

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**MARGARITA SOLOVEJ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**ĮTĚVIŲ PARENGIMAS VAIKO, LIKUSIO BE TĚVŲ GLOBOS,
ĮVAIKINIMUI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: *Doc. Dr. Rita Raudeliūnaitė*

Vilnius, 2022

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ĮTĖVIŲ PARENGIMO VAIKO, LIKUSIO BE TĖVŲ GLOBOS, ĮVAIKINIMUI TEORINIS ASPEKTAS	7
1.1. Šeimos vaidmuo vaiko gyvenime	7
1.2. Tėvų globos netekusių vaikų padėtis Lietuvoje	9
1.3. Įvaikinimo teisinis reglamentavimas.....	14
1.4. Įvaikinimo proceso aptartis	16
1.5. Įvaikintojų parengimas.....	22
2. TYRIMO “VALSTYBĖS VAIKO TESIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO INSTITUCIJOS ATESTUOTŲ ASMENŲ PATIRTIS RENGIANT ĮTĖVIUS ĮVAIKINIMUI” REZULTATŲ ANALIZĖ	26
2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas	26
2.2. Tyrimo duomenų analizė.....	30
2.2.1. Įtėvių rengimo vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui poreikis	30
2.2.2. Įtėvių parengimas įvaikinimui.....	36
2.3. Diskusija.....	57
IŠVADOS	64
REKOMENDACIJOS	67
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
SANTRAUKA	75
SUMMARY	77
PRIEDAI	79

IVADAS

Temos aktualumas. Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 33 straipsniu pagrindinis vaiko apsaugą ir pagalbą užtikrinantis institutas, kuriame vaikas gyvena ir kuris užtikrina vaiko apsaugą ir vystymąsi, yra vaiko biologinė šeima. Vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas savo šeimoje, jausdamas laimę, meilę, supratimą, tėvų globą ir atsakomybę. Taip pat vaiko pilietinės teisės prasideda vaiko biologinėje šeimoje, kuri yra pagrindinis tarpininkas informuojant vaiką apie žmogaus teises ir jas saugant, užtikrinant pagarbą žmogiškosioms vertybėms, kultūriniam savitumui ir paveldui. Remiantis nutarimu „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ (2002) kai abu tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų, savo vaiku nesirūpina, nesidomi, netinkamai jį auklėja, naudoja smurtą arba kitaip piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui vaikas gali likti be tėvų globos. Kai biologiniai tėvai negali ar nenori užtikrinti vaiko teisių, šios prievolės imasi valstybė, pirmiausiai teisinio reguliavimo priemonėmis garantuodama globos steigimą kiekvienam be tėvų likusiam vaikui. Kasmet Lietuvoje vis didėja procentas vaikų kuriems yra nustatoma globa. Pasak Gudžinskienės ir Navaičio (2016) globos namai iš esmės nėra pritaikyti vaiko pozityviai socializacijai, nes šios įstaigos nėra panašios į šeimos aplinką, jose neįmanoma užtikrinti individualių vaiko poreikių, o ypač – kokybiškų santykių su suaugusiaisiais. Gvaldaitės ir Šimonytės (2016) atliktame tyrime taip pat yra pabrėžiama, kad institucinė globa neatitinka šeimos aplinkos, o tai reiškia, kad nėra užtikrinami vaiko poreikiai, dėl to atsirado didelis poreikis globos namų deinstitutionalizacijai bei skatinama globa šeimoje. Atsižvelgiant į minėtus aspektus, remianti Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu „Dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (2014) buvo organizuojamas perėjimas nuo institucinės globos prie paslaugų teikimo šeimoje ir bendruomenėje vaikams, likusiems be tėvų globos. Šios sistemos kūrimo strateginis tikslas yra sudaryti sąlygas vaikams, likusiems be tėvų globos, augti saugioje aplinkoje, užtikrinant vaiko raidą bei darnią aplinką, augant šeimynoje, globėjų (rūpintojų) ar įtėvių šeimoje bei gauti reikiamą pagalbą bendruomenėje (LR SADM dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo, 2014).

Vertinant atliktus tyrimus, galima pastebėti, kad įvaikinimo problema vis dar opi (Gončiarova, Tamutienė, 2016, Gužinskienė, Navaitis, 2016). Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2020 m. vaikų, kurie įrašyti į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, skaičius, lyginant su 2020

metais, išaugo: 2020 m. buvo 1027, o 2021 m. - 1117. Verta paminėti, kad remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, Lietuvos piliečių įvaikintų vaikų skaičius 2021 m. siekia tik 57, tuo tarpu 2020 m. – 51. Pagal Lietuvos Statistikos departamento pateiktus duomenis 2021 metais vaikų skaičius bendruomeniniuose globos namuose, lyginant su 2020 metais išaugo: 2020 m. buvo 799, o 2021 m. - 975. 2021 metais vaikų skaičius šeimynose, globojančių vaikus iki 18m. lyginant su 2020 metais sumažėjo: 2020 m. siekia 343, o 2021 m. - 325. 2021 metais vaikų gyvenančių valstybės (apskričių) vaikų globos namuose bei savivaldybių globos namuose, skaičius, lyginant su 2020 metais, sumažėjo: 2020 m. siekia 718, o 2021 m. – 321. Vertinant esamą situaciją, galima teigti, kad tokiems rodikliams didelę įtaką padarė parėjimas nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų vaikams, likusiems be tėvų globos.

Akcentuotina, kad Lietuvoje yra galimybė globojantį vaiką įvaikinti. Šis procesas skiriasi nuo nuolatinės globos nustatymo, kadangi įvaikinimo proceso metu, vaikui, likusiam be tėvų globos, panaikinamos visos asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos su jo biologiniais tėvais bei giminaičiais ir šios teisės bei pareigos pereina vaiko įtėviams bei jų giminaičiams. Skirtumas tarp nuolatinės globos ir įvaikinimo yra tas, kad įvaikinimas negali būti atšaukiamas ar panaikinamas (LR SADM Dėl įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimas, 2021).

Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos (2020) duomenimis, įvaikinimas iš esmės yra galimybė suteikti vaikui naują šeimą, jeigu dėl tam tikrų priežasčių jis negali augti biologinėje šeimoje. Įvaikinimas – yra teisinis procesas, kurio metu visos biologinių tėvų pareigos bei teisės yra perduodamos įtėvių šeimai. Šis procesas yra itin atsakingas, dėl šios priežasties reikalingas įtėvių pasiruošimas. Lietuvoje iki 2008 m. nebuvo vieningos programos, kuri būtų skirta rengti globėjus bei įtėvius, todėl atskiros savivaldybės taikė įvairią praktiką (Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013). Dėl šios priežasties, remiantis „Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategija ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų planu“ (2007), šalinant kylančius sunkumus buvo numatyta būtinybė „sukurti bendrą globėjų (rūpintojų) rengimo sistemą, parengti savivaldybių socialinius darbuotojus, kurie būtų kompetentingi konsultuoti ir teikti pagalbą globėjų (rūpintojų) šeimoms“ (IV sk., 12 str.). Todėl nuo 2008 m. Lietuvoje pradėta taikyti vieninga globėjų bei įtėvių atrankos, vertinimo ir pagalbos teikimo sistema PRIDE (Parent resources for informatikon development education) programa, o nuo 2012 m. PRIDE programa buvo pervadinta GIMK (Globėjų ir įtėvių mokymas ir konsultavimas) (Giedrimas, Ignatovičienė, Breidokienė, Ignatovič, 2013).

Remiantis LR Vyriausybės nutarimu „Dėl asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2002), Valstybės vaiko teisių

apsaugos teritorinio skyriaus darbuotojai organizuoja asmenų, norinčių įvaikinti vaiką patikrinimą, pateikus reikalingus dokumentus, kurie yra siunčiami Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims, kurie privalo praveisti mokymus busimiems tėvams. Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM direktoriaus įsakymu „Dėl asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimu (2013) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotas asmuo įgijęs teisę Lietuvoje vykdyti asmenų norinčių globoti (rūpintis), įvaikinti vaiką, pasirengimo įvertinimą. Minėtų mokymų metu organizuojami individualūs bei grupiniai susitikimai, kurių metu atestuoti darbuotojai siekia išsiaiškinti asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, motyvus, gyvenimo sąlygas ir pan. Paėjus minėtiems mokymams, GIMK atestuoti socialiniai darbuotojai parengia išvadą apie pasirengimą įvaikinti vaiką. Esant teigiamai GIMK mokymų išvadai, asmenys, norintys įvaikinti, yra įtraukiami į norinčiųjų įvaikinti asmenų apskaitą, tačiau galutinį sprendimą dėl įvaikinimo priima teismas.

Temos naujumas bei iširtumas. Vaiko globos bei įvaikinimo problema jau yra sulaukusi nemažo dėmesio tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos mokslininkų. Įvaikinimas yra artimiausia biologinei tėvystei globos forma. Tėvių parengimas vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui ir pats įvaikinimo procesas sudėtingas. V. Gudžinskienė ir G. Navaitis (2016) tyrime aptarė įvaikinimą pertvarkos kontekste. Tyrime buvo atskleista, kad būsimieji tėviai turi klaidingas nuostatas apie įvaikinimą bei įvaikio vaidmenį, tėvių šeimoje. Akcentuotina, kad atsiskleidė tėvių parengimo tobulinimo poreikis, turi būti siekiama labiau pažinti tėvių problemas bei tobulinti specialistų galimybes spręsti kylančias problemas. N. Gončiarova ir I. Tamutienė (2016) ištyrė struktūrines priežastis, trukdančias siekti efektyvaus įvaikinimo valdymo bei įgyvendinimo. Z. Giedrimas (2014) analizavo potencialių tėvių ir globėjų nuostatų kaitą, lankantis GIMK programos kursuose. J. Brown, J. Gerrits, L. Anderson (2017) analizavo kylančius iššūkius dirbant su globėjais bei tėviais. J. Logan (2010) tyrime buvo aptariama Jungtinės Karalystės įvaikinimo tarnybos patirtis tėvių parengime įvaikinimui. M. Hanna (2007) savo tyrime aptaria vaiko, likusio be tėvų globos, pasirengimo įvaikinti poreikį bei kylančius iššūkius, jeigu vaikas nebuvo tinkamai parengtas įvaikinimui. Nors ši tema tiek užsienio, tiek Lietuvos mokslininkų analizuojama, tačiau tyrimų apie Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui, stokoja.

Tyrimo problema. Pagal atnaujintą GIMK programą tėviai Lietuvoje ruošiami nuo 2018 m. Šią programą sudaro pagrindinė tėvių mokymo ir konsultavimo programa, tęstinė tėvių mokymo ir konsultavimo programa, klausimynas, papildoma priemonė apie vaikus su negalia. Šios programos

tikslas padėti tėviams pasirengti vaiko įvaikinimui. Rengiant tėvius vaiko įvaikinimui svarbus vaidmuo tenka Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims. Kadangi tyrimų, analizuojančių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui, stinga, todėl tikslinga tirti, kokia yra Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtis rengiant tėvius įvaikinimui. Keliami šie probleminiai tyrimo klausimai:

- Kokios priemonės taikomos tėvių parengimo vaiko, likusiam be tėvų globos, įvaikinimui?
- Su kokiais iššūkiais susiduriama rengiant tėvius įvaikinimui globos centre ir kaip jie sprendžiami?
- Kaip gerinti tėvių parengimą įvaikinimui globos centre?

Tyrimo objektas – tėvių parengimas vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui.

Tyrimo tikslas – atskleisti tėvių parengimą vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui teoriniu ir empiriniu aspektais.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinti šeimos aktualumą vaiko gyvenime.
2. Pateikti įvaikinimo teisinį reglamentavimą.
3. Aptarti būsimų tėvių parengimą įvaikinimui.
4. Atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: Mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizė, siekiant atskleisti tėvių parengimą vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui.

Empiriniai: Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis tyrimas, pasitelkiant pusiau struktūruotą interviu metodą, siekiant atskleisti Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo institucijos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui.

Tyrimo duomenys apdoroti taikant kokybinę turinio analizę.

Darbo struktūra. Darbas sudarytas iš įvado, dviejų skyrių, išvadų, rekomendacijų, literatūros sąrašo, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis bei priedų. Darbo apimtis 64 puslapiai (puslapiai be titulinio, turinio, priedų). Magistriniame darbe pateiktos vaizdinės priemonės: 3 lentelės ir 4 paveikslai.

1. ĮTĖVIŲ PARENGIMO VAIKO, LIKUSIO BE TĖVŲ GLOBOS, ĮVAIKINIMUI TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Šeimos vaidmuo vaiko gyvenime

Šeima vaiko gyvenime – tai aplinka, kurioje viskas prasideda, vaikas gimsta, auga, perima tradicijas bei vertybės. Remiantis Leliūgiene (2003) „šeima – pagrindinis socializacijos veiksnys, kurio dėka vaikas įgyja esminių socialinių žinių, susiformuoja įgūdžius bei gebėjimus, perima vertybės ir idealus, taisykles ir normas, būtinas gyvenant jį supančioje visuomenėje.“ (Leliūgienė, 2003, p. 9).

Labai svarbūs santykiai tarp tėvų ir vaikų, nes juos sieja psichologiniai ir moraliniai, tai pat biologiniai ryšiai, kurie paremti nusistovėjusiomis visuomenėje tradicinėmis pareigomis ir įsipareigojimais. Pasak Lowe ir kt. (2004) būtent šeimoje yra kuriamas socialinių santykių pagrindas.

Remiantis Vietiene (2017), šeima yra pati artimiausia vaiką supanti aplinka, prigimtinis bei svarbiausias ugdymo veiksnys. Būtent šeimoje formuojasi vaiko vertybės, požiūris, esminiai socialiniai gebėjimai. Kaip teigia autorė, vaiko ugdymas šeimoje turi vykti paremtas dviejų kultūrų dialogu (vaiko ir suaugusiojo), kurio svarbiausias tikslas – nuolatinis dėmesys vaiko patirtims.

Edukologijos, psichologijos ir sociologijos mokslo sričių mokslininkai šeimos sąvoką apibrėžia skirtingai, nagrinėjant ją iš skirtingų perspektyvų, dėl to svarbu išsamiau aptarti šeimos sąvokos apibrėžimus bei panagrinėti juos.

Edukologijos mokslo sritis plačiai nagrinėja šeimos sąvoką bei vaidmenį vaiko gyvenime, jo ugdymo, ugdymosi kontekste. Bitinas (2013) tėvų auklėjimą apibūdina kaip vieną svarbiausių veiksmų, kuris gali padaryti įtaką vaiko psichologiniam, kognityviniam bei jo vertybių vystymuisi. Svarbu paminėti, kad Bitinas (2013b) auklėjimo sąvoką apibūdina kaip socialinį reiškinį, kuris apima visą žmogaus aplinką. Šeima ne tik perduota vertybės (kultūrinės, etinės, visuomeninės, dvasinės), bet ir sukuria erdvę, kurioje vaikas susipažįsta su socialiniais vaidmenimis, o šie neatsiejama dalis sėkmingos vaiko adaptacijos bendruomenėje bei visuomenėje. Pileckaitės-Markovienės ir Lazdausko (2007) teigimu, labai svarbu, į kokią aplinką patenka gimęs vaikas, koks yra šeimos psichologinis klimatas bei socialinė aplinka. Tai ypatingai svarbu pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Pasak Blohinos (2011), šeima yra pagrindinė terpė, kurioje naudojant auklėjimo priemones, vaikas susipažįsta su visuomenės socialiniais vaidmenimis bei perima juos. Anot Juodaitytės (2006) vaiko sėkminga adaptacija visuomenėje priklauso nuo integracinio vaikų ugdymo šeimoje. Kaip teigia Jovaiša (2013), vaikams,

kurie augo šeimoje, kurioje nebuvo glaudaus emocinio ryšio su tėvais, buvo itin sunku prisitaikyti visuomenėje, perimti visuomenėje žinomas elgesio normas. Šie vaikai pasižymi neadekvačiomis reakcijomis į bendruomeninės aplinkos dirgiklius.

Sociologijos mokslo srityje šeimos sąvoką nagrinėja makro lygmenyje, gilinantis į jos struktūrines ir funkcines sąsajas su šeima (Juzefovič, 2013). Šeimoje turi vyrauti sąveiką tarp jos ir visuomenės, kad vaikas galėtų ir pats sėkmingai veikti visuomenėje.

Psichologijos mokslo srityje didesnis dėmesys yra skiriamas ne šeimos ir visuomenės bei bendruomenės ryšio analizavimui, o vidiniams šeimos sąsajoms nagrinėti.

Kaip teigė Fateev (2009), tėvai yra pirmi suaugusieji, kurie tampa elgesio modelio pavyzdžiu, dėl to labai svarbu, kokie tėvų santykiai su vaiku, koku auklėjimo stiliumi vadovaujasi tėvai.

Baumrind (1971 cit. iš Vilkaitė, 2019) išskyrė auklėjimo stilių bruožus, kurie gali padaryti įtaką vaiko elgesio modeliui (1 pav.).

Autoritetingas. Tėvai savyje sujungė dvi kryptis - jie reiklūs bei mylintys. Kartu su vaikais yra kuriamos taisyklės, aiškiai išdėstyta nurodymai, ko tikisi tėvai iš vaiko. Tokiu būdu yra auklėjamas savimi pasitikintis, gerbiantis vaikas. Tokioje šeimoje auganti vaikas visada yra įtraukiama į šeimos reikalus, tėvai palaiko bet kokia iniciatyvą iš vaiko pusės.

Nenuoseklus. Tėvai visiškai neįsitraukia į vaiko gyvenimą, nesuteikia meilės, nekelia reikalavimų. Galima pastebėti ir tokių atvejų, kuomet tėvai atsisako užtikrinti patenkinti vaiko būtiniausias poreikius, to pasėkoje gali pradėti formotis nusikalsti linkusi asmenybė, kada nėra priežiūros, o poreikių patenkinimo vaikas ieško tarp draugų.

Aplaidus. Šis auklėjimo stilius pasižymi pasyvumu. Tėvai nusileidžia vaikui, mano, kad vaiko norai yra svarbiausia. Vaikui yra suteikta pilna laisvė svarbiems pasirinkimams. Tokia šeima, kurioje auga vaikas, taip pat turi pasekmių jo asmenybei – vaiko elgesyje galima pastebėti prastesnius socialinius įgūdžius, atsiranda problemos mokykloje, nes tėvai nekontroliuoja jo, o dažnai vaikas paprasčiausiai nepasirengęs savarankiškai priimti sprendimus. Tėvai atsiranda vaiko gyvenime tik tada, kai jau yra padaryti neigiami padariniai, kitaip tariant, vaikas padaro kažką, kas neatitinka elgesio normų.

Autoritarinis. Tėvai reiklūs ir rodo mažai šilumos. Jiems svarbu, kad vaikas laikytųsi drausmės ir klausytų jų. Yra apribojamas vaiko savarankiškumas, o taisyklės yra nustatomos tik tėvų. Vaikas tampa savimi nepasitikinčios, nesugeba savarankiškai mąstyti, kas iš esmės gali privesti prie neigiamų padarinių.

1 pav. Auklėjimo stiliai.

Šaltinis: Parengta autorės pagal D. Baumrind (1971 cit. iš Vilkaitė, 2019).

Remiantis Bi, X., Yang, Y., Li, H., Wang, M., Zhang, W., Deater-Deckard, K. (2018) auklėjimo stiliai yra glaudžiai susiję su tėvų ir vaikų santykių savybėmis. Jeigu tėvai naudoja tokį auklėjimo stilių,

kaip autoritetingas didelė tikimybė, kad tėvų ir vaikų santykiai gali būti artimi. Akcentuotina, kad tyrime atsiskleidė, kad tėvams naudojant autoritetingą auklėjimo stilių, artimų santykių lygis yra daug dažnesnis nei tėvams naudojant nuolaidų, autoritarinį ar aplaidų auklėjimo stilių. Šis tyrimas taip pat parodė, kad naudojant autoritarinį auklėjimo stilių didelė tikimybė, kad tėvų ir vaikų santykiai gali būti konfliktiški. Tėvams naudojant autoritarinį auklėjimo stilių, konfliktų intensyvumas yra daug dažnesnis nei tėvams naudojant aplaidų, nenuoseklų auklėjimo stilių. Ankstesni tyrimai parodė, kad auklėjimo stiliai yra šeimos konteksto veiksniai, glaudžiai susiję su tėvų ir vaikų santykiais (Shek, 2002).

Apibendrinant galima teigti, kad šeimos vaidmuo vaiko gyvenime yra ypatingai svarbus. Šeimoje vyksta vaiko pirminė socializacija, kurios metu yra išmokstama pamatinių socialinių įgūdžių, susipažįstama bei perimamos vertybės, svarbios sėkmingam dalyvavimui visuomenės gyvenime. Šeimoje yra kuriamas socialinių santykių pagrindas. Skirtingų sričių mokslininkai šeimos vaidmenį vaiko gyvenime apžvelgia skirtingai. Edukologijos mokslo srityje ši tema yra nagrinėjama ugdymo kontekste. Sociologijos mokslo srityje nagrinėjama šeimos sąveiką su visuomene. Psichologijos mokslo srityje šeima nagrinėjama jos vidinių sąsajų kontekste. Svarbu paminėti, kad šeima vaikui tampa ir pirminio elgesio modelio pavyzdžiu, todėl labai svarbu kokią auklėjimo modelį pasirenka tėvai, nes pasirinktas auklėjimo modelis yra glaudžiai susijęs su tėvų ir vaikų santykiais, bei pačių vaikų elgesiu.

1.2. Tėvų globos netekusių vaikų padėtis Lietuvoje

Siekiant pagerinti tėvų globos netekusių vaikų padėti Lietuvoje 1996 metais Lietuvos Respublikos Seime buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996), kuriame yra reglamentuojama nepilnamečio teisės bei pareigos, vaiko laisvių įgyvendinimas, užtikrinant vaiko interesus, nepilnamečių apsauga šalyje bei pagalbos organizavimo pagrindai vaikui ir šeimai ar kitiems jo atstovams.

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (1995) nurodoma, jog visiems vaikams turi būti sudarytos tinkamos sąlygos jų visapusiškam vystymuisi, apsaugai bei teisių užtikrinimui.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000) XVIII skyriaus „Nepilnamečių globa ir rūpyba“ 3.251 straipsnis numato du savarankiškus institutus:

- vaiko globą
- vaiko rūpybą (XVIII sk., 3.251 str.).

Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000) V dalyje XIII skyriuje yra apibrėžiama vaiko, likusio be tėvų globos įvaikinimo tvarka bei sąlygos.

Globos ar rūpybos steigimą lemia vaiko amžius, t. y. „vaikams iki keturiolikos metų steigiama globa, o nuo keturiolikos metų – rūpyba“ (XVIII sk., 3.251 str.).

Šiuo atveju aptartinas ir „pagrindinis globos (rūpybos) tikslas – užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, XVIII sk., 3.248 str.). O siekiant šio tikslo, turi būti įgyvendinti tam tikri uždaviniai:

- vaiko globos (rūpybos) uždaviniai:

- 1) vaikui turi būti paskirtas globėjas (rūpintojas), kuris privalėtų atstovauti ir ginti „globojamo vaiko teisės bei jo teisėtus interesus“, rūpintis ir auklėti jį (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, XVIII sk., 3.248 str.).

- 2) globojamam vaikui „turi būti sudarytos tinkamos gyvenimo sąlygos, kurios atitiktų jo amžių“, sveikatos būklę bei išsivystymą (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, XVIII sk., 3.248 str.).

- 3) šeimos aplinkoje globojamas vaikas turi būti rengiamas savarankiškam gyvenimui ir funkcionavimui visuomenėje (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, XVIII sk., 3.248 str.).

Vaiko interesų užtikrinimo požiūriu svarbu tai, kad vaiko globa vykdoma vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje (1995) ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (2000) XVIII skyriuje 3.249 straipsnyje įtvirtintais vaiko globos organizavimo principais:

1. Vaiko interesų pirmumas. Atliepianč šį principą svarbu, kad priimant bet kokį sprendimą, kuriame figūruoja vaikas, atsižvelgti į vaiko interesus. Įgyvendinant šį principą, vaikui turi būti parenkama tinkamiausia globos forma. Organizuojant vaikui globą (rūpybą) turi būti atsižvelgta į jo geriausių interesų tenkinimą. (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė, 2002).

2. „Pirmumo teisę tapti globėjais (rūpintojais) turi vaiko artimieji giminaičiai, jeigu tai atitinka vaiko interesus“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, XVIII sk., 3.249str). Kiekvienas vaikas turi teisę išsaugoti šeimos ryšius, tačiau šio principo gali būti nesilaikoma, jeigu vaiko artimieji negali tinkamai patenkinti jo poreikių.

3. Vaiko globa (rūpyba) šeimoje. Laikantis šio principo vaikui suteikiama galimybė augti aplinkoje, kuri būtų artimiausia vaiko šeimai. Tokiu būdu vaikui sukeliama mažiau traumuojančių patirčių. Šeimoje vaikui gali formuotis prieraišumo jausmas, ugdomos pamatinės vertybės

4. „Brolių ir seserų neišskyrimas, išskyrus atvejus, kai tai pažeidžia vaiko interesus“ (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000, XVIII sk., 3.249str). Įgyvendinant šį principą būtina

ieškoti galimybių bei užtikrinti, kad broliams ir seserims būtų steigta vienoda globos forma, vienoje vietoje. Tokiu būdu bus užtikrinami vaiko šeimos ryšiai ir sukuriant vaikui saugią aplinką esant globoje (rūpyboje).

5. Vaiko aplinkos ir globos (rūpybos) vietos pastovumas, tai gali padaryti mažesnę žalą vaikui, kuriam nustatoma globa (rūpyba), kadangi tai sukelia mažiau streso globojamam (rūpinamam) vaikui (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, XVIII sk., 3.249 str.)

Taigi, remiantis vaiko globos (rūpybos) iškelto tikslu, vaikas, kuriam steigama globa (rūpyba), turi būti gražintas į aplinką kuo artimesnę natūraliai šeimai (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Analizuojant tėvų globos netekusių vaikų padėtį Lietuvoje, svarbu aptarti ir vaiko globos formas. Vaiko globos formos priklauso nuo to kur yra globojamas vaikas. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (2000) XVIII skyriaus 3.252 straipsnį, vaiko globos (rūpybos) formos yra:

- 1) globa (rūpyba) šeimoje;
- 2) globa (rūpyba) šeimynoje;
- 3) globa (rūpyba) globos centre;
- 4) globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje (XVIII sk., 3.252 str.).

Akcentuotina, kad Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (2000) V dalies XIII skyriaus 3.209 apibrėžiama, kokius vaikus esančius globoje yra galimybė įvaikinti. Įvaikinimas tampa alternatyva vaikui, likusiam be tėvų globos. Kaip teigia Vitkauskas (2010) įvaikinimas gali būti traktuojamas kaip alternatyvi globos forma, panaši į vaiko globą, tačiau pasekmės vaikui yra visiškai skirtingos. Globos atvejų pats globėjas gali atsisakyti savo pareigų bei gražinti vaiką į globos sistemą, kas gali dar labiau traumatuoti vaiką. Taip pat globėjas gali būti atleistas iš pareigų, dėl tam tikrų priežasčių. Akcentuotina, kad pati globa baigiasi, kuomet vaikas sulaukia pilnametystės. Įvaikinimo atvejų ryšiai su įtėvių šeima išlieka visą gyvenimą, tokiu būdu įvaikinto vaiko trauminė patirtis gali būti mažesnė nei globojamo vaiko atvejų.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (1996) taip pat išskiriami bendrieji vaiko teisių apsaugos nuostatai bei atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus. Tačiau, vis dar nustatoma nemažai atvejų, kai tėvai nesugeba tinkamai patenkinti vaiko poreikių, t.y. nesukuria fiziologiniam, emociniam psichiniam bei socialiniam vystymuisi tinkamų sąlygų. Tokiais atvejais kai „tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoralium elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti

sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo“ (Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, 2000, XI sk., 3.180 str.).

Remiantis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu (1996), nepilnametis, kuris patiria neigiamos socialinės aplinkos įtaką, turi būti apsaugotas valstybės, vietos savivaldos institucijomis, fiziniiais bei juridiniais asmenimis. „Vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, turi teisę į ypatingą valstybės teikiamą apsaugą ir paramą“ (JT vaiko teisių konvencija, 1989, str. 20).

Skaičių pokyčiai leidžia įvertinti vaiko, likusio be tėvų globos, padėtį Lietuvoje. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis 2021 m. buvo 498,3 tūkst. vaikų, 2020 m. 498,8 tūkst. vaikų, 2019 m. 499,5 tūkst. vaikų. Stebint metų tendencijas, vaikų skaičius Lietuvoje su kiekvienais metais mažėja. Vaikų, netekusių tėvų globos skaičius, taip pat mažėja. Remiantis Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos 2021 m. veiklos ataskaita, globojamų vaikų skaičius 2021 m. 6296 vaikų, 2020 m. 6818 vaikų, 2019 m. 7446 vaikų. Pažymima, kad globojamų vaikų skaičius nuo visų Lietuvoje augančių vaikų sudaro 1,3 proc. Vaikų, netekusių tėvų globos, per 2021 m. sudarė 953 vaikai, 2020 m. 877 vaikai, 2019 m. 1306 vaikai. Palyginus su 2020 m. vaikų, netekusių tėvų globos, skaičius išaugo. (Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo veiklos ataskaita, 2021). Minėtoje ataskaitoje nurodoma, kad pastarųjų metų skaičius vaikų, kurie netekę tėvų globos, mažėja, taip pat mažėja globojamų vaikų skaičius.

Anot Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos veiklos ataskaitos (2021) per 2021 m., kaip ir 2020 metais, priežastys, dėl kurių vaikai, netenka tėvų globos, buvo tėvų arba vieno iš turimo tėvų „nesirūpinimas, nesidomėjimas vaiku, jo nepriežiūra, netinkamas auklėjimas, fizinio ar psichinio smurto naudojimas ir dėl to kilęs pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui.“ (Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo veiklos ataskaita, 2021, p. 43).

Aptariant vaikų globos (rūpybos) formų pasiskirstymą, remiantis Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos veiklos ataskaitos (2021) 2021 m. 17 proc. atvejų vaikų, netekusių tėvų globos, buvo nustatyta globa globos įstaigoje, tuo tarpu 2019 m. 18 proc., 2020 m. net 23 proc. atvejų. 2021 m. 58 proc. globojami šeimose, tuo tarpu 2020 m. šis skaičius buvo 59 proc. 2021 m. šeimynose buvo globojami vaikai 2 proc., o 2020 m. šis skaičius buvo 1 proc. 2021 m. globos centruose skaičius siekia 23 proc., o 2020 m. 22 proc. Pastebima, kad vis didėja skaičius, kuomet vaiką, likusį be tėvų globos, globojami šeimoje.

Akcentuotina, kad Suckelinės (2008) atlikto tyrimo duomenimis, dėl požiūrio į vaiko globos organizavimo sistemą, pavyko išsiaiškinti, kad geriausia vaiko globa yra šeimoje, šeimynoje ar

įvaikinimas, todėl specialistų siekis yra, kad vaikas, likęs be tėvų globos augtų artimiausioje aplinkoje, kuri gali prilygti šeimai.

Svarbu paminėti, kad vaikai, netekę tėvų globos, gali būti įrašomi į „Galimų įvaikinti vaikų sąrašą“, jeigu vaikas atitinka tam tikras sąlygas. Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2002) vaikai yra įrašomi į sąrašą jeigu:

- vaiko tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų mirę (-ęs);
- vaiko tėvai ar turėtas vienintelis iš tėvų teismo paskelbti mirusiais (-iu);
- vaiko tėvai nežinomi;
- vaiko tėvams arba turimam vieninteliui iš tėvų neterminuotai apribota tėvų valdžia;
- vaiko tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
- vaiko nepilnamečių ar neveiksnių šeimos santykių srityje tėvų tėvai arba globėjai (rūpintojai) duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
- vaiko riboti veiksnius šeimos santykių srityje tėvai ir jų rūpintojai duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
- vaiko, kuriam nustatyta nuolatinė globa (rūpyba) šeimoje, globėjas (rūpintojas) duoda teismo patvirtintą rašytinį sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas;
- Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių numatytais atvejais užsienio valstybėse, kurios pilietis yra vaikas, kompetentinga institucija, vykdanči funkcijas, numatytas Hagos konvencijoje, atsiradus bent vienai iš anksčiau paminėtų sąlygų, pateikia raštišką sutikimą, kad vaikas būtų įvaikintas (II sk., 4 str.).

Akcentuotina, kad anot Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos veiklos ataskaitos (2021) ne kiekvienas vaikas, gyvenantis globos institucijoje, globojamas šeimoje, šeimynoje, yra galimi įvaikinti vaikai, kaip ir ne visi vaikai, kurie yra įrašyti į „Galimų įvaikinti vaikų apskaita“ įvaikinimas atitinka geriausius vaiko interesus.

Verta atkreipti dėmesį, kad remiantis veiklos ataskaita (2021) 2021 m. globos įstaigoje globojamų (rūpinamų) vaikų skaičius sudarė 1390, o iš jų turi galimo įvaikinti statusą 1117 vaikų, 2020 m. sudarė 1656, iš jų turėjo galimo įvaikinti statusą 1027. Per pastaruosius metus į „Galimų įvaikinti sąrašą“ buvo įrašyti 382 vaikai, svarbu paminėti, kad iš jų net 17 proc., tai yra 65 vaikams yra nustatytas neįgalumas. Tačiau iš 2021 m. Lietuvoje augusių bendro vaikų skaičiaus sudarė 0,2 proc., šis procentas išlieka stabilus kaip 2020 m. ir 2019 m. Kaip teigiama veiklos ataskaitoje (2021) galimų įvaikinti vaikų sąraše 2021 m.

net 84 proc. sudarė mokyklinio amžiaus vaikai nuo 10-17 m., 2020 m. sudarė 82 proc., o 2019 m. - 84 proc. Tačiau 2021 m. net 62 proc. mokyklinio amžiaus vaikų nuo 10-17 m. nesutinka būti įvaikinti dėl artimų ryšių su giminaičiais ar artimais. 2020 m. šis skaičius sudarė 50 proc., o 2019 m. - 30 proc. Svarbu paminėti, kad tendencija išlieka nuo 2019 m. - vis mažėjantis skaičius vaikų iki 3m. kurie yra glojami institucijoje bei įrašomi į „Galimų įvaikinti apskaitą“, 2020 m. šis skaičius sudarė 2 proc. bendro vaikų skaičiaus. Veiklos ataskaitoje (2021) pažymima, kad tokiam mažėjančiam skaičiui įtaka galėjo padaryti, kad biologinei šeimai yra teikiama intensyvesne mobilios komandos pagalba, sudaromi atvejo vadybos pagalbos planai. Tėvai gauna kompleksinę pagalbą, yra nukreipiami į pozityvios tėvystės ugdymo grupės, savitarpio grupės ar papildomus mokymus ir kursus. Dažnai biologiniams tėvams krizinėje situacijoje į pagalbą ateina giminaičiai, kurie tampa laikiniais globėjais.

Taigi apibendrinus galima teigti, kad Lietuvoje vaikui gali būti skiriama vaiko globa arba vaiko rūpyba, jeigu jo biologiniams tėvams yra laikinai ar neterminuotai ribota tėvų valdžia, atsižvelgiant į vaiko amžių. Vaikas gali būti glojamas (rūpinamas) šeimoje, šeimynoje, globos centre ar institucinės globos įstaigoje. Pastebima, kad mažėjantis vaikų skaičius Lietuvoje, daro įtaką ir be tėvų globos likusių vaikų skaičiui, tačiau bendras rodiklis išlieka nemažas. Akcentuotina, kad vaikui, likusiam be tėvų globos, apgyvendinimas globoje turėtų būti laikina priemonė. Svarbus paminėti, kad atitikus sąlygas, kurios yra reglamentuotos Lietuvos Respublikos teisės aktuose, vaikas įrašomas į „Galimų įvaikinti apskaitą“ ir vaikas esantis globoje gali būti įvaikintas. Globos (rūpybos) ir įvaikinimo atveju svarbu atsižvelgti į vaiko teisėtus interesus bei poreikius.

1.3. Įvaikinimo teisinis reglamentavimas

Įvaikinimas yra sudėtingas procesas, reikalaujantis įvairių teisinių procedūrų, remiasi konfidencialumo principu. Vaiko gerovės koncepcijoje (2003) įvaikinimas traktuojamas kaip teigiamas procesas, kurio metu keičiasi ne tik vaiko, bet ir šeimos, kuri įsivaikina vaiką, gyvenimas.

Remiantis Kudinavičiūtė-Michailoviene ir Sagačiu (2012), įvaikinimas – visuma juridinių faktų, kurių pagrindu, įstatymo nustatyta tvarka, atsiranda įvaikio ir įtėvių tarpusavio teisės ir pareigos ir atitinkamai pasibaigia vaiko ir jo biologinių tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. „Įvaikintojai – Lietuvos Respublikos piliečiai ir užsieniečiai, taip pat ir sutuoktiniai, kurių vienas yra Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas – užsienietis, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, ar asmenys be pilietybės, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje“ (VVTAIŲT direktoriaus įsakymas „dėl Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“, 2011).

Lietuvos Respublikoje įvaikinimo teisinis reglamentavimas remiamas Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečios knygos normomis. Svarbu paminėti, kad Lietuvos Respublikoje 1995 metais buvo ratifikuota Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Vaiko įvaikinimo procedūra bei reikalavimai yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso penktoje dalyje „Įvaikinimo sąlygos ir tvarka“. Akcentuotina, kad Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekse (2002) įvaikinimas taip pat yra reglamentuojamas, čia aptariama įvaikinimo bylų nagrinėjimo procesai.

Svarbu paminėti, kad Vaiko teisių konvencijoje (1995) pirmos dalies, 21 str. teigiama, kad įvaikinimas turi vykti atsižvelgus į geriausius vaiko interesus. Kompetentingi asmenys, vadovaudamiesi galiojančiais įstatymais bei nustatyta tvarka turi įvertinti ar įvaikinimas galimas. Taip pat Vaiko teisių konvencijoje (1995) pripažįstama, kad įvaikinimas, gali būti laikomas alternatyvia vaiko priežiūra.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2002) aptariama galimų įvaikinti vaikų apskaita bei reglamentuoja kriterijus, remdamiesi kuriais gali būti vaikas įrašomas į galimų įvaikinti vaikų apskaitą, aptariama kokia informacija gali būti pateikta apie tokį vaiką apskaitoje bei išbraukimo iš šios apskaitos sąlygos. Akcentuotina, kad šiame nutarime apibrėžiama ir asmenų, norinčių įsivaikinti vaiką, apskaita bei nurodytos patekimo į nurodytą apskaitą sąlygos. Taip pat pateikiami asmenų, norinčių įsivaikinti vaiką, vertinimo kriterijai ir apibrėžiamos sąlygos, kurioms esant asmenys gali būti išbraukti iš norinčiųjų įsivaikinti vaiką sąrašo.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakyme „Dėl Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2013) aptariama asmenų, norinčių tapti Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuotais asmenimis, sąlygos bei pareigos. Asmenys, siekiantys įgyti tokią teisę, turės rengti būsimus globėjus vaiko globai (rūpybai), šeimynų specialistus, būsimus budinčius globotojus bei būsimus įtėvius. Šie asmenys turės ne tik parengti, bet ir įverti ir parengti išvadas dėl šių asmenų pasirengimą vykdyti atitinkančią veiklą. Būsimus globėjus (rūpintojus), šeimynų specialistus, būsimus budinčius globotojus bet būsimus įtėvius turės ruošti pagal GIMK programą. Akcentuotina, kad būtent šie asmenys dalyvauja viename pagrindinių įvaikinimo etape, pasirengimo įvaikinti vaiką įvertinime.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakyme „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ (2011) aptariamos rekomendacijos asmenims, norintiems tapti globėjais (rūpintojais), šeimynos steigėjū, budinčiu globotoju ar įtėviu. Taip pat yra aptariama ir jų pakartotinis rengimas bei įvertinimas. Šios rekomendacijos skirtos Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos

atestuotiems asmenims tinkamai parengti, įvertinti asmenis bei suteikti jiems reikiamą pagalbą ir konsultacijas kylančiais klausimais. Akcentuotina, kad tinkamai paruošti bei įvertinti būsimieji tėviai, būsimam įvaikiui suteikia galimybę augti darnioje šeimoje.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl Įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2021) nurodomos pagrindinės nacionalinio ir tarptautinio įvaikinimo ikiteisminio proceso procedūra. Šiame įsakyme yra aptariamas asmenų, norinčių įvaikinti vaiką, organizavimo procesas.

Apibendrinus galima teigti, kad vykdant įvaikinimo procedūrą svarbu vadovautis galiojančiais teisės aktais, kad įvaikis būtų apgyvendintas jo poreikius, teisėtus interesus atitinkančioje saugioje aplinkoje, tėvių šeimoje. Už sklandų įvaikinimo proceso vykdymą atsakingi Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai, tinkamą būsimų tėvių parengimą bei objektyvų įvertinimą atsakingi Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys. Todėl svarbu plačiau aptarti įvaikinimo procesą.

1.4. Įvaikinimo proceso aptartis

Remiantis Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba, įvaikinimas – tai procesas, kurio metu vaikui, likusiam be tėvų globos, yra panaikinamos tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos su tėvais ir giminaičiais pagal kilmę. Sukuriamos tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos su tėviais bei jų giminaičiais. Įvaikinimas yra galimybė vaikui, likusiam be tėvų globos, suteikti naują šeimą, kuomet jis negali augti savo biologinėje šeimoje. Šio teisinio proceso metu, visos biologinių tėvų teisės bei pareigos yra perduodamos tėvių šeimai. Įvaikiai praranda bet kokius teisinius ryšius su savo biologiniais tėvais, taip pat biologiniai tėvai neturi jokių teisių į jų įvaikintą vaiką.

Anot Gončarovos ir Tamutienės (2016) įvaikinimo metu įvaikiui yra suteikiamos naujos teisės bei tėviai prisiima pilną atsakomybę už įvaikintą vaiką, tačiau autorės pabrėžia, kad vaikas, likęs be tėvų globos, įvaikinimo proceso metu, vis dar gali patirti emocinius išgyvenimus, kurie gali sietis su patirtais išgyvenimais bei įvaikiai gali turėti elgesio problemų.

Remiantis Gudžinskienės ir Navaičio (2016) išvalgomis, galima teigti, kad pats įvaikinimo procesas nėra natūralus reiškinys nei pačiam įvaikiui, nei jo tėviams. Šis procesas atspindi natūralų norą priimti, mylėti bei auginti įvaikį, tačiau akcentuotina, kad šis procesas yra sudėtingas abiem pusėms.

Pasak Vitkausko (2010), įvaikinimas, vertinant teisinių atžvilgiu, yra nepilnamečio vaiko gyvenimo gerbūvio užtikrinimas. Įvaikinimas gali lemti įvaikio kokybišką įsitraukimą į visuomenę bei

bendruomenę. Vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimas, teisiniu aspektu, yra priemonė, kuri užtikrina vaiko civilinės teisės bei nepilnamečio vaiko teisių įgyvendinimą.

Aptariant įvaikinimo procesą svarbu paminėti, kad Lietuvoje įvaikinimo instituto reglamentavimą, apibrėžia Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso trečios knygos V dalis. Įvaikinimas yra apibrėžiamas Civilinio kodekso trečios knygos komentare. Šiame komentare yra apibrėžiama, kad įvaikinus vaiką, tėviai perima biologinių tėvų įstatyme įtvirtintas teisės bei pareigas. Be to įvaikinimo metu yra anuliuojamos bet kokios teisės bei pareigos vaiko biologinių tėvų. Akcentuotina, kad Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba informaciją apie galimą įvaikinti vaiką gauna iš Vaiko teisių apsaugos skyriaus. Ši informacija yra perduodama tik tuo atveju, jeigu jau yra išnaudotos visos galimybės vaikui augti jo biologinėje šeimoje ir vaikas tampa galimu įvaikinti pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso XIII skyriuje 3.212 str. ir 3.214 str. Vaikas įgauna galimo įvaikinti statusą bei yra įtraukiamas į „Galimų įvaikinti vaikų apskaitą“ pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso XIII sk. 3.209 str. Svarbu paminėti, kad Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba vykdo patikrinimą, neatsiradus galimybei vaikui gyventi giminaičių šeimoje arba šeimoje, kur auga globojamas ar įvaikintas brolis/sesuo, jam yra parenkama šeima iš „Norinčių įvaikinti sąrašo“. Šeima sutikus įvaikinti konkretų vaiką teikia pareiškimą dėl įvaikinimo teismui. Pareiškimą teismui priėmus, šie asmenys dalyvauja byloje kaip pareiškėjai.

Iš esmės įvaikinimas yra atsakingas žingsnis, ne kiekvienas žmogus gali pasiryžti priimti į savo šeimą svetimą vaiką bei atiduoti visą save jam. Tiek Lietuvoje tiek ir visame pasaulyje yra nemažai porų, kurie dėl tam tikrų priežasčių negali susilaukti biologinio vaiko ar daugiau biologinių vaikų. Įvaikinimas tampa galimybe suteikti meilę, rūpestį, galimybę oriai gyventi bei gauti psichologinę, socialinę bei emocinę paramą. Remiantis Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos veiklos ataskaita (2021) 2021 m. metų pabaigoje į „Norinčių įvaikinti sąrašą“ buvo įtrauktos 229 šeimos. Svarbu paminėti, kad iš šio skaičiaus šeimų net 168 šeima laukia siūlymo įvaikinti, 30 šeimų jau sutiko įvaikinti ar byla dėl įvaikinimo yra teisme, 3 šeimoms buvo pateiktas siūlymas įvaikinti. Lyginant su 2020 m. metų pabaigoje į „Norinčių įvaikinti sąrašą“ buvo įtrauktos 165 šeimos. Akcentuotina, kad net 187 šeimos laukia pasiūlymo įvaikinti, 20 šeimų jau sutiko įvaikinti ar byla dėl įvaikinimo yra teisme, 2 šeimoms buvo pateiktas siūlymas įvaikinti. Remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos veiklos ataskaitos (2021) toks skaičiaus padidėjimas 2021 metais lemia sumažėjęs siūlomų vaikų skaičius. Svarbu paminėti, kad per 2021 m. Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba pateikė tik 35 pasiūlymų įvaikinti vaikus, tuo tarpu 2020 m. šis skaičius buvo 49, o 2019 m. skaičius siekia 57, o 2018 m. net 106 vaikus. Įvaikinti vaikų pasiūlymų skaičiaus sumažėjimui padarė įtakos reguliariai atnaujinama vaiko

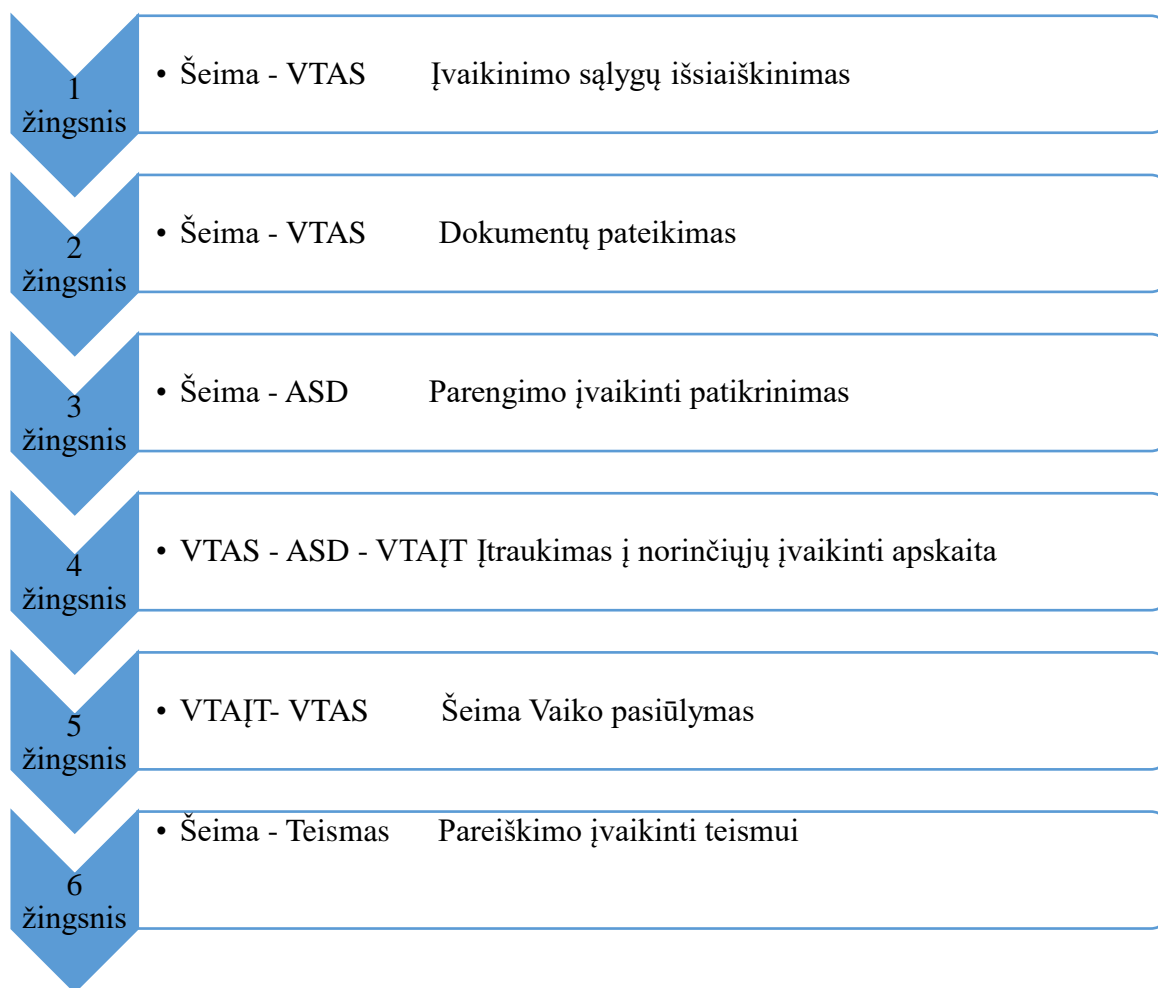
teisių apsaugos sistema, kuri orientuota į intensyvų darbą su vaikų biologinėmis šeimomis, siekiant vaikus grąžinti į jų biologinių tėvų šeimas. Akcentuotina, kad tokiam skaičiaus sumažėjimui padarė įtakos ir vaikų, netekusių tėvų globos, globos (rūpybos) nustatymo šeimoje skaičiaus padidėjimas.

Įvaikinimo procesas susideda iš dviejų etapų, kurie atsispindi ir teisės aktuose. Valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitoje „Įvaikinimo organizavimas“ (2014) nurodoma, kad įvaikinimo procesas susideda iš:

- Ikiteisminio proceso. Šio proceso metu remiantis Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos antikorupcinio vertinimo išvada „Dėl teisės aktų, reglamentuojančių ikiteisminę įvaikinimo procedūrą“ (2017) įvertinama įvaikinimo galimybę (vaikas yra įrašytas į „Galimų įvaikinti vaikų apskaitą“), pačio vaiko rengimo įvaikinimui, būsimų tėvių tinkamumo patikrinimo bei būsimų tėvių, siekiančių įvaikinti siūlomą vaiką, vaiko parinkimo procedūra.

- Teisminis procesas. Šio proceso metu, anot Valstybės kontrolės valstybinio audito ataskaitos (2014), asmenys norintys įsivaikinti vaiką pateikia pareiškimą dėl įvaikinimo apylinkės teismui (pagal savo ar būsimąją įvaikio gyvenamąją vietą), o pasibaigia įsigaliojus apylinkės teismo sprendimui.

Valstybės vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitoje (2020) pažymima, kad įvaikinimo ikiteisminio bei teismo proceso metu turi būti užtikrinamas skaidrumas. Akcentuotina, kad turi būti užtikrinamas ir specialistų priimtų sprendimų pagrįstumas ir objektyvumas. Įvaikinimo proceso metu būtina užtikrinti ir pačio įvaikinamojo vaiko interesus bei vaiko nuomonės išklaušimą. Aptariant įvaikinimo procesą būtina apžvelgti plačiau žingsnius, kuriuos praeina būsimieji tėviai (pav. 2).

2 pav. Nacionalinis įvaikinimas

Šaltinis: parengta autorės pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie SADM

Įvaikinimo procesą Lietuvos Respublikos piliečiams organizuoja Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba (VTAĮT). Vaiko teisių apsaugos skyrius (VTAS) atlieka pirminį įvertinimą būsimų tėvių, pagal jų pateiktus dokumentus. Tarnybos atestuoti socialiniai darbuotojai (ASD) parengia būsimus tėvius įvaikinimui bei įvertina jų pasirengimą tapti tėviais. Anot Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos nacionalinio įvaikinimo žingsniai (<https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-rupyba-ir-ivaikinimas/ivaikinimas/nacionalinis-ivaikinimas.html>):

Pirmasis žingsnis. Įsivaikinimo sąlygų aiškinimas.

Asmenims norint įsivaikinti vaiką, reikia kreiptis į gyvenamosios vietos vaiko teisių apsaugos skyrių arba gyvenamosios vietos savivaldybės administraciją.

Antras žingsnis. Dokumentų pateikimas.

Asmenims pasikreipus pagal gyvenamąją vietą į vaiko teisių apsaugos skyrių arba savivaldybės administraciją reikia pateikti dokumentus:

1. Prašymą įvaikinti vaiką ar vaikus. Svarbu, kad prašyme turi atsispindėti įvaikinimo motyvai.
2. Turi pateikti sveikatos apsaugos ministro nustatytos formos pažymą (forma Nr. 046/a).

Trečias žingsnis. Pasirengimo įvaikinti patvirtinimas.

Vaiko teisių apsaugos teritorinis skyrius atlieka pateiktų dokumentų analizę bei nenustačius aplinkybių, dėl kurių asmenys negali būti tėvais, Vaiko teisių apsaugos teritorinis skyrius perduoda informaciją, pagal asmenų gyvenamąją vietą Globos centrui dėl Mokymų organizavimo.

Organizuojami GIMK mokymai, pagal Pagrindinę tėvių, globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymų ir konsultavimo programą. Minėtus mokymus veda Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys. Šie mokymai yra patvirtinta Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2018 m. birželio 1 d. įsakymu Nr. BV-66. GIMK programa visada atstovauja vaikui ir jo interesams bei siekia padėti vaikui surasti šeimą. Per mokymus būsimi tėviai susipažįsta su procedūromis, galimų įvaikinti vaikų poreikiais, išgyvenimais, auklėjimo metodais, pokyčiais pareiškėjų asmeniniame gyvenime atėjus vaikui į šeimą. Mokymų trukmė yra ne ilgesni nei 3 mėnesių mokymai bei 7 grupiniai susitikimai ir ne mažiau 2 individualūs susitikimai.

Tarnybos atestuoti asmenys per 10 dienų nuo mokymų pabaigos turi parengti išvadą dėl būsimų tėvių pasirengimo įvaikinti vaiką, jeigu ši išvada yra teigiama ji galioja 24 mėnesius. Būsimiems tėviams gavus neigiamą išvadą bei išnykus priežastims, dėl kurių ji buvo neigiama, būsimieji tėviai gali kreiptis pakartotinai dėl įvaikinti pasirengimo įvertinimo.

Ketvirtas žingsnis. Įtraukimas į norinčių įvaikinti apskaitą.

Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba gavusi teigiamą išvadą dėl pasirengimo įvaikinti vaiką, per 3 darbo dienas įtraukia asmenius į „Norinčių įvaikinti apskaitą“. Akcentuotina, kad Tarnyba gali ir neįtraukti asmenų į apskaitą, net ir gavus teigiamą išvadą, jeigu paaiškėja bent viena iš Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.210 straipsnio 4 dalies nurodytų aplinkybių.

Penktas žingsnis. Vaiko pasiūlymas.

Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos direktoriaus įsakymu yra sudaroma komisija, kurios metu yra atsižvelgiama į vaiko teisėtus interesus bei įrašytų į „Norinčių įvaikinti apskaitą“ asmenų lūkesčius, yra parenkami labiausiai atitinkantis vaiko interesus įvaikintojai. Tarnyba tokią šeimą informuoja per gyvenamosios vietos vaiko teisių apsaugos teritorinį skyrių. Šeima gauna raštą, kuriame

yra nurodoma informacija apie vaiką. Jeigu šeimai tinka pasiūlymas, ši turi gauti leidimą susipažinti su galimu įvaikinti vaiku bei suderinę laiką su vaiko atstovu pagal įstatymą, įvyksta susitikimas. Susitikimui įvykus būsimieji tėviai turi pateikti sutikimą ar atsisakymą įvaikinti pasiūlytą vaiką.

Šeštas žingsnis. Pareiškimo įvaikinti teismui padavimas.

Tokiu atveju, jeigu iš asmenų, norinčių įsivaikinti vaiką, gaunamas sutikimas įvaikinti vaiką, šie turi teisę kreiptis į savo ar vaiko gyvenamosios vietos apylinkės teismą dėl įvaikinimo. Akcentuotina, kad posėdžio metu bus įvertinta išteisminė įvaikinimo procedūra. Gavus teismo sprendimą asmenys turi kreiptis į civilinės metrikacijos skyrių bei užregistruoti vaiką.

Verta paminėti, kad Giedrimas ir kt. (2013) taip pat išskyrė įvaikinimo proceso etapus. Remiantis autorių įžvalgomis etapai gali būti tokie:

- Sutuoktinių sprendimo priėmimas įvaikinti. Šio etapo metu sutuoktiniai domisi įvaikinimo klausimais bei stebi aplinkinių žmonių patirtį šiuo klausimu.
- Reikalingų dokumentų pateikimas Vaiko teisių apsaugos teritoriniam skyriui.
- Pirminis, atsižvelgus į pateiktus dokumentus, galimų tėvių vertinimas.
- Tėvių mokymai bei išvadų rengimas. Šio etapo metu yra įvertinimas būsimų tėvių motyvacija bei gebėjimai būti tėviais.
- Vaiko pasiūlymas, susipažinimas su juo bei ryšio užmezgimas. Šio etapo metu pasiūlymą būsimi tėviai gauna iš teritorinio Vaiko teisių apsaugos skyriaus. Akcentuotina, kad už ryšio užmezgimą su įvaikiu yra atsakingi būsimi tėviai.
- Teismo procesas bei teismo sprendimas.

Svarbu paminėti, kad kiekviename iš šių etapų, išskyrus teisminį procesą, būsimieji tėviai gali atsisakyti dėl sprendimo tapti tėviais arba perkelti sprendimo vykdymą. Tačiau atsisakymas turi būti paaiškinamas argumentais (Giedrimas ir kt., 2013).

Lapinskienė (2005) teigia, kad kylantiems sunkumams įvaikinimo metu turi įtakos išoriniai ir vidiniai veiksniai. Dažniausiai išoriniai veiksniai turi įtakos vidiniams, šie veiksniai sąveikauja, dėl šių priežasčių gali sukelti problemų įvaikinusiose šeimose. Pavyzdžiui, pakankamos informacijos trūkumas apie įvaikintą vaiką gali sudaryti klaidingas prielaidas apie vaiką, kurį nusprendė įsivaikinti šeima, tuomet dėl nepasiteisusių vilčių tėviai nusivilia savimi, savo gebėjimais bei pačiais įvaikiais. Taip pat akcentuotina, kad sunkumai kylantys įvaikinimo procedūros metu bei galimai nepakankama valstybės parama gali padaryti įtaką atsisakyti įvaikinimo ar jį atidėti.

Apibendrinus galima teigti, kad įvaikinimo metu įvaikintam vaikui suteikiamos naujos teisės bei visos biologinių tėvų teisės bei pareigos atitenka tėvių šeimai, o įvaikinti vaikai praranda visus teisinius

ryšius su biologiniais tėvais bei jų giminaičiais. Akcentuotina, kad įvaikinimo procesas susideda iš šešių etapų, kurių metu būsimieji tėviai pateikia reikiamus dokumentus teritoriniam VTAS skyriui, atestuoti socialiniai darbuotojai atlieka parengimą bei įvertiną būsimuosius tėvius bei jų pasirengimą įvaikinti. Jei būsimieji tėviai gauna teigiamą išvadą dėl pasirengimo tapti tėviais, jie turi laukti vaiko pasiūlymo. Jeigu vaiko pasiūlymas atitinka būsimųjų tėvių kriterijus ir sutinka įvaikinti vaiką bei pats vaikas sutinka būti įvaikintas, kreipiasi į apylinkės teismą pagal gyvenamąją vietą.

1.5. Įvaikintojų parengimas

Kaip buvo minėta anksčiau įvaikinimas susideda iš kelių etapų. Vienas jų, yra vienas svarbiausias įvaikinimo procese – pasirengimo įvaikinti patikrinimas. Būsimų tėvių paruošimas įvaikinimui yra labai svarbus, nes būtent nuo tinkamo paruošimo, priklauso būsimu įvaikio gyvenimas bei jo ateitis. Akcentuotina, kad paruošimo metu svarbu ne tik tinkamai paruošti būsimuosius tėvius, bet visapusiškai įverti būsimų tėvių pasirengimą, motyvus bei galimybes įvaikinti vaiką. Anot Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo „Dėl įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2021) Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys organizuoja mokymo ir konsultavimo programą, GIMK mokymus, bei parengia išvadas dėl pasirengimo įvaikinti vaiką.

Remiantis Giedrimo ir kt. (2013) Lietuvoje iki 2008 m. tėvių ir globėjų atranka vykdavo daugiau chaotiškai, nebuvo apibrėžta kaip reikia rengti būsimuosius tėvius ir globėjus. Kiekvienoje savivaldybėje tai vykdavo savaip nuo Valstybės vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistų įvertinimo būsimus tėvius bei globėjus iki įvairiausių paruošimo programų naudojimo. 2007 m. Lietuvoje buvo nupirktas iš JAV programa, orientuota į tėvių bei globėjų paruošimą. Būtent nuo 2008 m. Lietuvoje pradėta taikyti vieninga tėvių bei globėjų paruošimo, įvertinimo programa, paremta PRIDE (Parent resources for informatikon development education) programa. Lietuviškai tai skambėtų „Tėvų informacijos bei tobulinimo ir mokymosi šaltinis“. 2012 m. PRIDE programa buvo pervadinta į GIMK (Globėjų ir tėvių mokymas ir konsultavimas). Ši programa yra paplitusi Europos šalyse, todėl yra didelis praktinis patyrimas jos taikyme.

Nuo 2018 m. programa buvo atnaujinta, ją sudaro Pagrindinę globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa. Mokymų programa buvo papildyta Specializuotų asmenų, siekiančių teikti socialinės priežiūros paslaugas, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa. Taip pat Artimųjų giminaičių rengimo vaiko globai ir Tęstinę globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, tėvių,

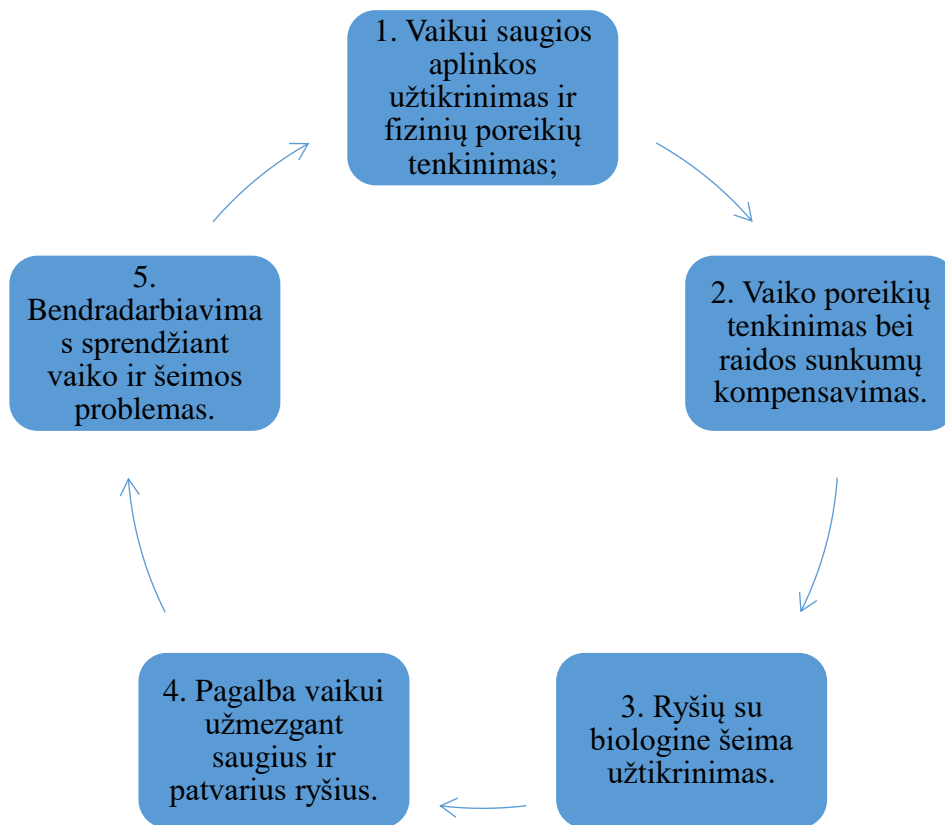
bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa (Vadovo knyga, 2018).

Akcentuotina, kad būtent nuo 2018 m. pasak „Jungtiniu Tautų vaiko teisių įgyvendinimo ataskaitos“ (2019) pradėjo veikti Globos centrai, šių centrų tikslas užtikrinti prieinama pagalba visiems įvaikintiems vaikams, globėjų (rūpintojų) globojamiems (rūpinamiems) ir budinčių globotojų prižiūrimiems vaikams bei budintiems globotojams, globėjams (rūpintojams), tėviams ar asmenims, ketinantiems jais tapti. Ši pagalba gali būti psichologinė, konsultacinė, teisinė ar kita. Tokios pagalbos suteikimo tikslas yra užtikrinti tinkamą vaiko ar įvaikio ugdymą bei auklėjimą šeimoje.

Svarbu paminėti, kad nuo tų pačių metu asmuo įgijęs teisę vykdyti asmenų globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką pasirengimo patikrinimą pagal GIMK programą, vadinasi Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuotas asmuo (LR įsakymas „Dėl Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2013). Anot Giedrimo ir kt. (2013) GIMK programos tikslas – „dalytis svarbia informacija su būsimais globėjais ir tėviais, kad jie galėtų tapti tinkami globėjai ir tėviai“ (Giedrimas ir kt., 2013, p. 29).

Kaip buvo minėta anksčiau, asmenų norinčių tapti tėviais mokymus (GIMK) organizuoja Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys. Mokymai turi būti organizuojami ne vėliau nei per 20 darbo dienų nuo kreipimosi gavimo dienos, Globos centre, šių mokymų trukmė yra iki 3 mėnesių. Minėtų mokymų metu yra organizuojami grupiniai bei individualus susitikimai su asmenimis norinčiais tapti tėviais, septyni grupiniai susitikimai bei mažiausiai du individualus susitikimai (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2021).

Pasibaigus GIMK mokymams, Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys per 10 darbo dienų turi parengti išvadą, dėl pasirengimo įvaikinti vaiką. Rengdami šią išvadą atestuoti asmenys turi vertinti būsimuosius tėvius pagal penkis gebėjimus (3 pav.).

3 pav. 5 gebėjimai pagal kuriuos yra vertinimai būsimieji tėviai

Šaltinis: Parengta autorės remiantis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM direktoriaus įsakymu „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ (2011).

3 paveiksle minimi penki gebėjimai yra vieni svarbiausių vertinant būsimų tėvių pasiruošimą įvaikinti vaiką. Pirmojo gebėjimo vertinimo metu Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo atestuotiesiems asmenims atsiskleidžia šeimos galimybės užtikrinti įvaikiui namuose saugią bei pozityvią aplinką, vaiko materialinį aprūpinimą. Antrojo gebėjimo vertinimo metu atsiskleidžia būsimųjų tėvių gyvenimo būdas, galimybės ugdyti įvaikio socialinius įgūdžius, pažiūros dėl įvaikio asmenybės ugdymo, gebėjimas suvokti įvaikio patirtas netektis bei tarpusavio santykio mezgimas, grįstas pasitikėjimo principu. Trečio gebėjimo vertinimo metu atsiskleidžia būsimųjų tėvių požiūris į įvaikio biologinę šeimą bei noras būsimųjų tėvių ir gebėjimas įvaikiui padėti suvokti savo identitetą. Ketvirtojo gebėjimo vertinimo metu atsiskleidžia būsimųjų tėvių gebėjimas kurti saugius tarpusavio santykius su tėvių šeima. Penktojo gebėjimo vertinimo metu atsiskleidžia būsimųjų tėvių požiūris dėl kreipimosi į atitinkamas institucijas,

spresti kylančias problemas šeimoje (LR įsakymas „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“, 2011).

Remiantis Liobikienės ir Radvilienės (2009) būtent organizuojamų mokymų metu, vedantieji gali įvertinti būsimųjų tėvių motyvacija įvaikinimo procese. Akcentuotina, kad būtent mokymų metu vedantieji gali sumažinti patiriamą nerimą dėl susiklosčiusios situacijos, įgyti papildomų žinių bei gebėjimų, kurių reikia auginant įvaikintą vaiką. Svarbu paminėti, kad būtent šių mokymų metu gali pasikeisti būsimųjų tėvių nuostatos, požiūris į įvaikį bei jo praeitį. Taip pat po minėtų mokymų gali pasikeisti ir būsimųjų tėvių motyvacija, jie pradeda labiau suvokti įvaikio poreikius. Anot Giedrimo (2014) atlikto tyrimo, mokymuose gaunamos žinios, daro įtaką nuostatų pasikeitimui įvaikio aspektu, tai reiškia, kad būsimieji tėviai galės patenkinti įvaikio poreikius.

Akcentuotina, kad užsienio literatūroje, specialistai, kurie atsakingi už būsimųjų tėvių parengimą bei įvertinimą, yra vadinami prižiūrintis socialiniai darbuotojai (Brown, Sebba, Luke, 2014, Brown, Gerrits, Anderson, 2017). Šie specialistai turi teikti pagalbą asmenims, norintiems tapti tėviais ar globėjais. H. C. Brown, J. Sebba, N. Luke (2014) atlikto tyrimo metu prižiūrinčių socialinių darbuotojų pareigas:

- Parinkti tinkamus tėvius ar globėjus (rūpintojus) vaikui;
- Atstovauti bei tarpininkauti tarp vaiko ir būsimo tėvio ar globėjo (rūpintojo);
- Įdiegti būsimiems tėviams ar globėjams (rūpintojams) bendravimo gebėjimo įgūdį;
- Padėti išmokti atpažinti šeimoje kylančias problemas;
- Užtikrinti sklandų tėvių ar globėjų (rūpintojų) tapimo procesą;

Pastebima, kad šių socialinių darbuotojų pareigos yra gana plačios. Specialistai konsultuoja būsimus tėvius bei globėjus (rūpintojus) jiems rūpimais klausimais, vertina globėjų (rūpintojų) darbą bei rūpinasi tęstiniais mokymais šiems asmenims (Brown, Sebba, Luke, 2014).

Apibendrinus galima teigti, kad įvaikinimo procese, vienas svarbiausių etapų yra tėvių parengimas įvaikinimui, nes nuo to priklauso įvaikinto vaiko gyvenimas bei ateitis. GIMK mokymų programa yra naudinga, nes mokymų metu būsimieji tėviai gali įsivertinti savo galimybes bei norą priimti įvaikį į savo šeimą. Svarbu ne tik paruošti būsimus tėvius, bet ir įvertinti jų pasirengimą būti tėviais. Būsimųjų tėvių pasirengimą vertina Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, pagal penkis būsimųjų tėvių gebėjimus. Specialistams svarbu atpažinti būsimųjų tėvių gebėjimus, susijusius su įvaikinimu bei motyvaciją įvaikinti vaiką.

2. TYRIMO “VALSTYBĖS VAIKO TESIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO INSTITUCIJOS ATESTUOTŲ ASMENŲ PATIRTIS RENGiant ĮTĖVIUS ĮVAIKINIMUI” REZULTATŲ ANALIZĖ

2.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

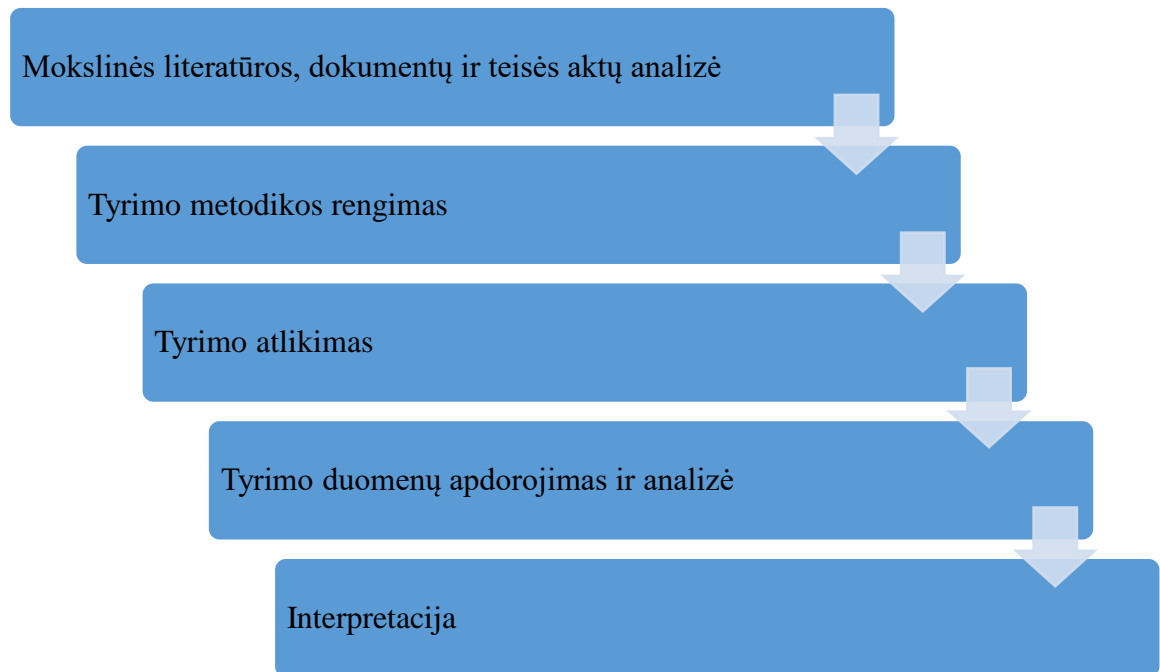
Tyrimo metodologinė prieiga. Analizuojant Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį, rengiant įtėvius įvaikinimui, būtina apžvelgti ir šio tyrimo metodologinę prieigą. Remiantis Kardeliu (2002), analizuojant bet kokią socialinį reiškinį, būtina apžvelgti metodologinės prielaidas, kurios gali turėti įtakos socialinių reiškinų traktavimui. Viena iš tokių prielaidų – epistemologinė. Anot Maslauskaitės (2008), Ruškaus (2010), socialinių mokslų srityje apibrėžiamos dvi pamatinės epistemologinės terpės – pozityvistinė ir antipozityvistinė (subjektyvistinė). Būtent epistemologija analizuoja, tokius klausimus, kaip žinių prigimtis, kaip žinios yra formuojamos, kaip pats žmogus jas kuria bei pažįstą pasaulį (Kardelis, 2002, Ruškus, 2010). Taip pat yra apibrėžiama ir žinių atsiradimo prielaidos. Autorius išskiria kelias pozicijas: žinios yra įgyjamos bei žinios pasiekia asmenį per patyrimą (Kardelis, 2007). Tyrimo metu pasirinktas požiūris į asmens socialinį elgesį, priklauso nuo pasirinktos pozicijos (Kardelis, 2002). Svarbu apžvelgti abi pamatinės epistemologinės terpės. Pozityvistinė terpė, pasak Ruškaus (2010), aptaria gamtos mokslų tyrimo metodų taikymą socialinių mokslų srityje, tai kiekybiniai tyrimai. Pasak Nekrašo (2010) pozityvistai laikosi nuomonės, kad žinios yra įgyjamos bei remiasi faktais, jos gali skirtis nuo asmens vertybių. Taip pat autorius pabrėžia, kad socialiniai mokslai skiriasi nuo gamtos mokslų, tačiau pastebima, kad tiek vienos mokslo srities atstovas, tiek kitos gali stebėti pasaulyje vykstančius dėsnius, juos išsiaiškinti bei aprašyti. Akcentuotina, kad abejuose mokslo srityse galima išgauti reikiamus atsakymus apibūdinant tam tikrą fenomeną ar atlikti eksperimentą. Kaip pabrėžia Bryman (2016), moksliniai tyrimai turi būti atliekami objektyviai bei neturėti sąsajų su tiriančio nuostatomis ir vertybėmis. Pasak Ruškaus (2010), antipozityvistė (subjektyvistė) epistemologija remiasi tiriančių asmenų interpretacijomis bei atliekamas kokybinis tyrimas. Anot Nekrašo (2010) antipozityvistai (subjektyvistai) laikosi nuomonės, kad žinios yra tai ką mes patiriame. Taip pat yra aptariama, kad atliekant tyrimą, asmuo į realybę žvelgia iš savo perspektyvos, dėl to yra sudėtinga atsiriboti nuo turimų vertybių bei nuostatų. Kaip pabrėžia Bryman (2016), socialinių mokslų tyrimai skiriasi nuo gamtos mokslų tyrimų, socialiniuose moksluose tyrimo objektas žmogus bei jo aplinka. Tyrimą atliekantys asmenys analizuoja pasaulį iš vidaus bei gilina, kad geriau jį suprasti,

būtent tai yra pagrindinis skirtumas tarp pozityvistinės ir antipozityvistinės (subjektyvistinės) epistemologijos terpės. Svarbu paminėti, kad Nekrašas (2010) akcentuoja, kad antipozityvistinė (subjektyvistinė) terpė reikalauja asmens elgesio supratimo bei įsijautimo į esamą situaciją, kad būtų paprasčiau suvokti asmens elgesio motyvus. Siekiant atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį, rengiant tėvius įvaikinimui, buvo pasitelkta **kokybinio tyrimo strategija**. Anot Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) ši tyrimo strategija leidžia įvertinti tyrimo dalyvių požiūrį bei įvertinti nagrinėjamos temos kontekste. Kaip akcentuoja Mažeikienė (2009), viena iš pagrindinių kokybinio tyrimo strategijos privilegijų yra tai, kad sukuriama galimybę pažvelgti bei įsigilinti į kiekvieno atskiro tiriamojo patirtį bei kokia yra realybė jo akimis. Pasak Creswell (2009), kokybinio tyrimo tikslas yra nagrinėti kompleksinius reiškinius, pristatant tiriamųjų išreikštas prasmes bei požiūrius. Anot Žydzūnaitės ir Sabaliausko (2017), kokybinio tyrimo metu telkiamasis į žmogiškąsias patirtis. Gauti duomenys kokybinio tyrimo metu leidžia įžvelgti procesą bei patirtį. Taip pat, remiantis Bitinu (2013), kokybinis tyrimas leidžia gilintis į konkrečią situaciją, gaunami atsakymai yra išsamūs bei patikimi.

Tyrimo metodas. Atliekant tyrimą buvo pasirinkta pusiau struktūruotas interviu metodas. Šis duomenų rinkimo instrumentas – yra iš anksto suformuluoti klausimai, kitaip tariant pokalbio gairės, pagal kurias yra išlaikoma pagrindinė pokalbio tema bei struktūra. Šis metodas patogus tuo, kad interviu metu gaunama išsamesnių, sistemintų duomenų. Pats interviu lieka neformalus, vyksta laisva forma. Pokalbis tampa labiau laisvesnis, griežtai nėra formuluotas, dėl šių priežasčių vyrauja laisvesnė atmosfera (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Atsižvelgiant į tiriamojo specifiką, pokalbio metu galimi papildomi klausimai. Tyrime dalyvavusiems specialistams suteikiama laivė savarankiškai formuluoti apibrėžimus, sąvokas, reikšmės, pristatyti savo nagrinėjamos situacijos paaiškinimus ir (ar) interpretacijas. Tyrėjas neprivalo griežtai laikytis iš anksto suformuluotų klausimų ar klausimų uždavimo sekos, tačiau neturi nukrypti nuo tyrimo tikslo (Frankfort-Nachmias ir Nachmias, 1996).

Tyrimo duomenų rinkimo instrumentas. Tyrimo dalyviams buvo pateikti interviu klausimai, kurie buvo suskirstyti į 2 klausimų grupės. Viso buvo 8 klausimai, pirmoji dalis apie tėvių parengimo vaiko, likusio be tėvų globos įvaikinimui poreikį, ją sudarė 2 klausimai ir antroji dalis tėvių rengimas įvaikinimui, ją sudarė 6 klausimai (žr. 1 priedas). Pirmojoje dalyje buvo siekiama atskleisti tėvių parengimo priežastis. Antrojoje dalyje buvo siekiama atskleisti taikomų priemonių pasitelkimą tėvių parengimui, veiksnius, turinčius įtakos sėkmingam įvaikinimui, iššūkius ir jų sprendimo būdus, su kuriais susiduria Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, bei tėvių parengimo tobulinimo galimybes globos centre.

Tyrimo organizavimo loginė seka. Atliekant minėtą tyrimą laikytasi tokios loginės sekos (4 pav.).

4 pav. Tyrimo loginė schema.

Šaltinis: Parengta autorės.

Pirmiausiai buvo analizuojama mokslinė literatūra orientuota į šeimos vaidmenį vaiko gyvenime, vaikų, likusių be tėvų globos padėti Lietuvoje, įvaikinimo teisinį reglamentavimą bei įvaikinimo ir būsimų tėvių parengimo procesą. Antrame etape buvo parengta tyrimo metodika, sukurtas tyrimo instrumentas (žr. 1 Priedas). Trečio etapo metu buvo atliktas kokybinis tyrimas (pusiau struktūruotas interviu). Ketvirtame etape buvo atlikta tyrimo duomenų apdorojimas. Penktajame etape atlikta tyrimo duomenų analizė ir interpretacija.

Tyrimo imtis. Tyrimo dalyvių imtis buvo sudaryta tikslinės atrankos būdu, naudojant kriterinės atrankos metodą. Atrankos kriterijai: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, turintys ne mažesnę nei 2 metų darbo patirtį rengiant tėvius įvaikinimui bei turintys aukštąjį universitetinį išsilavinimą socialinių mokslų srityje.

Atliekant minėtą tyrimą buvo vadovaujama prisotinimo principu, tyrimas buvo atliekamas tol, kol pradėjo mažėti gaunamų duomenų informatyvumas (Rupšienė, 2007). Tyrimas buvo atliktas 2022 metais vasario-kovo mėn. nuotoliniu būdu. Kiekvienam Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuojam asmeniui buvo parinktas konkretus laikas, kuris buvo iš anksto suderintas su tyrimo dalyviais. Tyrimui atlikti buvo gauti tyrimo dalyvių žodiniai sutikimai ir interviu metu atsakymai buvo

įrašomi į diktofoną. Interviu trukmė 30 – 60 min. Tyrimo metu buvo apklausti 7 tyrimo dalyviai. Apsaugant tyrime dalyvavusių asmenų konfidencialumą, tyrimo dalyviams buvo suteiktas kodas: T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7. Tyrime dalyvavusių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų charakteristika pateikta 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių charakteristika

Tyrimo dalyvių suteiktas kodas	Specialybė	Darbo patirtis rengiant įtėvius įvaikinimui
T1	Socialinio pedagogo profesinė kvalifikacija (Bakalauras); Edukologija (Magistras);	3 metai
T2	Socialinė pedagogika (Bakalauras);	6 metai
T3	Socialinis darbas (Bakalauras); Socialinė politika (Magistras);	6 metai
T4	Socialinis darbas (Bakalauras);	17 metų
T5	Socialinis darbas (Bakalauras); Socialinis darbas (Magistras);	14 metų
T6	Socialinis darbas (Bakalauras); Socialinis darbas (Magistras);	2 metai
T7	Socialinio darbo (Bakalauras);	5 metai

Atliktame tyrime dalyvavo 7 asmenys. Tyrime dalyvavę asmenys yra globos įstaigos darbuotojai iš 5 skirtingų Lietuvos miestų. Dauguma tyrime dalyvavusių asmenų darbo patirtis rengiant įtėvius įvaikinimui buvo iki 6 metų, o dviejų tyrimo metu dalyvavusių asmenų darbo patirtis siekia virš 10 metų. Iš 7 dalyvavusių tyrime asmenų 5 asmenys turėjo socialinio darbo bakalauro laipsnio išsilavinimą iš jų 2 asmenys turėjo socialinio darbo magistro laipsnio išsilavinimą ir vienas asmuo socialinės politikos magistro laipsnio išsilavinimą. Vienas tyrime dalyvavęs asmuo turėjo socialinės pedagogikos bakalauro laipsnio išsilavinimą ir vienas tyrime dalyvavęs asmuo turėjo socialinės pedagogikos profesinės kvalifikacijos bakalauro laipsnio išsilavinimą ir edukologijos magistro laipsnio išsilavinimą.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą bei analizuojant gautus duomenys buvo stengtasi laikytis pagrindinių tyrimo etikos principų, šie principai yra suskirstyti į kelias grupės (Rupšienė, 2007):

- Tyrimo dalyvių laisvanoriškumo principas. Šio principo panaudojimas atsispindėjo tuo, kad kiekvienas tyrimo dalyvis, tyrime dalyvavo laisvu sutikimu. Galimiems tyrimo dalyviams iš anksto buvo išsiųsti elektroniniai laiškai su pasiūlymu dalyvauti tyrime ir tik gavus jų sutikimą, šiems buvo suteikta informacija apie tyrimo esmę.

- Tyrimo dalyvių informavimas apie tyrimo esmę. Užtikrinant šį etikos principą, potencialiems tyrimo dalyviams buvo išsiųsta informacija apie tyrimo esmę, jie buvo supažindinti su tyrimo tikslu.

- Tyrimo metu gautos informacijos konfidencialumas. Bendraujant su tyrimo dalyviais jie buvo užtikrinti, kad bus laikomasi konfidencialumo principu, tyrimo metu gauti duomenys bus atskleisti tik apibendrinta forma.

- Tyrimo metu dalyvavusių asmenų anonimiškumą. Tyrimo metu nebuvo atskleista tyrimo dalyvių įstaiga, kurioje jie dirba bei nebuvo atskleista jų tapatybė, kiekvienam tyrimo dalyviui buvo suteiktas kodas.

Svarbu paminėti, kad tyrimo dalyviai savo sutikimą dalyvauti tyrime išsakė žodžiu.

Tyrimo duomenų analizės metodas. Tyrimo metu gauti duomenys buvo analizuojami taikant kokybinės turinio analizės metodą. Kokybinė turinio analizė buvo atliekama remiantis Gaižauskaitės ir Valavičienės (2016) pateiktais analizės žingsniais. Atliekant interviu, pokalbis su tyrimo dalyviu buvo įrašomas, tuomet garso įrašas buvo transkribuojamas. Transkribuotas tekstas buvo koduojamas, gauti duomenys grupuojami į kategorijas bei subkategorijas, tuomet atliekamas tyrimo duomenų aprašymas, interpretavimas

Tyrimo ribotumai. Priimant potencialių tyrimo dalyvių atsisakymą dalyvauti tyrime, užtikrinant jų laisvonoriškumo apsisprendimą, dalis jų tyrime nedalyvavo.

Svarbu paminėti, kad tyrimo rezultatai buvo atskleisti tik Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtimi, rengiant įtėvius įvaikinimui. Visapusiškai atskleisti būsimų įtėvių parengimą įvaikinimui yra svarbūs tolimesni moksliniai kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai, kuriuose būtų atskleista būsimų įtėvių požiūris ir patirtis. Taip pat vertėtų atlikti kiekybinius tyrimus atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų požiūrį, rengiant įtėvius įvaikinimui.

2.2. Tyrimo duomenų analizė

2.2.1. Įtėvių rengimo vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui poreikis

Norint atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant įtėvius įvaikinimui, tyrimu pirmiausia siekiama atskleisti būsimų įtėvių parengimo poreikį įvaikinimui. Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenis buvo išskirtos trys kategorijos (informacijos

suteikimas būsiniams tėviams, pagalba padedant suprasti įvaikio situaciją, būsimų tėvių pasirengimo įsivertinimas) ir 12 subkategorijų (2 lentelė).

2 lentelė. Būsimų tėvių parengimo poreikis

Kategorija	Subkategorija
Informacijos suteikimas būsiniams tėviams	Žinių suteikimas apie įvaikinimo sistemą
	Žinios apie galimus iššūkius įvaikinimui
	Klaidingų būsimų tėvių nuostatų keitimas
	Būsimų tėvių įvaikinimo motyvacijos atskleidimas
	Požiūrio apie įvaikinimą keitimas
Pagalba padedant suprasti įvaikio situaciją	Ypatinga įvaikio gyvenimo patirtis
	Kylantis sunkumai dėl elgesio ir emocijų problemų
	Trauminė vaikų patirtis
	Patirtos netektys vaikų
	Neigiamos vaiko nuostatos
Būsimų tėvių pasirengimo įsivertinimas	Savęs ir partnerio įsivertinimas
	Išgyventų patirčių įsivertinimas

Šaltinis: parengta autorės

Informacijos suteikimas būsiniams tėviams. Tyrimo dalyviai sutinka, kad reikalingas būsimų tėvių parengimas bei išsako priežastys, dėl kurių yra būtinas būsimų tėvių parengimas. Kaip teigia Giedrimas (2014) GIMK mokymų metu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys turi suteikti reikalingą informaciją būsiniams tėviams. Tyrimo duomenys rodo, kad tėviams svarbu *suteikti žinių apie įvaikinimo sistemą*. Tai rodo tyrimo dalyvių teiginiai: „<...>jiems kuo daugiau suteikti informacijos<...>“(T1); „<...>turi tikrai labai nedaug žinių informacijos apie globos ir įvaikinimo sistemą<...>“(T3); „<...>daugiau žinių, pagilinti jų supratimą <...>“(T3); „<...>kad žmonės gautų žinias, kurios yra specifinės šitoj srity<...>“(T7). Nedaugelis žmonių atėję į mokymus, turi susiformavę įsivaizdavimą apie įvaikinimo sistemą, dėl to svarbu parengimo metu suteikti jiems šią informaciją.

Duomenų analizės metu buvo išskirta nemažiau svarbi priežastis, dėl kurios yra poreikis parengti būsimus tėvius įvaikinimui, tai yra *žinių suteikimas apie galimus iššūkius įvaikinimui*: „Yra labai svarbu, kad būsimeji tėviai, mokymų metu, suvoktų, išmoktų ir galėtų užtikrinti įvaikio gerbūvį.“(T1); „Vien tik noriu auginti vaiką neužtenka, reikalingas suvokimas bei suvokimas iššūkių, kurie gali kilti.“(T2); „<...>atvykstant į mokymus<...>pasimatuoti vaiko kostiumą, kaip mes sakom<...> mokymų eigoje tai ne pasimatavęs globėjo ar tėvio kostiumo, tai negali būti<...>“(T5); „<...>kai vaikas ateina ar į globą ir įvaikinimą<...>kaip pasakyti nu neprašomas, ne savo noru, ta prasme tai vat būtent su tuo dėl tos

situacijos reikia, reikia parengti, kad tai turės tas visas auklėjimas, priėmimas, ryšio kūrimas<...>“(T7). Pastebima, kad būsimi tėviai turi menką įsivaizdavimą apie galimus iššūkius. Kaip teigia Geniene ir Nedveckaja (2021) įvaikinus vaiką, šeima gali patirti daug iššūkių. Dėl to atsiranda poreikis apie tai kalbėti ir supažindinti būsimus tėvius su galimais iššūkiais įvaikinus vaiką.

Tyrimo duomenys rodo, kad būsimi tėviai turi klaidingų nuostatų, susijusių su įvaikinimu, todėl svarbu padėti jiems šias nuostatas keisti. Tyrimu atskleista, kad mokymų metu tenka **keisti būsimų tėvių nuostatas**: „<...>jie ateina su tokia nuostata, kad jie nori įsivaikinti, nori šeimoje turėti vaikutį, padėti jam užaugti ir tai bus labai smagu ir viskas<...>“(T1); „<...>nemažai padirbėti keičiant jų požiūrį<...>“(T3); „<...>nepagrįstų išankstinių nuostatų koks tas vaikas turėtų būti<...>“(T3); „<...>žiūri į biologinius tėvus kaip teroristus. Na tada suprantam kada kaip jie tada teroristų augins vaikus, didesnis dėmesys yra skiriamas į savo interesų tenkinimą, tokiu atveju reikia sugrąžinti, o ar pagalvojote apie vaiką ir kas vaikui yra geriausia<...>“(T3); „<...>mes irgi dirbam mokymų metu, kad nesirinktų blondines mergaitės, mėlynom akim, garbanotais plaukais, nu ir visiems norisi sveikų vaikų, sveikų vaikų nebūna, nes jau vaiko atskyrimas nuo biologinės šeimos pakenkia vaiko raidai.“(T4). Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima pastebėti, kad poros atėjusios į mokymus turi susiformavusios išankstinės nuostatos apie būsimą įvaikį. Akcentuotina, kad dažna porų nuostata yra ta, kad jie nori įsivaikinti sveiką vaiką. Toks būsimų tėvių noras yra suprantamas, tačiau Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys turi nemažai padirbėti su būsimais tėviais, suteikiant informaciją ir bandant pakeisti jų esamas nuostatas apie būsimą įvaikį. Mokymų metu pavykus pakeisti būsimų tėvių tam tikras nuostatas, tėvių šeimai pavyksta labiau suprasti ir įvaikio poreikius (Liobikienė ir Radvilienė, 2009).

Tyrimo duomenys atskleidė ne mažiau svarbią priežastį, dėl kurios reikia parengti būsimus tėvius įvaikinimui – tai **būsimų tėvių įvaikinimo motyvacija**: „Jos ateina įvaikinti ir tikrai turi na tikrai įvairių lūkesčių ir įvairaus supratimo ką jos eina daryti.“(T3); „<...>pagrindinis turbūt veiksnys yra šeimos motyvacija<...>“(T3); „Pirmiausia galbūt ta motyvacija dar ar ne? kodėl žmogus ateina, dėl ko jisai vat pasiryžta tai globai ir įvaikinimui.“(T6); „<...>mes juos vadinam, na tokia negera motyvacija, kad na tiesiog parodyti pasauliui, kad aš darau gerą darbą <...>Mes turim išsiaiškinti, kokia yra tikroji ta žmonių motyvacija.“(T6). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys mokymų metu bando atpažinti būsimų tėvių įvaikinimo motyvaciją, svarbu išgryninti lūkesčius būsimų tėvių. Būsimų tėvių įvaikinimo motyvacijos atpažinimas gali padėti specialistams efektyviai juos parengti įvaikinimui arba esant netinkamai įvaikinimo motyvacijai parekomenduoti pagalbos galimybes, sprendžiant būsimų tėvių netinkamą motyvaciją. Kaip teigia C. Sansone ir J. M. Harackiewicz (2000)

žmogaus motyvacija gali būti išskirta į dvi terpes, kuomet asmuo nori patenkinti savo poreikius ir kuomet motyvacija atsiranda iš vidinių poreikių. Tai galima susieti ir su įvaikinimu, jeigu būsimi tėviai atėję į mokymus su įvaikinimo motyvacija patenkinti asmeninius poreikius, pamirštant apie įvaikio poreikius, tai galima traktuoti kaip netinkama motyvacija. Tačiau jeigu įvaikinimo motyvacija kyla iš būsimų tėvių vidinių poreikių, padėti vaikui, likusiam be tėvų globos augti šeimoje, tai galima traktuoti kaip teigiama būsimų tėvių motyvacija. Kaip teigia Giedrimas (2014) mokymų metu būsimieji tėviai gali išsigrūninti savo tikrąją motyvaciją šiam pasirinkimui.

Duomenų analizės metu pastebėta, kad specialistams rengiant būsimus tėvius įvaikinimui tenka **keisti požiūrį apie įvaikinimą**: „<...>jie nemato ir nežino su kokiomis problemomis gali būti vaikas ir koks jis gali ateiti į jų šeimą<...>“ (T1); „<...>yra skirtumai kai vaikas tiesiog gyvena su tėvais ir kuomet jis yra įvaikinamas<...>“ (T2); „<...>dėl to jis yra būtinas, kad jie suprastu kas tai<...>“ (T2); „<...>nemažai padirbėti keičiant jų požiūrį<...>“ (T3); „<...>socialinėse reklamose matome labai gražias šeimas, tokios šviesiai apsirengusį, apsirengę žmonės įeina už rankų susikabinę ten vaikučiai šviesiaplaukiai, mėlynakiai gražūs ir kažkur patys žmonės pagauna, turbūt tą emociją ir jie įsivaizduoja, kad paimsiu vaiką įvaikinsiu<...>viskas puikiai seksis ir ir bus viskas gerai.“ (T6). Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima pastebėti, kad atėję į mokymus būsimi tėviai turi kitokį įsivaizdavimą apie įvaikinimą, dažniausiai šis požiūris yra klaidingas. Mokymų metu būsimiems tėviams yra pateikiamos realios situacijos, kurių pagalba būsimiems tėviams bandoma pakeisti jų požiūrį apie įvaikinimą ir šie būtų pasiruošę spręsti kylančius iššūkius. Anot Liobikienės ir Radvilienės (2009) GIMK mokymų metu yra keičiamas požiūris būsimų tėvių. Dažnai būsimieji tėviai susikuria netinkamą iliuziją, kas yra pats įvaikinimas, dėl to būtina jiems pateikti realų vaizdą, sunkumus su kuriais jie susidurs įvaikinus vaiką. Remiantis Giedrimu (2014) mokymų metu turi būti keliami tam tikri giluminiai klausimai, kurių pagalba būsimieji tėviai gali pakeisti savo požiūrį apie įvaikinimą.

Pagalba padedant suprasti įvaikio situaciją. Kaip atskleidė tyrimo duomenys būsimų tėvių parengimas reikalingas ir todėl, kad mokymų metu jiems padėdama suprasti įvaikio situaciją, jie yra supažindinami su **įvaikio ypatinga patirtimi**: „Įvaikintas vaikas taip pat vaikas turi tam tikrą ypatingų gyvenimo patirčių<...>“ (T2); „<...>tokie vaikai dar turi savo gyvenimo patirtį <...>“ (T4). Mokymų metu būsimiems tėviams padedama suprasti kokia gali būti įvaikių gyvenimo patirtis. Svarbu, kad tėviai turėtų įsivaizdavimą koks yra skirtumas auginant savo biologinį vaiką bei įvaikintą vaiką. Akcentuotina, kad būsimi tėviai turi būti supažindinami, kad būsimas įvaikis ateina į naują šeimą su savo gyvenimo patirtimi, būsimiems tėviams suteikiama daug didesnė atsakomybė, nei augininti savo, biologinį vaiką (Giedrimas, 2014).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad įvaikiai turi ne tik savo ypatingą gyvenimo patirtį, bet ir **elgesio ir emocijų problemų**: „<...>kokių sunkumų gali turėti vaikas ar problemų ir kiek vėliau yra reikalinga specialistų įsikišimas<...>“(T1) „<...>įtėviai su vaikų elgesio problemomis visokiom<...>“(T6); „Bet žmonės šitoj vietoj pamiršta, kad vaikai, kurie yra netekę globos tėvų ir turi iš tikrųjų labai didelių, kartais psichologinių problemų<...>“(T6). Su ypatinga įvaikio patirtimi galima susieti ir galimas įvaikio elgesio ir emocijas problemas, kurios gali atsirasti dėl tėvų globos netekimo bei išgyventų vaiko patirčių. Mokymų metu įtėviams suteikiama informacija, kokių specialistų pagalbą gali prireikti įvaikinus vaiką ir susidūrus su įvaikio elgesio ir emocijų problemomis. Kaip teigia Liobikiene ir Radvilienė (2009) būsimi įtėviai dažnai neįvertina arba neigia vaikų patirtų traumų sąsajas su vaiko elgesio ir emocijų problemomis. Akcentuotina, kad remiantis tyrimo rezultatais, tokios problemos gali kilti dėl įvaikio trauminės patirties, dėl to rengiant įtėvius, šie yra supažindinami **su traumine vaiko patirtimi**: „<...>žinant vaiko traumas bei jo istoriją<...>“(T2); „<...>yra pakankamai skaudi trauminė patirtis<...>“(T4); „<...>kokias trauminės patirtis, kaip tai įtakoja vaiko elgesį, vaiko raida<...>“(T4); „<...>tos pačios traumos<...>“(T7); „Tai, o kuo didesnis, tuo jisai gali būti daugiau patyręs, nors iš kitos pusės, vėlgį gali būti ir tas kūdikis, su didžiulę traumine patirtimi<...>“(T7). Dažnu atveju atvykę būsimi įtėviai į mokymus neturi įsivaizdavimo, kokios vaiko trauminės patirtis gali būti. Svarbu būsimums įtėvius supažindinti kokios pasekmės vaikui gali būti po patirtų traumų. Būsimi įtėviai turi suprasti, kad kiekvienas vaikas, kurį galėtų įsivaikinti, turi traumine patirtį. Toks būsimumų įtėvių suvokimas, gali padėti įvaikiui greičiau adaptuotis šeimoje, o neigimas gali pakenkti sėkmingam įvaikinimui. Pažymėtina, kad būsimiems įtėviams reikia padėti suprasti kokia įtaką gali turėti įvaikiui, **vaiko patirtos netektys**: „<...>suprasti, ką vaikas išgyvena netekęs tėvų, kaip jam reikia padėti, kaip jam reikia padėti susitaikyti su netektimis ir visais kitais dalykais<...>“(T5); „Vien tas atskyrimo faktas jos iš tikrųjų labai stipriai paveikia ir reikia turėti labai daug žinių ir tikrai būti pasiryžusiam<...>“(T6); „<...>netektys būtent apie vaiką, kuris netekęs tėvų globos<...>“(T7). Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima pastebėti, kad kiekvienas vaikas, netekęs tėvų globos bei atskirtas nuo savo biologinių tėvų, išgyvena netektį, dėl to būsimi įtėviai turi gebėti padėti įvaikiui išgyventi patirtas netektys. Pažymėtina, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys turi padėti būsimiems įtėviams suformuoti požiūrį apie įvaikio situaciją: vaiko ypatingą gyvenimo patirtį, vaiko traumine patirtį bei vaiko patirtų netekčių svarba. Turi suformuoti būsimumų įtėvių požiūri, kad tai įvaikio sąlygotas patirtis iki įvaikinimo bei kokias pasekmės šios patirtis gali padaryti įvaikiui. Įvaikintam vaikui reikia ypatingo įtėvių sutelktumo bei gebėjimo padėti įvaikintam vaikui. Kuo didesnis nepagrįstas lūkestis būsimumų įtėvių, kad būsimas įvaikis neturės raidos sutrikimų, kylančių dėl vaiko netekties bei trauminės patirties, tuo

didesnė tikimybė, kad tėviai ignoruos įvaikio skausmingų patirčių poveikį jam (Liobikienė, Radvilienė, 2009). Anot Giedrimo (2014), būtina padėti, GIMK mokymų metu, būsimiems tėviams suprasti vaiko elgesio ir emocijų priežastis, nes šios problemos yra tiesiogiai susijusios su vaiko trauminė patirtimi bei patirtų netekčių išgyvenimais.

Tyrimo metu gautų duomenų analizės metu išryškėjo, kad būsimiems tėviams reikia perteikti informaciją, kad ne visada gavus vaiko pasiūlymą ar įsivaikinus vaiką, viskas klostysis sklandžiai. Didelę įtaką vaiko norui būti įvaikintam ar adaptacijai šeimoje daro **įvaikio neigiamos nuostatos**: „<...>neigiamą lūkestį kažkokį ir gali būti taip, kad kad nu tai gali kišti koją sėkmingai vaiko adaptacijai.“(T4); „<...>yra buvę, kad vaikas atsisakė būti įvaikintas<...>kuo vyresnis vaikas, tuo daugiau baimių<...>“(T7). Vaiko norui būti įvaikintam gali daryti įtaka jo praeitis, jeigu vaikas buvo globojamas ir ne kartą atsisakyta jo, todėl vaikas gali turėti baimę būti paliktam ir vėl, gali būti susiformavęs nesaugumo jausmas. Taip pat vaiko neigiamos nuostatos gali apsunkinti ir jo adaptaciją šeimoje, dėl to tėviai turi būti supažindinti su tokia galimybe bei turėti atitinkamų žinių, kaip galėtų padėti įvaikiui.

Būsimų tėvių pasirengimo įsivertinimas. Remiantis tyrimo duomenimis, mokymų metu būsimiems tėviams gali atsirasti suvokimas, kad įvaikinti vaiką, likusi be tėvų globos, yra netinkamas kelias, todėl svarbu, kad būsimieji tėviai **įsivertintų save ir partnerį**: „Daugelis žmonių, žinokit, mokymo eigoje netgi atsisako patys, kad supranta, kad ne jiems yra auginti tą vaiką, o ateina su rožiniais akiniais<...>tikrai, kad yra tas pats auginti kaip biologinį vaiką, tai yra visiškai ne tas pats“(T5); „<...>tiesiog išeina iš mokymų, dažniausiai tai tas ir būna, kad išeina atsisako, pasako, tai ne mums<...>“(T7). Ne kiekvienas asmuo gali pasiryžti įvaikinti vaiką, todėl savęs ir partnerio įsivertinimas yra svarbus. Mokymų metu būsimieji tėviai gauna pakankamai žinių, kad galėtų įsivertinti savo sprendimo priėmimo teisingumą (Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba, 2013).

Kaip rodo tyrimo duomenys, dažniausiai į mokymus ateina būsimi tėviai, kurie yra patyrė tam tikrų neigiamų patirčių, netekčių: „<...>po nevaisingumo diagnozių, po bandymo susilaukti savo biologinių vaikų<...>, jautė skausmą tiek dvasinį, tiek fizinį skausmą, tos šeimos, tikrai yra visko patyrusios“(T3); „<...>nėštumus ir persileidimus <...>“(T3); „Aplamai, kokias jų trauminę patirtis, kokias jų netektis yra<...>“(T4); „<...>dažniausiai šeimos, kurios apsisprendžia tapti įvaikintojais, tai jie nu yra praradę galimybę turėti savo biologinių biologinius vaikus - tai yra netektis<...>“(T4). Sorek, Y, Simon, B, Nijim – Ektalat, B (2020) atliktame tyrime galima pastebėti, kad dažniausiai pasitaikantys motyvas, dėl kurio pasirenkamas įvaikinimas yra negalėjimas susilaukti savo biologinių vaikų. Dėl to būtina **įsivertinti patirtų netekčių išgyvenimą**. Tyrimas rodo, kad būsimi tėviai, neišgyvenę netektis, yra

sielvarto etape, todėl svarbu padėti suprasti, ar jie išgyveno gedėjimo etapą bei yra pasirengę padėti įvaikinam vaikui: „<...>ar yra neišgyventų traumų ar netekčių.“ (T2); „<...>būsimi tėviai stiprinasi psichologiškai, įsivertina savo galimybės<...>“ (T2) „<...>neišgyvenusios tos netekties dėl nevaisingumo, aa norinčios tapti tėvais čia ir dabar, tai tikrai pirmiausia jie turi pasiruošti, jie turi išsispręsti savo emocinius dalykus<...>“ (T3); „Ar jie tikrai sugebės padėti<...>Jie begedėdami, tikrai negalės padėti tam vaikui“ (T4); „<...>ar jie susitaikė su tuo praradimu, kad jie neturės savo vaiku, ar jie yra išgyvenę tą sielvartos procesą, tai jeigu nėra išgyvenęs sielvarto, tai kaip jie galės padėti tam vaikui“ (T5). Pirminiame mokymų metu etape, asmenims, norintiems įsivaikinti, suteikiama galimybė įsivertinti savo pasirinkimo tvirtumą bei išgyventas patirtis (Giedrimas ir kt., 2013). Tai yra labai svarbu, kadangi asmuo neišgyvenęs asmeninių trauminių patirčių, negali suteikti reikalingos pagalbos įvaikiui, kuris ateina į naują šeimą.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo duomenys atskleidė, kad būsimų tėvių parengimo poreikis yra. Tyrimo rezultatai rodo, kad būtent mokymų metu būsimiems tėviams teikiama aktuali informacija apie įvaikinimo sistemą, akcentuojami iššūkiai, kurie gali kilti įvaikinus vaiką, išgryninama būsimų tėvių motyvacija šiam pasirinkimui. Kaip atskleidžia tyrimo duomenys, būsimiems tėviams neretai reikia keisti nuostatas bei požiūrį apie įvaikinimą. Akcentuotina, kad mokymų metu būsimiems tėviams padedama suprasti įvaikio situaciją bei jo ypatingą gyvenimo patirtis. Atskleidžiamos sąsajos, įvaikio patirtų traumų ir netekčių su įvaikio elgesio ir emocijų problemomis. Mokymų metu būsimoji tėviai turi galimybę įsivertinti save ir partnerį, atskleidžiant savo stipriąsias ir silpnąsias puses. Esant poreikiui būsimi tėviai gali nebetęsti įvaikinimo proceso. Svarbu paminėti, kad būsimoji tėviai turi įsivertinti savo patirtų netekčių išgyvenimą. Kaip atskleidė tyrimo duomenys, esant būsimiems tėviams sielvarto ir gedulo etape, jie negali tinkamai padėti įvaikiui. Todėl būsimų tėvių parengimo poreikis yra, tai tiesiogiai susiję su vaiko sėkminga adaptacija šeimoje.

2.2.2. Įtėvių parengimas įvaikinimui

Tyrimo metu buvo siekta atskleisti įtėvių parengimą įvaikinimui. Išanalizavus tyrimo metu gautus duomenys išryškėjo devynios kategorijos (įtėvių rengimo vaiko įvaikinimui proceso charakteristika, įtėvių parengimas pagal GIMK programą, GIMK programos privalumai, GIMK programos trūkumai, veiksniai, turintys įtakos rengiant įtėvius įvaikinimui, reikalinga pagalba įtėvių šeimai įvaikinimo proceso metu, kylantis iššūkiams įvaikinimo proceso metu, iššūkių sprendimo būdai įvaikinimo proceso metu, įtėvių paruošimo įvaikinimui tobulinimas) ir 46 subkategorijų (3 lentelė).

3 lentelė. Įtėvių parengimas įvaikinimui

Kategorija	Subkategorija
Įtėvių rengimo vaiko įvaikinimui proceso charakteristika	VTAS teritoriniam skyriuje reikiamų dokumentų pateikimas
	VTAS teritorinio skyriaus pradinis įvertinimas
	Būsimų įtėvių parengimas
	Tarnybos atestuotų asmenų būsimų įtėvių įvertinimas
	VVTAIT įtraukimas į norinčių įvaikinti sąrašą
	VVAIT vaiko pasiūlymo pateikimas
	Dokumentų teikimas į teismą
Įtėvių parengimas pagal GIMK programą	Susitikimai grupėje
	Individualūs susitikimai
	Reikalingos informacija būsimiems įtėviams suteikimas
	Aptariamas atviras kalbėjimas apie įvaikinimą
	Aptariamas ryšio ir prieraišumo kūrimas
	Aptariamas pozityvus auklėjimas ir vaiko netektys
	Aptariamos galimos vaiko traumos
	Aptariamas streso valdymas
	Aptariamas pasirengimas pokyčiams
GIMK programos privalumai	Gaunamų teorinių žinių sąsaja su praktika
	Naudojami metodai
GIMK programos trūkumai	Laiko trūkumas
	Temų apjungimas
Veiksniai, turintys įtakos rengiant įtėvius įvaikinimui	Tvirti santykiai šeimoje
	Abiejų įtėvių apsisprendimas įsivaikinti
	Palaikantis artimųjų ratas
	Nuklearinė šeima
	Išplėstinė šeima
	Būsimų įtėvių gebėjimas užtikrinti vaikui saugią aplinką
	Būsimų įtėvių gebėjimas kompensuoti vaiko raidą
	Būsimų įtėvių gebėjimas kalbėti apie įvaikinimą su įvaikiu
	Būsimų įtėvių gebėjimas padėti vaikui palaikyti ir kurti saugius ryšius su aplinka
Būsimų įtėvių gebėjimas kreiptis pagalbos poreikiui esant	
Reikalinga pagalba įtėvių šeimai įvaikinimo proceso metu	Tarnybos atestuotų asmenų palaikymas, būsimų įtėvių, vaiko pasiūlymo laukimo metu
	Teisininko konsultacijos
Kylantis iššūkių įvaikinimo proceso metu	Įtėvių neišgyventos netektys
	Būsimų įtėvių nepakankama motyvacija GIMK mokymų metu
	Informacijos nuslėpimas apie save vertinimo metu
Iššūkių sprendimo būdai įvaikinimo proceso metu	Tarnybos atestuotų konsultacijų
	Psichologo konsultacija
	Psichoterapeuto konsultacija
	Savitarpio pagalbos grupių pasitelkimas
Įtėvių paruošimo įvaikinimui tobulinimas	Sugražinti 10 dalių mokymus
	Nuolatinis GIMK programos atnaujinimas

	GIMK mokymų atskirų grupių sukūrimas
	GIMK programos metu naudojamų praktinių priemonių atnaujinimas
	VVTAIIT specialistų mokymai, susiję su GIMK programa

Šaltinis: parengta autorės.

Įtėvių rengimo vaiko įvaikinimui proceso charakteristika. Kaip atskleidė tyrimo duomenys būsimiems įtėviams priėmus sprendimą įvaikinti vaiką, visų pirma reikia kreiptis *į Valstybės vaiko teisių apsaugos teritorinį skyrių ir pateikti reikiamus dokumentus*: „*įtėviai kreipiasi į vaiko teisių teritorinį skyrių ir pateikia paketą dokumentų. Taip tai prašymai, yra sveikatos pažymos, kad jie nu neturi tam tikrų sveikatos sutrikimų ir gali tapti įtėviais<...>Tuomet savo pajamas pateikia, santuokos liudijimus<...>(T4); „kreipėsi į vaiko teisių apsaugos skyrių, kur parašo prašymus, pristato savo asmens dokumentus ir tas pažymas, jeigu jų namuose yra gyvenantys vyresni nei 16 metų asmenys, taip pat turi parašyti sutikimus<...>Po to vaiko teisių apsaugos skyrius užsiklausia jų teistumus, užsiklausia administracinės teisės pažeidimus. Jie pristato galbūt santuokos liudijimą, jeigu yra susituokę<...>“(T5). Būsimoji įtėviai, kurie priėmė sprendimą įsivaikinti, turi pateikti motyvuotą prašymą bei paketą dokumentų Valstybės vaiko teisių apsaugos teritoriniam skyriuje. Kaip rodo tyrimo duomenys, Valstybės vaiko teisių apsaugos teritorinis skyrius, gavęs būsimų įtėvių prašymą įvaikinti vaiką bei reikiamų dokumentų paketą, užsiklausia iš registrų reikiamą informaciją apie būsimus įtėvius. **Valstybės vaiko teisių apsaugos teritorinis skyrius atlieka įvertinimą**: „<...>tuomet yra būsimųjų įtėvių pradinis patikrinimas ir įvertinimas.“(T1); „<...>prasideda pradinis būsimų įtėvių vertinimas<...>“(T2); „<...>Vaikų teisių specialistai atlieka pirminį vertinimą, užsiklausia ar šeima neturi teistumo<...>“(T3); „Vaiko teises patikrina duomenų bazės informaciją apie asmenų teistumus, apie administracines nuobaudas ir pateiktus dokumentus“(T4); „<...>tai viską patikriną ir parašo sprendimą, įvertinta dokumentus šituos, ką gavo, ar jie tinka būti įtėviais, ar netinka toks pirminis sprendimas, pirminis vertinimas iš dokumentų<...>“(T5); „įvertinama jų sveikatos būklė, kad yra tam tikras sąrašas ligų, su kuriomis negali būti įtėviais nei globėjais, civiliniam kodekse yra nurodyti reikalavimai ir dar vienas, vaiko teises įvertina teistumus.“(T7). Šio etapo metu vyksta pirminis dokumentų įvertinimas bei patikrinimas ar pretenduojantis įtėviai gali įvaikinti vaiką. Akcentuotina, kad neatitikus pirminių vertinimo kriterijų Valstybės vaiko teisių apsaugos skyrius teritorinis skyrius priima sprendimą, kad pretenduojantis įtėviai negali įvaikinti vaiko ir įvaikinimo procesas stabdomas. Kaip tyrimo rezultatai rodo, kitas įvaikinimo proceso etapas yra **būsimų įtėvių parengimas**: „<...>globos centras gauna informacija, kad būtų organizuojami mokymai pagal GIMK Pagrindinių mokymų programą.“(T1); „<...>jeigu būsimi įtėviai praeina tą pradinį įvertinimą, mes atestuoti asmenys*

gauname informacija apie tai ir turim organizuoti mokymus<...>“(T2); „<...>pirminį šį vertinimą praeina tai mes kaip globos centras gauname informaciją, kad būtų organizuojami mokymai <...>“(T3); „<...>kai praeina per pradinę tokią tą pirminę teigiamą atranką vaiko teisėse, tai tas paketas dokumentų ateina iki mūsų ir tada mes organizuojam mokymus.“(T4); „Jeigu teigiamas yra sprendimas, tuomet visų dokumentų pluoštą siunčia į mūsų centrą, globos centrą.“(T5); „<...>jie yra kviečiami būtent į mokymus<...>“(T6); „<...> pradinis vertinimas, kad gali būti įtėviais ir tada ateina į mokymus.“(T7). Kaip galima pastebėti, teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, būsimi įtėviai praėję pirminį Valstybės vaiko teisių apsaugos teritorinio skyriaus įvertinimą, globos centre Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys organizuoja GIMK mokymus būsimiems įtėviams pagal Pagrindinių mokymų programą. Remiantis tyrimo duomenimis pasibaigus minėtiems mokymams **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys įvertina būsimus įtėvius:** „<...>parengiame išvadą apie būsimų įtėvių tinkamumą<...>“(T1); „<...>parengti išvadą. Išvada gali būti teigiama arba neigiama.“(T2); „<...>pasiremiant turima informacija parengiame išvada apie šeimos pasirengimą įvaikinti <...>“(T3); „<...>jeigu viskas tvarkoj, rašom teigiamą išvadą<...>(T4); „<...>mes parengėm išvadą, kuri turbūt žinote, gali būti teigiama arba neigiama<...>“(T5); „<...>po mokymų vyksta tų įtėvių vertinimas<...>“(T6); „<...>užsipildžius klausimyną rengiama išvada, vėlgi, pagal tuos 5 gebėjimus.“(T7). Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys įvertina būsimų įtėvių pasirengimą įvaikinti vaiką. Specialistų įvertinimas gali būti teigiamas arba neigiamas, tai priklauso nuo būsimų įtėvių gebėjimų. Anot Giedrimo ir kt. (2013) Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų išvada gali būti teigiama arba neigiama.

Tyrimo duomenys rodo, kad gavus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų teigiamą išvadą, **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba būsimus įtėvius įtraukia į „Norinčių įvaikinti sąrašą“:** „<...>jeigu išvada yra teigiama, būsimi įtėviai yra įtraukiami į norinčių įsivaikinti vaikų apskaitą, o tuomet būsimi įtėviai laukia eilėje.“(T1); „<...>vaiko teisių specialistai mūsų išvadas su visais būsimų įtėvių dokumentais išsiunčia į įvaikinimo tarnybą, kuri yra Vilniuje ir juos užregistruoja eilėje<...>“(T5); „tada išvada yra teikiama Valstybės vaiko teisių apsaugos skyriui<...>ir šeima įrašoma įvaikinamų vaikų sąrašus“(T7). Kaip atskleidė esminiai teiginiai, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys pateikia būsimų įtėvių teigiamą išvadą bei esminius būsimų įtėvių dokumentus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai. Būsimų įtėvių šeima yra įtraukiama į „Norinčių įvaikinti sąrašą“ ir laukia vaiko pasiūlymo. Remiantis tyrimo duomenimis įvertinus galimo įvaikio poreikius, jam yra parenkami tinkamiausi įtėviai. **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba pateikia būsimiems įtėviams galimo vaiko pasiūlymą:**

„Atsižvelgus į vaiko poreikius jam yra parenkamas tinkamiausia įtėvių šeima ir tuomet būsimų įtėvių šeima gauna vaiko pasiūlymą<...>“(T1); „<...>kai gauna konkretų pasiūlymą gali kreiptis į mūsų tarnybos atestuotus asmenis ir mes tada žiūrime pagal irgi vaiką, surinkome informaciją, nurašom kokie gali daugmaž kokie gali būti iššūkiai ir sunkumai<...>“(T4); „<...>tuomet laukia pasiūlymų.“(T5); „<...>tada jau siūlo vaiko teises, supažindina su galimais įvaikinti vaikais.“(T7). Būsimiems įtėviams gavus konkretų pasiūlymą bei davus sutikimą, šie gali kreiptis į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotus asmenis, kad specialistai galėtų padėti surinkti kuo daugiau informacijos apie vaiką, padrąsinti įtėvius ar atsakyti jiems rūpimus klausimus: „<...>tai kokio jo sveikata yra kokio jo gyvenimo patirtis yra nu ir kas buvo su juo daryta. Ta prasme jisai buvo kūdikių namuose, ar apsigyveno pas budintį globėją<...>“(T4). Kaip atskleidžia tyrimo duomenys, vaiko pasiūlymo būsimi įtėviai gali atsakyti: „<...>šeimos turi teisę to pasiūlymo atsisakyti<...>“(T4). Svarbu akcentuoti, kad vaiko pasiūlymo atsisakymas turi būti argumentuotas.

Tyrimo metu nustatyta, kad pateikus būsimiems įtėviams sutikimą įvaikinti, įvaikinimo **dokumentai teikiami į teismą**: „<...>būsimi įtėviai pradeda rengti dokumentus į teismą.“(T1); „<...>jau susipažįsta su vaiku ir rengia dokumentus į teismą<...>“(T3); „<...>jau toliau eina į teismą dokumentai<...>“(T7). Paskutinis įvaikinimo proceso etapas yra teismas, teismo proceso metu yra panaikinami tarpusavio vaiko santykiai su jo biologine šeima bei sukuriama tarpusavio santykiai su įtėvių šeima.

Įtėvių rengimas pagal GIMK programą. Tyrimo dalyviai tikina, kad GIMK programa yra reikalinga, kad būsimoji įtėviai būtų tinkamai paruošti įvaikinimui. Todėl svarbu apžvelgti, kaip būsimi įtėviai yra rengiami pagal GIMK programą. Pačia GIMK programą galima išskirti į dvi dalis, pirmoji dalis **susitikimai grupėje**: „Mokymai vyksta iki 3 mėnesių, viso yra 7 susitikimai vieną kartą per savaitę<...>“(T1); „<...>tai yra 7 susitikimai, po 3 valandas<...>“(T3); „Mokymai trunka įtėviams 7 susitikimus, mokymai parengti remiantis tais pačiais penkių gebėjimų blokais<...>mes po 3 val. dirbame.“(T4); „<...>bus 7 susitikimai, kartą į savaitę, vienas susitikimas 3 val.<...>“(T5); „Mokymų metu yra, kaip ir sakiau, 7 temos, kartą savaitėje, vyksta po 3 val.<...>“(T7). Kaip rodo tyrimo esminiai teiginiai, grupiniai susitikimai vyksta vieną kartą per savaitę, septinis kartus. Kiekvienas susitikimas yra orientuotas į konkrečią temą. Akcentuotina, kad mokymų medžiaga yra paremta penkiais gebėjimais, kuriuos turėtų įgyti būsimi įtėviai pabaigus mokymus. Gvaldaitės (2020) atliktame tyrime išryškėjo, kad grupinių susitikimų metu dalyviai jaučiasi priimti, atsiranda noras atsiverti būnant šalia žmonių su panašia gyvenimo istorija. Antroje GIMK mokymų dalyje su būsimaisiais įtėviais vyksta individualūs susitikimai: „<...>pasibaigus mokymams bent 2 individualūs susitikimai su būsimaisiais įtėviais.“(T1);

„<...>tuomet mes organizuojame bent du individualius susitikimus su šeima<...>“(T3); „<...>individualūs pokalbiai šeimoje, kurie trunka apie 3 val. ir irgi eina per tuos pačius kriterijus, kaip ir vedami mokymai<...>“(T4); „<...>po to du individualūs, mažiausiai du individualūs susitikimai namuose taip, gali būti nuo dviejų iki penkių, bet nebūtinai namuose.“(T5); „<...>baigus mokymam yra susitinkama su šeima, tris kartus mažiausiai<...>“(T7). Antroje GIMK mokymų dalyje, individualių susitikimų metu bandoma identifikuoti tuos pačius pagrindinius penkis tėvių gebėjimus bei orientuojamasi į būsimų tėvių pažinimą. Svarbu paminėti, kad vienas susitikimas turi būti organizuojamas tėvių šeimoje, kad būtų galimybė įvertinti gyvenamąsias sąlygas. Kiti susitikimai gali vykti globos centre, šių susitikimų tikslas gali būti skirtingas, atsižvelgiant į tėvių probleminius laukus. Pasak LR įsakymo „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ (2011) bent vienas toks susitikimas turi įvykti būsimų tėvių namuose, taip pat susitikimų metu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys pildo klausimyną bei turi parengti galutinę išvadą apie būsimų tėvių pasirengimą.

Kaip atskleidė tyrimo duomenys kiekvieno grupinio susitikimo metu yra aptariamoms skirtingoms temoms. Pirmojoje susitikimo metu yra **pristatoma reikalinga informacija būsimiems tėviams**: „*Tai vat tas žinių suteikimas<...>“(T4); „yra į visą informaciją<...>kaip skiriasi globa nuo įvaikinimo kas skiriasi ir visa kita viskas, kas susiję su teisiniais dalykais, kokie yra mokymai supažindina tai va tokie formalūs dalykai<...>“(T5); „<...>supažindinam su teoriniais dalykais<...>“(T6). Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima pastebėti, kad pirmasis susitikimas yra orientuotas į teorinių žinių suteikimą. Svarbu paminėti, kad grupiniuose susitikimuose dalyvauja ir būsimi globėjai, ir būsimi tėviai. Asmenims pristatoma mokymų struktūra, supažindinami kuo skiriasi globa ir įvaikinimas bei aptariami teisiniai aspektai. Remiantis Giedrimu ir kt. (2013) pirmos dalies metu būsimiems tėviams suteikiama struktūrinė informacija apie pačius mokymus bei pristatomas minėtų mokymų tikslas. Anot Giedrimo (2014) žinių suteikimas būsimiems tėviams apie įvaikinimą, vaidina pagrindinį vaidmenį tinkamoms nuostatomis formuotis.*

Kaip rodo tyrimo duomenys antrojo grupinio susitikimo metu **aptariamas atviras kalbėjimas apie įvaikinimą**: „<...>mes tėvius raginam, kad su vaiku kalbėti apie įvaikinimą, kad nu apie jo gyvenimo istoriją, nes vaikas jaučia viduje.“(T4); „*Tai šioje dalyje, mes kalbame, kokiais amžiaus tarpsniais pasakyti vaikui, kad jis yra įvaikintas, kaip pasakyti, kad vaikas kuo mažiau reaguotų ir kokios pasekmės būna, jeigu nepasako, kad jis yra įvaikintas<...>kad geriau kalbėti vaikui apie tai, kad jis yra įvaikintas nuo mažens tai yra svarbiausia.“(T5); „Tai yra labai svarbu<...>tokio dalyko, kaip biologinės*

motinos ir vaiko tokio visiško atsijungimo nėra. Vis tiek vaikas pasąmonėj kažką jaučia ir jeigu jisai auga mele, tai visą laiką jo pasąmonėje vyksta kažkokie procesai ir ir jisai toks būna. Kaip čia pasakyti? Ta pasąmonė jaučia, kad kažkas su juo yra negerai.“(T6); „<...>čia labai svarbu aiškinama apie tai ir kalbamės, kad kad nuo tos pamatinės, pamatinių vaiko šaknų mes negalim jo nu kaip pasakyti, sugriauti, nutraukti<...>“(T7). Kaip galima pastebėti teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, įvaikinimo fakto atskleidimas yra ypatingai svarbus vaikui, kadangi įvaikintas vaikas turi teisę žinoti savo kilmę ir identitetą. Mokymų metu būsimi tėviai yra supažindinami, kokiais amžiaus tarpsniais ir koku būdu galima įvaikį supažindinti su įvaikinimo faktu. Specialistai ragina tėvių šeimą neslėpti įvaikio praeities ir pripažinti ją: „<...>jeigu jūs nebandot suprasti dėl kokių priežasčių vaikas atsidūrę tokioje situacijoje net tėvai ir narkomanai alkoholikai, bet tai yra vaiko tėvai, ir jeigu jūs jų jo tėvų ne priimsit, apie juos neigiam kalbėsit vaikas, niekad nepripras jūsų šeimoje, nes vaikas tapatinasi besąlygiškai su savo biologine šeima, jeigu jos ir nematė, na tai vaikas jau prie jūsų neprisiriš.“(T4). Įvaikinto vaiko biologinių tėvų ir jo praeities priėmimas gali padėti vaikui sėkmingai adaptuotis tėvių šeimoje, formuoti sveiką prieraišumą. Svarbu paminėti, kad įvaikinimo fakto neatskleidimas gali sukelti papildomų iššūkių tėvių šeimai, mokymų metu specialistai supažindina su šiais iššūkiais: „<...>mes supažindinam, kokie iššūkiai laukia vaikui augant ir kokią paskui gali būti trauminė patirtis, kai vaikas vis dėlto anksčiau ar vėliau sužino tą patirtį, kad jis yra įvaikintas ir visas tas ryšio užmezgimas, kuris vyko iki to fakto sužinojimo, gali visiškai nutrūkti ir šeima vaiką praras<...>“(T4). Tyrimo duomenys atskleidžia, kad Lietuvoje įvaikinimas yra konfidencialus, tačiau Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys mokymų metu akcentuoja būsimiems tėviams kaip yra svarbu vaikui žinoti savo kilmę bei būti susipažinusiame su savo gyvenimo istorija. Tuo atveju, jeigu būsimi tėviai nusprendžia nuslėpti tokį faktą, kyla didelė rizika ateiti prarasti ryšį su įvaikiu. Kaip teigia Giedrimas ir kt. (2013), mokymų metu būsimiems tėviams akcentuojama, kad visiškas neigimas vaiko biologinių tėvų gali sutrukdyti ilgalaikių ryšių kūrimui su įvaikintu vaiku. Būsimi tėviai skatinami manyti, kad įvaikintas vaikas turi turėti dvejus tėvus, kurie jį pagimdė ir kurie jį užaugino.

Kaip atskleidė tyrimo duomenys trečioji grupinio susitikimo metu yra **aptariama ryšio ir prieraišumo kūrimas**: „<...>vaiko gebėjimas prisirišti, nes gali būti sutrikęs prieraišumas ane? ir vaikui gali būti apsunkintas prieraišumas prie šeimos ir kol neužmezgė ryšį su tuo vaiku tu negali, kaip ir jam padėti, nėra pasitikėjimo kažkokio ane?, vienas kito supratimo, tai irgi vat. Kaip reikia užmegzti tą tinkamą saugų prieraišumą<...>“(T4); „ryšiai, prieraišumas, tai vienas iš tokių, tikrai aktualių ir sunkių temų<...>“(T5); „<...>labai daug dėmesio skiriama prieraišumui <...>“(T7). Ryšio ir prieraišumo kūrimas yra viena reikšmingiausių temų GIMK mokymų metu. Kadangi svarbu būsimiems tėviams

atskleisti, kad galimas įvaikinti vaikas gali turėti sutrikusį prieraišumą ir jam gali būti sunku užmėgsti ryšį su įtėvių šeima. Akcentuotina, kad tik užmezgus ryšį su vaiku, įtėvių šeima gali padėti vaikui. Mokymų metu būsimiems įtėviams suteikiamos žinios kaip atkurti sutrikusi vaiko prieraišumą bei kaip užmėgsti ryšį su juo. Remiantis Zbarauskaite (2010), dauguma vaikų, kurie netekę tėvų globos, neturėjo artimo santykio su suaugusiais asmenimis, jie nebuvo ugdomi atliepiant vaiko saugumo jausmą. Dažnu atveju vaikai atėję į naują šeimą patiria baimę, nerimą. Įtėviai turi skirti įvaikiui didesnę dėmesį, suteikti jam daugiau meilės bei šilumos, priimti įvaiki toks koks jis yra, bendraujant atvirai su įvaikiu, formuoti prieraišumo jausmą.

Remiantis tyrimo duomenimis ketvirto grupinio susitikimo metu ***aptariamas pozityvus auklėjimas ir vaiko netektys***: „*vis dėlto ne tiktais yra tai, kai žmogus miršta, netektis yra ir tai, kad vaikas jau prarado savo galimybę gyventi biologinėje šeimoje, dėl to jo sveikata yra pablogėjusi, dėl to jo savivertė yra sumažėjusi, tai irgi turi įtakos vaiko adaptacijai ir ryšio užmezgimui su šeima.*“(T4); „*ketvirta dalis yra sujungta iš dviejų dalių į vieną<...>yra apie netektis, kai vaikai netenka, netenka kažko tai ane?, kaip jie turi išgyventi, kad jų elgesys gali nukrypti į delinkventinį elgesį arba jie gali eiti į depresija ir taip toliau.*“(T5); „*<...>apie auklėjimą, pozityvų auklėjimą, tai visus auklėjimo metodus aptariam<...>*“(T5); „*<...>kad tai turės tas visas auklėjimas, priėmimas, ryšio kūrimas, vėlgi bus labai susijęs su trauma, su netektimi.*“(T7). Aptariant esminius užfiksuotus teiginius, galima teigti, kad ketvirtas grupinis susitikimas susideda iš dviejų dalių: pozityvus auklėjimas ir vaiko netektys. Kalbant apie pirmąją dalį, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys būsimiems įtėviams pateikia pozityvaus auklėjimo gairės, pristato auklėjimo metodus. Anot Breidokeinės ir Igotavičienės (2015) pozityvios tėvystės metodų taikymas gali padėti įtėviams užmegzti šiltus, prieraišumu grįstus santykius, išvengiant tam tikrais amžiaus tarpsniais elgesio problemų. Aptariant antrąją dalį – vaiko netektys, svarbu akcentuoti, kad vaiko netektis ne visada yra tada, kai miršta vaiko biologiniai tėvai. Vaiko netektis yra ir tai, kuomet šis yra atskiriamas nuo savo biologinės šeimos. Mokymų metu būsimiems įtėviams aiškinama, kokia įtaka vaikui yra daroma, kuomet šis yra atskiriamas nuo savo biologinės šeimos, kaip jį tai gali paveikti. Akcentuotina, kad vaiko patirtos netektys gali padidinti jo polinkį į delinkventinį elgesį, gali blogėti jo fizinė sveikata, mažėja savivertė. Būsimieji įtėviai mokunami kaip svarbu padėti vaikui išgyventi patirtas netektis ir neneigti jų. Anot Giedrimo (2014) įvaikintas vaikas turi savo asmeninę gyvenimo patirtį kitoje šeimoje. Įvaikis turėjo savo biologinius tėvus, natūralu, kad įvaikintas vaikas išgyvena jų netektį. Kaip teigia Giedrimas ir kt. (2013) šioje dalyje įtėviai yra skatinami prisiminti savo netektis, jausmus, kuriuos tuo metu patyrė. Būsimų

įtėvių išsakyti jausmai yra prilyginami vaiko patirtais jausmais, kuomet įvyko jo ir biologinės šeimos atskyrimas.

Kaip rodo tyrimo duomenys penktojo grupinio susitikimo metu **aptariamoms galimos vaiko traumos**: „<...>kokias traumines patirtis, kaip tai įtakoja vaiko elgesį, vaiko raidą ir panašiai<...>“(T4); „<...>yra traumos, tačiau psichologinė dalis daugiau, kaip smegenys veikia kalbam, kaip tas migdolo smegenyse dalis veikia ten kai ištinke koksai, situacija krizine ir kaip vaikas reaguoja<...>“(T5); „Vien tas atskyrimo faktas jos iš tikrųjų labai stipriai paveikė<...>“(T6); „<...>kai vaikas ateina ar į globą ir įvaikinimą, jisai ateina su trauma<...>“(T7). Šioje dalyje būsimieji įtėviai supažindinami, kad vaikas, praradęs tėvų globą, jau yra patyręs traumas, ši dalis yra orientuota į psichologinį aspektą, kaip kinta vaiko smegenys, turint traumuojančią patirtį. Taip pat su būsimais įtėviais diskutuojama, kaip reikia prieiti prie vaiko. Kaip teigia Liobikienė ir Radvilienė (2009) vaikas netekęs tėvų globos, tai vaikas turinti traumuojančią patirtį. Saugumo jausmo sukūrimas įvaikiui gali padėti lengviau išgyventi patirtas traumas.

Kaip atskleidė tyrimo duomenys šeštojo grupinio susitikimo metu **aptariamoms streso valdymas**: „Tai vis dėlto yra šeimai naujas iššūkis ane? Kuris gali kelti tam tikrų, nu tokių stresinių situacijų, nes keičiasi viskas dienvakare, laikas sau keičiasi, daug naujų žinių ir įgūdžių per tą laikotarpį atsiras ir panašiai.“(T4); „<...>įtėviai sugebėtų suvaldyti stresą, ar ne?, kad visų pirma patys nusiramintų, suteiktų sau pagalbą, norint padėti tam vaikui.“(T5); „<...>psichologinio atsparumo ugdymui iš kitos pusės<...>“(T7). Kaip atėjimas į šeimą biologinio vaiko, taip ir įsivaikinimas šeimai gali kelti iššūkių, stresinių situacijų. Įvaikinus vaiką įtėvių fantazijos pavirsta realybe, tačiau ne visada realybė yra tokia, kokią įsivaizdavo įtėviai. Svarbu, kad įtėviai žvelgtų į stresinės situacijas ramiai, gebėtų jas suvaldyti. Kaip teigia Ladauskienė (2010), stresinių situacijų įveikai turi įtakos ir asmeninės savybės. Svarbu lavinti tinkamą asmens reagavimą į stresinės situacijas, kad šis galėtų ramiau reaguoti į kylančius iššūkius bei ieškoti sprendimo būdų.

Anot tyrimo rezultatų paskutinio susitikimo metu **aptariamoms pasirengimas pokyčiams**: „<...>kol vaikas praeis adaptacijos laikotarpį, jam tai irgi ypatingai sunkus laikas, juk naujas darželis, mokykla, draugai, giminės, artimieji, realiai viskas. Būtent šiuo metu gali iškilti pirmosios problemos.“(T1); „<...>kai kyla sunkumai, o ir kai reikia naktį keltis prie vaiko ir kai serga vaikas ir tai dar reikia darbą derintis<...>“(T4); „Tai kalbame, ko jie gali tikėtis<...>kaip jie pasiskirstys tą laiką, kai turi pasiruošti, paruošti savo artimuosius, kad priimtų tą globojamą įvaikintą vaiką, tai tokia irgi gan įdomi<...>“(T5); „<...>pati pradžia tokia labai sudėtinga, tas supažindinimo procesas labai labai daug jaudulio<...>“(T7). Ši dalis yra nemažiau svarbi įtėvių parengime įvaikinimui, kadangi šioje dalyje

įtėviams keliami retoriniai klausimai, kaip jie įsivaizduotų naująjį gyvenimą su įvaikintu vaiku. Anot Giedrimo ir kt. (2013), būsimieji įtėviai turi įsivaizduoti kaip pasikeis jų gyvenimas įsivaikinus vaiką, būtina apsvaistyti vaiko gyvenimo sąlygas jų namuose, kaip jie spręstų buitinius sunkumus susijusius su vaiko priežiūra, kaip tinkamai padėti vaikui sėkmingai adaptuotis jų šeimoje.

GIMK programa yra pagrindinis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų įrankis tinkamai parengti juos įvaikinimui. Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo GIMK programos privalumai ir trūkumai.

GIMK programos privalumai. Visų pirma, verta apžvelgti GIMK programos privalumus. Tyrimo duomenys rodo, kad vienas svarbiausių GIMK programos privalumų yra gaunamų teorinių žinių sąsaja su praktika: „*Mokymai yra ne tik teorijos išdėstymas, bet netgi žaidimų, pavyzdžiui, ką reiškia patirti daug netekčių*“ (T4); „*<...> tai vat per teoriją per žaidimus, per pasakojimus*“ (T5); „*ne tik tai, kažko stengiamės išmokyti*“ (T6); „*taip pat įtraukiant tuos dalyvius ir įvairias praktinės pusės, kad šiek tiek pamatyti, koks yra jų požiūris į tą patį globojamą ar įvaikintą vaiką*“ (T6); „*<...> mokymų metu tai yra ne tik ta teorinė dalis, yra praktinės užduotys, kalbamasi, žiūrima kažkokią tai filmuota medžiaga*“ (T7). Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima teigti, kad GIMK mokymai tai ne tik teorinių žinių suteikimas būsimų įtėvių šeimai, bet ir praktiniai užsiėmimai. Praktinių užsiėmimų metu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys skatina būsimus įtėvius perleisti kiekvieną situaciją per save bei analizuoti jas. Tokiu būdu specialistai atpažįsta tikrąjį požiūrį būsimų įtėvių į įvaikį bei patį įvaikinimą.

Anot tyrimo rezultatų kitas GIMK programos privalumas yra **naudojami metodai**: „*<...> suprasite, ką vaikas gali patirti, atėjęs pas tave į šeimą, vaikas užaugęs tokioje aplinkoje, vaikas padaręs kažkokį nusižengimą ir turi aiškintis, tai irgi bandom nu, kad įtėviai įsijaustų į vaiko, į vaiko vaidmenį ir tą patirtį ne tik per save perleisti, bet ir per vaiko akimis*“ (T4); „*<...> kiekvieną beveik susitikimą žiūrime labai tikrai tikslingus filmus, kurie parodo, kaip daryti, aptariam juos*“ (T5); „*<...> rodom įvairiausių mokomuosius filmus ir kaip minėjau, įtraukiant tuos dalyvius į praktinės įvairias užduotis*“ (T6); „*<...> priverčiantis šiek tiek pamąstyti, pasijaukti po savo vidų ir įsivertinti savo jausmus*“ (T6). Naudojami metodai GIMK mokymų metu daro teigiamą įtaką būsimų įtėvių parengimui, kadangi būsimieji įtėviai aktyviau įsitraukia į diskusiją, noriai dalinasi savo patirtimi bei išgyvenimais.

GIMK programos trūkumai. Remiantis tyrimo duomenimis vienas pagrindinių GIMK programos trūkumų yra **laiko trūkumas**: „*Mano nuomone, tas mokymų laikotarpis yra per trumpas, jis turi būti ilgesnis, norint pamatyti ir objektyviai įvertinti būsimus įtėvius*“ (T1); „*<...> tas laikas turėtų būti ilgesnis pačių tų mokymų*“ (T7). Analizuojant tyrimo duomenis pastebima, kad ankstesnė

programa, buvo išsamesnė, buvo daugiau susitikimų bei laiko labiau pažinti būsimus tėvius, aptari aktualius klausimus bei padiskutuoti. Naujoje programoje pasigendama daugiau susitikimų. Kaip atskleidžia užfiksuoti esminiai teiginiai, laiko trūkumas GIMK mokymų metu gali trukdyti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims efektyviai parengti būsimus tėvius, taip pat daro įtaką objektyviam būsimų tėvių įvertinimui.

Kitas nemažai svarbus GIMK programos trūkumas yra **temų apjungimas**: „*Tai mums tikrai yra kaip specialistams, sakyčiau, gan sunkoka vesti, nes dvi dalis į vieną sujungtą ir tikrai mes į tas 3 val. niekada neįsitenkam, mums reikėtų laiko, norint išsamiai išdėstyti medžiagą.*“ (T5); „*<...>vėlgi taip dirbant, vėlgi 3 val. traumai ten, tarkim, nu, kaip ir mažai tas prieraišumas, atrodo, kad ten galėtum kalbėti apie jį daug ir ir analizuoti daug<...>*“ (T7). Pastebima, kad specialistų darbą apsunkina tam tikrų temų apjungimas. Jie mano, kad jiems reiktų skirti daugiau laiko, nei tai leidžia naujoji programa. Svarbu paminėti, kad GIMK programa 2018 metais buvo atnaujinta, atsirado naujų pasikeitimų. Šiai dienai atnaujintą programą sudaro pagrindiniai mokymai, specializuoti mokymai, mokymai skirti artimiems giminaičiams norintiems globoti vaiką bei tęstiniai mokymai. Asmenys norintys tapti tėviais turi praeiti 7 dalių mokymus pagal pagrindinę programą (Vadovo knyga, 2018). Akcentuotina, kad ankstesnėje programoje kiekvienas susitikimas buvo skirtas apžvelgti tam tikrą temą. Tokios temos kaip vaiko netektys, prieraišumas bei auklėjimas buvo išskirtos į atskiras temas, o atnaujintoje programoje šios dalis yra apjungtos ir vienos dienos susitikimas skirtas kelioms temoms nagrinėti (Vadovo knyga, 2018). Kaip atskleidė tyrimo duomenys Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims reikia daugiau laiko skirti šioms temoms.

Veiksniai, turintys įtakos rengiant tėvius įvaikinimui. Remiantis tyrimo duomenimis vienas iš pagrindinių veiksnių į kurį atsižvelgiama rengiant būsimus tėvius yra **poros tvirti santykiai**: „*Visų pirma būtina atsižvelgti į būsimų tėvių tarpusavio santykius, kokie būsimų tėvių tarpusavio santykiai<...>*“ (T1); „*labai svarbu ir kokie tarpusavio santykiai yra<...>Pagal mane santykiai turi būti tvirti<...>*“ (T2); „*taip pat atsižvelgiam į šeimos tarpusavio santykius ar jie yra tvirti*“ (T3); „*<...>dabar poros santykius galėčiau paminėti <...>*“ (T4); „*<...>įeina santykiai, ryšiai tarpusavio, santuoka, kur susipažino<...>*“ (T5); „*<...>ir be abejo, jų pačių tarpusavio santykiai.*“ (T7). Kaip atskleidė esminiai užfiksuoti teiginiai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims svarbu, kad būsimų tėvių santykiai būtų tvirti, tai daro įtaką vaiko adaptacijai šeimoje. Anot Gvaldaitės ir kt. (2013) šeimoje, kurioje yra sukurti artimi ir tvirti tarpusavio santykiai yra pajėgus spręsti kylančius sunkumus. Dėl to tai tampa vienas pagrindinių veiksnių į kurį būtina atsižvelgti rengiant tėvius

įvaikinimui. Tuo atveju, jeigu būsimi tėviai įvaikintų vaiką esant netvirtiems santykiams, kyla rizika įvaikio sėkmingai adaptacijai šeimoje.

Kaip rodo tyrimo duomenys svarbu atsižvelgti į **abiejų tėvių apsisprendimą įvaikinti**: „<...>į abiejų tvirtą norą, turėti vaiką šeimoje, įsivaikinti.“(T1); „<...>pagrindinis yra abiejų sutuoktinių pasiryžimas, vienodas abiejų tikslas <...> jeigu poroje, vienas asmuo abejoja, tai tada mums, kaip atestuoties asmenims, yra rimtas šauktukas, kad tikėtina nebus galutinio rezultato, kurio mes siekiame.“(T2); „ar tai yra abiejų asmenų noras, ar tik pavyzdžiui mama ar tėtis norėjo, o kitas palaiko šį norą“ (T3); „<...>kas yra iniciatorius įvaikinimo<...>nes irgi matosi ir bendraujant, jaučiasi žmonos noras buvo aš, kadangi myliu žmoną, aš nu pritariu žmonai<...>“(T4); „<...>kad abu ateitų su tuo pačiu noru <...>“(T7). Įvaikinimas turi būti grįstas abiejų asmenų norų, jų tikslas taip pat turi būti vienas – užtikrinti įvaikio poreikius. Abudu tėvai turi dėti vienodas pastangas pasirengimo etape bei būti suinteresuoti sėkmingam įvaikinimui bei teigiamai vaiko adaptacijai šeimoje.

Remiantis tyrimo duomenimis nemažiau svarbus veiksnys, į kurį atsižvelgiama rengiant tėvius įvaikinimui, yra **palaikantis artimųjų ratas**: „<...>vaikas atėjęs į šeimą ir seneliai tik tą dieną sužino kad jie turės anūką, jie gali tikrai labai įvairiai reaguoti, dėl to yra labai svarbu pranešti, supažindinti su savo norų bei turėti palaikymą.“(T3); „<...>reikalingas pagalbos ratas, pasidalinti problemomis, atsikvėpti galbūt, kad prižiūrėtų kelias valandas, ar diena, ar ilgiau, ar bus kam palikti jį reikalui esant.“ (T3); „Tai irgi koks paramos ratas yra iš aplinkos, koks yra pritarimas.“(T4); „<...>turėti tą artimųjų ratą<...>turi tą pagalbos ratą, kur galėtų, tarkim, tas vaikas pabūti ten per kelias valandas ar kelias dienas, gal net savaitę. Kaip nu, kad jie turėtų tą pagalbą, nes jeigu pagalbos rato nėra ir yra neigiamas aplinkiniu artimų žmonių požiūris į tą vaiką tai iš tikrųjų kyla daug problemų, žmonės išsenka pervargsta ir perdega iš to nieko gero neišeina.“(T6); „<...>dažniausiai žmonės ateina jau tokie apsvarstė tą galimybę apkalbėjęs su savo artimaisiais<...>ir kažkaip įsivertina<...>“(T6). Kaip atėjimas biologinio vaiko į šeimą, taip ir įvaikinus vaiką gali kilti nenumatytų iššūkių, svarbu, kad būsimieji tėviai turėtų savo palaikymo ratą į ką jie galėtų kreiptis esant poreikiui. Pasak Gvaldaitės (2017) svarbu įvaikinus vaiką turėti artimųjų ratą. Autorės atliktame tyrime pažymima, kad pagrindinis paramos šaltinis, artimųjų ratas, dažniausiai įvardijamas giminių, draugų pagalba.

Tyrimu nustatyta, kad nemažiau svarbus veiksnys - šeimos forma. Jei **nuklearinė šeima**, svarbu atsižvelgti, ar šeimoje yra biologinių vaikų: „<...>ar šeima turi biologinių vaikų, jeigu šeima turi biologinių vaikų ir dar nori įsivaikinti, vėlgi mm net nežinau, negaliu sakyti, kad tai nerekomenduotina, bet vėlgi klausimas kyla, koks gali būti santykis su ne biologiniu vaiku ir biologiniu vaiku, kad įvaikis nebūtų išskirtas.“(T1); „<...>ar šeima turi biologinių vaikų, kokia biologinių vaikų nuomonė apie

įvaikinimą, jeigu jie yra<...>“(T3); „<...>dažniausiai žmonės ateina jau tokie apsvarstė tą galimybę<...>su savo vaikais<...>“(T6). Įvaikinus vaiką, turint šeimoje biologinių vaikų, kyla rizika jiems neprisitaikyti prie pasikeitusios aplinkos, vaikams tai gali kelti stresą, gali kilti pyktis dėl tėvų mažesnio dėmesio skyrimo, tai gali daryti įtaką konfliktiškiems santykiams šeimoje. Dėl to apie sprendimą įvaikinti vaiką, esant nuklearinei šeimai, būtina apie šį sprendimą apkabėti su biologiniais vaikais bei atsižvelgti į jų nuomonę apie tai. Tačiau verta paminėti, kad, anot Cline (2005), įvaikinimo atveju, šeimai auginant biologinius vaikus, jiems daroma teigiama įtaka, nes formuojasi gebėjimas bendrauti be išankstinių nuostatų ir pozityvus elgesio modelis.

Taip pat tyrimas rodo, kad svarbu atsižvelgti į tai, ar **šeima išplėstinė**: „<...>taip pat ar šeima turi giminių ir kokia jų yra nuomone <...>“(T3); „<...>išplėstinė šeima kartu vienoj vietoj gyventi gal labai didelę įtaką <...>išplėstinės šeimos pritarimas ir nepritarimas tam<...>jau kyla irgi šeimai papildomų įtampų, nes visą laiką gaunam tokį nu nu, kaip sakau, ne grūžą, bet tokį spaudimą, ar jums to reikia? Nieko čia gero, nebus<...>“(T4); „<...> turi pasiruošti paruošti savo artimuosius, kad priimtų tą globojamą įvaikintą vaiką.“(T5); „<...>tarkim, seneliai, kurie turėtų būti vieni iš artimiausių žmonių, sako, kam tau reikėjo to benkarto čia ar dar kažkaip<...>“(T6). Kaip atskleidžia užfiksuoti esminiai teiginiai, esant išplėstinei šeimai, svarbu aptarti įvaikinimo pasirinkimą su artimais, išsiaiškinti jų požiūrį į tokį sprendimą. Esant išplėstinės šeimos nepritarimui, įvaikinimo atveju, būsimų įtėvių šeimai gali kilti papildomų iššūkių. Anot Giedrimo ir kt. (2013), priėmus sprendimą įvaikinti svarbu suprasti šios sąvokos reikšmę, kaip tai gali pakeisti jų nuklearinės ar išplėstinės šeimos gyvenimas, būtina aptarti šeimos lūkesčius bei galimus vaidmenis.

Svarbu paminėti, kad analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo būsimų įtėvių penki pagrindiniai gebėjimai, į kuriuos atsižvelgia Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rengdami būsimus įtėvius ir vertindami jų tinkamumą įvaikinimui. Šių gebėjimų turėjimas yra labai svarbus, norint parinkti vaikui tinkamą šeimą (Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą, 2012). Anot Giedrimo ir kt. (2013) būsimiems įtėviams turint šiuos pagrindinius gebėjimus, dedamas pamatas, nes būtent ant jo kursis įvaikio ir įtėvių šeimos ateities gerovė. Todėl svarbu apžvelgti šiuos gebėjimus, kaip veiksnius, kurie turi įtakos rengiant įtėvius įvaikinimui. Tyrimo duomenis rodo, kad atsižvelgia į **būsimų įtėvių gebėjimą užtikrinti saugią aplinką**: „<...>Vaikui saugios aplinkos užtikrinimas ir fizinių poreikių tenkinimas<...>“(T1); „<...>tai gyvenamosios aplinkos užtikrinimas, turiu omeny, fizinės aplinkos užtikrinimas tai būtinės sąlygos atitinka, šiuo metu kalbama apie šeimos mityba, materialinės galimybės, apie jų sveikata, ar sveikata leidžia tinkamai pasirūpinti vaikais.“ (T3); „<...>fizinės aplinkos užtikrinimas, tai čia reiškias taip, kas įeina, įeina būtinės sąlygos,

gyvenamosios aplinkos, įeina mitybos, mitybos užtikrinimas, tinkama sveikatos priežiūra, tai, kas yra susiję su fizine aplinka, nebūtinai nu gyvenamoji aplinka, bet ir nu sveikatos priežiūra, ir panašiai. “(T4); „<...>sugebės užtikrinti saugią aplinką vaikams gyvenimo ta pati vieta ir galimybės<...>“(T6); „<...>saugi aplinka, saugios aplinkos sukūrimas<...>“(T7). Šis būsimų tėvių gebėjimas apibrėžia tinkamą namų aplinką, mitybos įpročius bei būsimų tėvių pasirinktą laisvalaikį. Svarbu paminėti, kad namų aplinka turi asocijuotis ne tik su įvaikio fizinių poreikių tenkinimu namuose, tačiau kaip jis jausis emociškai būnant šioje aplinkoje (Giedrimas ir kt., 2013).

Remiantis tyrimo duomenimis antras gebėjimas – **būsimų tėvių gebėjimas kompensuoti vaiko raidą**: „<...>Vaiko poreikių tenkinimas bei raidos sunkumų kompensavimas;<...>“(T1); „<...>yra apie vaiko raidos sunkumų kompensavimas galimybės<...>kalbame apie jų požiūrį į vaikų auklėjimą, labai svarbu perteikti būsimiems tėviams kaip yra, svarbu kompensuoti prarastą vaiko laiką, galbūt ar globėjų šeimoje, ar įstaigoje, kurioje jis gyveno iki įvaikinimo, nes iki to, galimai, mažiau gavo meilės, šilumos, gyveno pastoviam strese, įtampoje<...>taip pat aptariam ir vaiko savivertę, kad reikia stiprinti vaiko savivertę, apie jų vertybės, netektis galbūt, šitas blokas yra pakankamai didelis, dėl to užima tikrai daug laiko.“(T3); „<...>raidos sunkumų kompensavimas<...>tų vaikų, raida atsilieka ne tik fizine, bet ir emociškai raida, nes jie ten, pavyzdžiui, metus, du gyvena stresinėje aplinkoje, o stresas blokuoja mūsų smegenys, smegenų vystymas<...>su šeimom dirbam, kad reikės tikrai su vaiku, padėti vaikui kompensuoti raidos sunkumus, ne tik per mokymąsi ane? bet ir kaip sakau, va, tą mylavimą emocijų raiška, emocijų atpažinimą ir panašiai.“(T4); „vaiko raidos poreikių tenkinimas ir raidos sunkumų kompensavimas. Ir vėlgi kiek jie supranta, kad tas vaikas turi sveikatos problemų ar ne? ir kaip tai gebės kompensuoti.“(T6); „<...>vaiko raidos poreikių tenkinimas<...>“(T7). Būsiami tėviai turi turėti susiformavę įsivaizdavimą, kad įvaikinto vaiko raidos formavimasis yra kitoks nei įprastų vaikų. Šie vaikai patyrė trauminės patirtis, kurių metu nebuvo užtikrinamas vaiko saugumo jausmas, galimai sumažėjo savivertė. Mokymų metu būsimiems tėviams suteikiama informacija, kaip jie galėtų kompensuoti vaiko prarastą laiką, augant ne šeimos aplinkoje. Įvaikiui atėjus į šeimą svarbu sukurti jam saugią aplinką bei kurti abipusio pasitikėjimo grįstus santykius, kad vaikas kuo greičiau įveiktų jau susiformavusį nesaugumo jausmą. Remiantis Giedrimu ir kt. (2013) šis gebėjimas atliepia būsimų tėvių išgyventas patirtis, turimą patirtį vaikų priežiūroje. Autoriai akcentuoja, kad įvaikiui reikia laiko adaptuotis šeimoje, dėl savo patirtų išgyvenimų praeityje, dėl to tėviai turi gebėti kompensuoti vaiko raidą bei laiką praleista globos įstaigoje ar globėjų šeimoje.

Tyrimo duomenys rodo, kad atsižvelgiama į **būsimų tėvių gebėjimą kalbėti su įvaikiu apie įvaikinimą**: „<...>Ryšius su biologine šeima užtikrinimas<...>“(T1); „<...>įvaikinimo atveju skatiname,

kad žmonės kalbėtusi su vaikais, kad vaikai augdami ne biologinė šeimoje žinotu savo kilmę.<...> kiekvienas žmogus turi žinoti savo kilmę ir savo istoriją“(T3); „Tai tėviu atveju mes su jais kalbame, kaip jiems reikės kalbėti su įvaikintais vaikais apie jo kilmę, kaip jie turėtų kalbėti apie tą situaciją, kad tėvai jų neaugina, kaip atrasti teigiamų dalykų pozityvių, kaip paaiškinti vaikams, kad jie žinotų savo identitetą ir stiprinti jų pasitikėjimą savimi.“(T3); „ryšys su vaiko biologine šeima<...>mes labai daug kalbame su tėviais apie atvirą įvaikinimą. Kas tas atviras įvaikinimas, ane?, kad vaikas turi teisę žinoti savo gyvenimo istoriją, kaip jis atsirado<...>“(T4); „<...>vaiko ryšių su biologine šeima užtikrinimas<...>mes skatinam ir būti atviriems, kad neslėptų nuo vaiko įvaikinimo fakto ir kad vaikas turėtų galimybę esant jo norui, jo poreikiui, palaikyti ryšį.“(T6); „<...>ryšio su biologine šeima palaikymas<...>“(T7). Kaip atskleidė esminiai teiginiai, tai sunkiausiai suprantamas ir perteikiamas gebėjimas. Tyrimo dalyviai teigė, kad reikia ne vieno pokalbio su būsimais tėviais, kad jie suprastų, kaip yra svarbu su įvaikintu vaiku kalbėti apie įvaikinimą bei įvardinti jo kilmę. Kaip akcentuoja Giedrimas ir kt. (2013), nors Lietuvoje įvaikinimo fakto atskleidimas nėra privalomas, tačiau būsimi tėviai yra skatinami įvaikiui atskleisti jo gyvenimo istoriją, nes tai turi tiesioginę įtaką pozityvių santykių kūrimui. Autoriai pabrėžia, kad šią informaciją vaikui reikia pateikti atsargiai. Mokymų metu būsimi tėviai yra supažindinami, kokiais būdais tai galima būtų padaryti.

Kaip atskleidė tyrimas, būtina atsižvelgti į **būsimų tėvių gebėjimą padėti vaikui palaikyti ir kurti saugius ryšius su aplinka**: „<...>Pagalba vaikui užmezgant saugius ir patvarius ryšius;<...>“(T1); „<...>yra padėti vaikui palaikyti ryšius ir kurti ryšius su aplinka tai čia kalbame sutuoktinių tarpusavio ryšius kalbame apie jų draugus ir kaip jie padės vaikams kurti ryšius su jais pačiais, kitais šeimos nariais, giminaičiais<...>“(T3); „ugdymą ir auklėjimą savivertę irgi čia yra trauminės vaikų patirtis<...>“(T4); „pagalbą vaikui užmezgant saugius ir patvarius ryšius, tai vėlgi vertinama, yra kokia yra globėjų ir tėvių pomėgiai jų gyvenimo būdas, jau jų aplinka, kokie draugai, giminaičiai ar pritaria tam žingsniui, jų ar nepitaria.“ (T6). Kaip akcentuoja tyrimo dalyviai, mokymų metu gilinamasi į būsimų tėvių tarpusavio santykius, aptariama būsimų tėvių gyvenimo patirtis, jų artimoji aplinka. Specialistai bando identifikuoti kaip būsimi tėviai galėtų padėti įvaikiui palaikyti ir sukurti naujus, saugius ryšius su tėvių šeimos aplinka. Kaip teigia Giedrimas ir kt. (2013), šis gebėjimas yra svarbus įvaikinimo atveju, kadangi jis siejamas su būsimų tėvių santykiais su jų šeimos nariais bei aplinkiniais, kadangi šie žmonės ateiti taps pagrindiniais pagalbinkais įvaikinus vaiką.

Taip pat tyrimo duomenis rodo, kad reikia atsižvelgti į **būsimų tėvių gebėjimą kreiptis pagalbos poreikiui esant**: „<...>Bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas.“(T1); „<...>kalbame apie jų problemų sprendimo būdus, kas yra jų pagalbos ratas ir kaip jie bendradarbiauja

su specialistais, kokia jų nuomonė yra kreipimosi pagalbos pas specialistus, savalaikis kreipimasis<...>“(T3); „<...>vertinama yra jų noras ir įsitraukimas į pačių gimk mokymų ir procesą.“(T3); „bendradarbiavimas su institucijomis Tai irgi žiūrime, kaip vyksta bendravimas, ar jie yra pasiryžę bendrauti, ar jie geranoriškai bendrauja, ar jie sutiktų savipagalbos grupes lankyti, nes tai irgi padeda išsiaiškinti poreikį ateičiai, kam šeima yra atvira ar ir kokia pagalba mes galėtume pasidalinti.“(T4); „bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas, penktas gebėjimas yra vertinamas. Tai, kaip žmonės sugeba bendrauti su specialistais, ar jie yra pakankamai aktyvūs ir gali, nebijo, neslepia problemų savo šeimos ir gali drąsiai apie tai kalbėti<...>“(T6); „<...>bendravimas, bendradarbiavimas su specialistais.“(T7). Šis gebėjimas siejamas su būsimų tėvų suvokimu, kad įvaikintas vaikas turės specifinių problemų, kadangi turi ypatingą gyvenimo patirtį. Labai svarbu, kad būsimi tėviai būtų pasirengę kreiptis pagalbos, sprendžiant kylančias problemas, neslėptų šio fakto bei suvoktų pasekmės, jeigu nuspręstų nesikreipti pagalbos. Anot Giedrimo ir kt. (2013) šis gebėjimas pasireiškia, jeigu tėviai kreipdamiesi pagalbos atvirai kalbėtų apie susiklosčiusią situaciją, bendrautų bei bendradarbiautų su specialistais, nes tai būtina sprendžiant vaiko problemas.

Reikalinga pagalba tėvių šeimai įvaikinimo proceso metu. Apžvelgiant tėvų parengimą įvaikinimui būtina aptarti reikalingą pagalbą tėviams įvaikinimo proceso metu. Tyrimo duomenis rodo, kad būsimiems tėviams reikalinga **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų palaikymas, vaiko pasiūlymo laukimo metu:** „<...>būsimiems tėviams yra reikalingas palaikymas iš specialistų pusės.“(T2); „<...>tai mes irgi palaikome ryšį, jie kartais pasikonsultuoja<...>“(T4); „Kalbamės, tiesiog kalbamės, raminau, kiek jau leidžia tą situaciją, visą laiką iki kol atsiras įvaikis visą laiką yra palaikomas ryšys, daugiau mažiau skambiname, susitinkam, bendraujam, kad palaikyti tą šeimą tame laukimo etape.“(T7). Tyrimo dalyviai nurodė, kad tokio palaikymo būsimiems tėviams reikia, nes jiems ilgai tenka laukti vaiko pasiūlymo: „<...>po mokymų šiai dienai šeimos laukia pakankamai ilgai vaikučio, kol jiems pasiūlo<...>“(T4). Kaip atskleidė užfiksuoti esminiai teiginiai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys neapleidžia būsimų tėvių šeimos, palaiko artimą santykį su jais bei morališkai palaiko vaiko pasiūlymo laukimo metu. Kaip teigia Liobikienė ir Radvilienė (2009) kaip ir laukimas gimstančio vaiko, taip ir laukimas vaiko pasiūlymo, yra susijęs su laukimo krize. Išgyvenant laukimo krizę, būtinas yra palaikymas būsimų tėvių. Kaip teigia autorės, sumažinti nerimą bei kylančias baimės, vaiko pasiūlymo laukimo metu, turi būti palaikymas iš artimųjų, tačiau dažnu atveju tokio palaikymo stinga. Įvaikinimo proceso metu artimiausi asmenys tampa Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, dėl to jų palaikymas yra ypatingai svarbus tėvių šeimai.

Tyrimo duomenys rodo, kad būsimiems tėviams reikia **teisininko konsultacijų**: „<...> tada jau siūlome galbūt teisininko pagalbą, kad padėtų parengti tuos dokumentus ar supažindintų kaip naudotis eteismų sistema.“ (T1); „Teisininko konsultacijos<...> mes turime pažįstama teisininkę, kuri padeda toms šeimoms, susiprasti, atsiunčia sąrašą dokumentų, kurie yra reikalingi pateikti.“ (T3). Kaip atskleidė tyrimo duomenys, būsimiems tėviams kelia nemažai iššūkių teisinis procesas, nes neretai jiems tai būna pirminė patirtis su teismu: „susiduriame su patirties nebuvimu būtent teisinio proceso metu“ (T1); „<...> kai jau susipažįsta su vaiku ir rengia dokumentus į teismą, daliai asmenų tai yra pirminis kontaktas su teismo sistema, dažnai klausia kokius dokumentus teikti, kur teikti, kas yra eteismų sistema<...>“ (T3). Dėl to įvaikinimo proceso metu, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, turi rekomenduoti teisininko konsultacijas būsimiems tėviams, kad šiems padėti išspręsti kylančius iššūkius.

Kylantis iššūkių įvaikinimo proceso metu. Tyrimo rezultatai atskleidė iššūkius, su kuriais susiduria Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys įvaikinimo proceso metu. Tyrimu atskleista, kad iššūkių kelia **įtėvių neišgyventos netektys**: „<...> pastebime, kad yra neišgyventų netekčių<...>“ (T3); „<...> turėjome vieną šeimą, jų gebėjimai pasirūpinti vaiku yra puikus, ta prasme su kolege matėm kad į tą šeimą mes galime patalpinti, maištaujanti 15-metį, 17-metį, su didžiulėmis elgesio-emocijų problemom ir tie žmonės galėtų susitvarkyti, bet moteris yra patyrusi labai skaudžių netekčių, kur iki šiol jaučia didžiulį vidinį skausmą.“ (T3); „<...> tarkim, patiria netektis, persileidimai, gimė neišnešiotas ar mirė iki tol jau jie nu visi vėlgi vienokiu ar kitokiu būdu tvarkėsi su savo netektimis, bet tokiu atveju, kai mes matom, kad tos netektys neišgyventos, čia yra kažkokių kitokių trauminių dalykų, todėl reikia juos spręsti<...>“ (T7). Tokios būsimų įtėvių neišgyventos netektys gali trukdyti įvaikio adaptacijai šeimoje. Būsimieji įtėviai gali kelti klaidingų lūkesčių įvaikiui, kas gali dar labiau traumuoti įvaikį ir nepatenkinti jo poreikių. Kaip teigia ir Giedrimas (2014), mokymų metu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys susiduria su iššūkiu, vienas iš tokių iššūkių yra įtėvių neišgyventos netektys, tokiu atveju, dažniausiai būsimiems tėviams nerekomenduojama jais tapti.

Tyrimu nustatyta, kad specialistams kelia iššūkių **būsimų įtėvių nepakankama motyvacija GIMK mokymų metu**: „Mes kaip specialistai turime matyti didelę motyvaciją būsimų įtėvių, auginti savo šeimoje įvaikintą vaiką.“ (T1); „<...> jeigu jie nėra tikri ar tikrai nori įsivaikinti<...>“ (T2); „<...> šeima nėra iki galo apsisprendusi įvaikinimui, tuomet kyla iššūkis kaip organizuoti pagalbą šeimai, tam, kad ji pasiruoštų ir apsispręstų.“ (T3); „<...> keliam klausimą dėl pačios motyvacijos žmogaus, ar jisai tikrai yra čia, kur kur nori būti<...>“ (T6); „<...> ir tada nuspręsti, ar jie nori eiti tuo keliu ar ar dar ar ne.“ (T6).

Remiantis teiginiuose užfiksuotais esminiais aspektais, galima pastebėti, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rengdami būsimus tėvius, turi matyti didelę motyvaciją įvaitinti vaiką. Dažnu atveju, jeigu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys pastebi netinkamą ar nepakankamą motyvaciją, tai sprendžiama individualių pokalbių metu bei keliami klausimai, ar įvaikinimo pasirinkimas yra tinkamo kelio pasirinkimas.

Nemažiau reikšmingas iššūkis atsiskleidė tyrimo analizės metu – tai **būsimų tėvių informacijos nuslėpimas apie save vertinimo metu**: „*Atėję į mokymus būsimieji tėviai, jie žino ką mes norim išgirsti ar pamatyti, kad gautų teigiamą įvertinimą ir jie yra pasirengę būti tokiais, kokiais mes norime juos matyti<...>*“ (T1); „*<...>jie nuslepia, kad būtų galbūt jų santykiai yra jau kaip ir ant ribos, link skyrybų eina ir galvoja, kad vaikas išgelbės jų šeimą<...>*“ (T5); „*<...>sako tą ką, mes norim girdėti ir nuslepia labai daug savo gyvenimo įvykių labai daug, tai tikrai apsunkena<...>*“ (T5). Tokios informacijos nuslėpimas, jau įvaikinus vaiką, tėviams gali sukelti papildomų iššūkių, sutrikdyti sėkmingą vaiko adaptaciją šeimoje bei atsiranda terpė nesėkmingam įvaikinimui. Kaip teigia tyrimo dalyviai, informacijos nuslėpimo jie niekaip negali spręsti dėl pasikeitusiu įstatymų. 2018 metai buvo pakeistas Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas Nr. I-1374. Įstatymo pakeitimo tikslas užtikrinti žmogaus teisę į duomenų apsaugą: „*Anksčiau turėjom galimybę užsiklausti darbdavio charakteristikos, klausti kaimynų, draugų rašydavo charakteristikos. Dabar, kai yra tas konfidencialumo įstatymas išėjęs tai<...>mūsų rankos kol kas yra surištos, net ne kol kas, o šiuo metu. Rengiam pagal tai, ką patys žmonės sako.*“ (T5). Kaip atskleidė tyrimo duomenų analizė tai apsunkena būsimų tėvių efektyvų parengimą bei objektyvų įvertinimą, kas gali daryti įtaką įvaikintam vaikui šeimoje.

Iššūkiu sprendimo būdai įvaikinimo proceso metu. Analizuojant tyrimo duomenis išryškėjo minėtų iššūkių sprendimo būdai. Tyrimo duomenis rodo, kad vienas iš iššūkių sprendimo būdų yra **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoto asmens konsultacija**: „*<...>mūsų atestuotų asmenų pagalba. Konsultacijų tikslas dažniausiai būna apie bendravimą su įvaikiu, konfliktinių situacijų valdymą, jeigu vaikas patyrė didelę prieraišumo stoką, tai vėlgi padedam atskleisti kaip reikia bendrauti su tokiu vaiku, šeimos pedagogikos pagrindiniai aspektai.*“ (T1); „*<...>tai šeimoms dažniausiai reikia GIMK specialisto pagalba, padėti pagilinti žinias apie tėvų globos netekusius vaikus<...>*“ (T3); „*<...>tokiu atveju reikia sugrąžinti, o ar pagalvojote apie vaiką ir kas vaikui yra geriausia<...>*“ (T3); „*<...>gali aktualius klausimus aptarti su GIMK specialistais tarnybos atestuotais asmenim.*“ (T6); „*<...>tai pokalbių metu dažniausiai išsprendžiami yra tie dalykai.*“ (T6). Tyrimo dalyviai akcentuoja, jeigu pastebi kylantį sunkumą ruošiant būsimus tėvius įvaikinimui, pirmiausiai pasitelkia Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų konsultacijas arba

individualius pokalbius su būsimais tėvais. Pokalbių tikslas dažniausiai būna išgryninti pastebėtą sunkumą. Jeigu specialistams nepavyksta padaryti įtakos būsimiems tėvams ir šie stebi, kad situacija nesikeičia, tuomet Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rekomenduoja būsimiems tėvams kreiptis papildomos pagalbos. Tyrimu identifikuota, kad dažniausia specialistu rekomendacija yra **psichologo konsultacijos**: „<...>tai psichologų pagalba yra teikiama<...>“(T1); „Tuomet mes siunčiame pas psichologą, kad būsimi tėvai atsakytų sau į klausimus bei gautų reikiamą pagalbą.“(T2); „Siūlome šeimoms pagalba globos centre<...>pasiūloma psichologo pagalba<...>“(T3); „<...>pasitelkiant kitus specialistus, tai šiuo atveju psichologus<...>“(T4); „<...>jeigu matom reikia giliau, tai rekomenduojam psichologą<...>“(T5); „<...>yra skiriamos, yra psichologo konsultacijos.“(T6); „<...>kur mums kyla kažko kažkokių abejonių ir su tais klausimais kreipiasi pas psichologą<...>“(T7). Kaip teigia Liobikiene ir Radviliene (2009) būsimiems tėvams susiduriančiais su sunkumais neišgyventų asmeninių patirčių, nepakankamos motyvacijos pasirengimo etape, būtina psichologinė pagalba. Tyrimo rezultatai rodo, kad tenka pasitelkti ir **psichoterapeuto pagalbą**: „psichoterapeuto konsultacijas, padedant susitvarkyti su netekties jausmu“(T3); „<...>yra psichoterapeutę, kuri teikia paslaugas.“(T5). Taip pat tyrimo dalyviai teigia, kad tenka pasitelkti ir **savitarpio pagalbos grupes**: „<...>galbūt parenkamos grupės, kur galėtų kreiptis šeima<...>“(T3); „<...>rekomendavome grupę moterims, kurios yra patyrusios persileidimus ir ji buvo tikrai motyvuota, nuėjo į tą grupę ir ji grįžo po trijų mėnesių, kaip kitas žmogus.“(T3); „<...>yra kuriamos tėvių savipagalbos grupės, kuriose jie gali dalintis savo išgyvenimais, savo patirtim, savo jausmais<...>“(T7). Būsimiems tėvams yra rekomenduojamos savitarpio grupės sprendžiant iškilusius iššūkius, jeigu pastebima, kad specialistų konsultacijos nėra tokios efektyvios. Anot Gvaldaitės ir kt. (2017) savitarpio grupės yra efektyvios sprendžiant kylančias problemas, kadangi jos yra orientuotos į problemos sprendimą. Analizuojant tyrimo duomenys pastebėta, kad kiekvienos šeimos situacija yra individuali dėl to kiekvienos šeimos problemos sprendimui, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys pasitelkia skirtingus būdus spręsti esamai problemai.

Įtėvių paruošimo įvaikinimui tobulinimas. Tyrimo duomenys atskleidė, kaip būtų galima tobulinti įtėvių paruošimą įvaikinimui. Kaip teigia tyrimo dalyviai, tobulinant įtėvių paruošimą įvaikinimui, reikia **sugrąžinti 10 dalių mokymus**: „Trūksta laiko, yra tik 7 susitikimai GIMK mokymų ir būtent jų metu mes turim pamatyti būsimuosius tėvius, manau reikėtų sugrąžinti 10 susitikimų mokymus.“(T1); „<...>reikia jų pačių dar kart atnaujinti, nors procesas ir vyksta, bet manau, jeigu būtų daugiau susitikimų, mokymai būtų efektyvesni.“(T2); „<...>sakyčiau, anksčiau buvusi mokymų struktūra, tai 10 susitikimų, po 3 val., ji padėjo žmonėms geriau pasiruošti, taip tai truko trims savaitėms

ilgiau, bet šitas procesas, nėra, kuo skubiau jis yra darom, kuo jis yra greitesnis, tuo prasčiau šeimos pasiruošia ir tuo mažiau mes turim galimybių, užmegzti santykį su šeima<...>“(T3); „<...>aš turbūt grįšiu prie senos programos, palikčiau tą 10 dienų, dabar iš senos programos likę yra 7 temos, iš kurių 5 yra senos, 2 yra naujos psichologinės, aš tai manyčiau, kad tas psichologines 2 dalis tą apie stresą ir apie traumas, visus smegenų veiklą ir taip toliau, aš dėčiau, galbūt į specializuotus mokymus<...>“(T5). Tyrimo dalyviai teigia, kad ankstesnė GIMK programa, kuri buvo nuo 2008 metų, buvo daug išsamesnė, didesnis susitikimų kiekis darė teigiamą įtaką būsimų tėvių parengimui. Pasak tyrimo dalyvių, 10 dalių mokymuose Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys galėjo užmegzti glaudesnę ryšį su būsimais tėviais, kas darė įtaką efektyvesniam tėvių parengimui. Didesnių susitikimų kiekis leido pažinti būsimus tėvius, identifikuoti kylančias problemas būsimų tėvių šeimoje. Remiantis užfiksuoti esminiais teiginiais, galima teigti, kad naujoje GIMK programoje naujai atsiradusios temos, nėra tokios aktualios būsimiems tėviams, jos skirtos specializuotiems mokymams.

Remiantis tyrimo duomenimis, turi vykti **nuolatinis GIMK programos atnaujinimas**: „Tobulinti pačią medžiagą, pagal kurią yra vedami mokymai, nes tuomet būsimiems tėviams yra pateikiama naujausia informacija bei visos naujovės, net tos pačios problemos, su kuriomis būsimi tėviai gali susidurti.“(T1); „<...>mano būtų toks lūkestis, kad galima būtų tobulinti pačią GIMK programą<...>“(T3); „<...>šiandien dienai galbūt reikėtų pačią programą jau atnaujinti, nes ir jau kaip pasakyti, naujų dalykų ar neatsiranda? Atsiranda vis tiek daugiau, jau žinom<...>“(T6); „Norėtusi galbūt kažkaip dar labiau patobulintos pačios programos, nors jinai jau ne kartą yra, GIMK ta programa, jinai koreguota, adaptuota<...>bet dar kažkaip labiau norėtusi, dar šiek tiek kažko, kažkur kažko labiau išgryninto pačioje GIMK programoj.“(T7). Analizuojant tyrimo duomenys pastebima, kad tyrimo dalyviai akcentuoja, kad programa ne vieną kartą buvo atnaujinta, tačiau tai reikia daryti reguliariai. Informacijos srautas šiuolaikiniame pasaulyje yra labai didelis, ji yra nuolatos atnaujinama, dėl to ir patys GIMK mokymai turi būti grįsti naujausia informacija, moksliniais šaltiniais bei naujausiais atliktais moksliniai tyrimais. Kaip teigiama „Globėjų ir tėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ tyrimo ataskaitoje (2020) GIMK programos atnaujinimo poreikis pastebimas, stinga naujos informacijos, aktualios informacijos.

Tyrimo duomenys rodo **GIMK mokymų atskirų grupių sukūrimo poreikį**. Tyrimo dalyvių teigimu: „<...>rengti atskiras globėjų ir tėvių grupės, galbūt kreipti jas į kitą miestą, kad ta grupė būtų orientuota tik į tėvius, manau tada būtų kokybiškesnis parengimas.“(T3); „<...>tai vėl čia yra problema, kad mes negalime rinkti atskirų grupių, gal ir tų pačių 7 pilnai pakaktų, jeigu būtų atskiros grupės tėviams<...>“(T7). Atskirų grupių sukūrimas gali pagerinti būsimų tėvių parengimo

efektyvumą, kadangi GIMK programa yra skirta parengti vienoje grupėje globėjus ir tėvius. Atskiros grupės leistų Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims įsigilinti labiau tiek į globėjų parengimą, tiek į tėvių parengimą, sukuriant artimą ryšį su jais. Kadangi iš esmės globėjų ir tėvių tikslai skiriasi, dėl to ir parengimas turi vykti atskirai. Analizuojant tyrimo metu surinktus duomenis paaiškėjo, kad jeigu būtų atskiros grupės, tuomet galimai Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys parengtų tėvius ir pagal 7 susitikimų mokymų programą.

Tyrimu identifikuotas ne tik pačios GIMK programos atnaujinimo poreikis, bet ir **programos metu naudojamų praktinių priemonių atnaujinimas**. Tyrimo dalyviai teigė: „<...>naudojamų praktinių pratimų medžiaga atnaujinta, na turiu omeny filmukai ar žaidimai, kuriuos naudojam, būtų profesionaliai parengti.“(T2); „<...>kažkaip norėtusi, kad būtų jų sukurta tokių profesionalių ir daugiau, ir kad juos būtų galima įtraukti į programą, tai va šito, aš manau, kad trūksta.“(T6). Remiantis užfiksuotais esminiais aspektais, galima teigti, kad programos metu naudojamos praktinės priemonės reikalauja reguliaraus atnaujinimo bei papildymo. Naudojamos priemonės turi turėti mokslinį pagrindumą ir jų turėtų būti daugiau, ir turėtų būti labiau įvairiapusiškos. Pasitelkiant tokias priemonės busimi tėviai galėtų labiau įsigilinti į mokymų medžiagą bei perleisti ją per save.

Tyrimas rodo, kad aktualus ir **Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistų mokymų, susijusių su GIMK programa**, poreikis. Tyrimo dalyviai nurodė: „<...>VTAS specialistai kalbam, kaip čia pasakyti, na skirtinga kalba, manau reikėtų VTAS specialistams būti atlankius GIMK mokymus, kad galima būtų teikti informacija tėvių šeimoms taip pat.“(T3); „Na tai aš manau, kad vat gal būtų tikslinga ir tiems specialistams išklaudyti tuos mokymus, kad mes galėtume kalbėti, viena kalba, nes ne visą laiką vienu metu būna ir VTAS, ir tarnybos atestuot asmenys.“(T4). Akcentuotina, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai yra pagrindiniai specialistai, su kuriais bendradarbiauja Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys, dėl to jų teikiama informacija tėvių šeimoms, įvaikinimo proceso metu, turėtų būti identiška. Tyrimo dalyviai pastebi spragų šitoje srityje bei jaučia poreikį tokių mokymų Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistams. Taigi tobulinant tėvių parengimą įvaikinimui, atsiranda poreikis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistų mokymams, susijusiems su GIMK programa.

Apibendrinant galima teigti, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys kalbėdami apie savo patirtį būsimų tėvių parengime įvaikinimui, pateikia teigiamą ir neigiamą patirtį, išryškėjo kaip būtų galima tobulinti tėvių parengimą įvaikinimui. Tyrimo dalyviai mano, kad

GIMK mokymų ir konsultavimo programa yra tikslinga, naudinga ir yra pagrindinis jų darbo įrankis būsimų tėvių parengime įvaikinimui. GIMK mokymų ir konsultavimo programos metu specialistai rengia bei vertina būsimus tėvius atsižvelgus į pagrindinius penkis tėvių gebėjimus. Svarbu paminėti, kad specialistai įvertina ir kitus nemažiau svarbius veiksnius, kurie daro įtaką sėkmingam įvaikinimui. Ypatingai svarbus būsimų tėvių tarpusavio santykiai, abiejų apsisprendimas įvaikinti vaiką bei būsimų tėvių šeimos forma. Tyrimo duomenys atsiskleidė, kad tyrimo dalyviai kalbėdami apie būsimų tėvių parengimą įvaikinimui išvelgia ir atnaujintos GIMK mokymų ir konsultavimo programos trūkumus, įvardino pagrindinius aspektus, kurie jų nuomone galėtų būti tobulintini. Tyrimo dalyviai norėtų, kad mokymų programos metu būtų daugiau grupinių susitikimų, atsirastų galimybę daryti atskiras tėvių ir globėjų grupės. Tai padėtų labiau pažinti būsimus tėvius, išsiaiškinti jų problemas. Tokiu būdu, tyrimo dalyvių nuomone, būsimų tėvių parengimas taptų efektyvesnis bei objektyvesnis. Būtina, kad GIMK programa būtų nuolat atnaujinama bei joje naudojamos naujausios praktinės priemonės, siekiant sėkmingo tėvių parengimo. Taip pat atsiskleidė ir VVTAIT specialistų mokymų poreikis, susijęs su GIMK mokymais. Tai ypač svarbu, kad specialistų teikiama informacija būsimiems tėviams būtų identiška.

2.3. Diskusija

Lietuvoje tėvių parengime, vaiko likusio be tėvų globos, įvaikinimui, svarbų vaidmenį atlieka Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys. Šie specialistai rengia bei įvertina būsimų tėvių pasirengimą įvaikinti vaiką. Tėvių parengimas įvaikinimui yra ypatingai svarbi dalis įvaikinimo procese. Šį sudėtingą darbą specialistai atlieka pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą. Tačiau ne mažiau svarbu anot Giedrimo ir kt. (2013) priimant bet kokią sprendimą, kuriame figūruoja vaikas, atsižvelgti į vaiko teisės bei jo teisėtus interesus. Akcentuotina, kad remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, atsižvelgiant į vaiko teisėtus interesus, vaikui likusiam be tėvų globos, turi būti užtikrinama saugi aplinka bei sudarytos sąlygos augti šeimoje. Anot Vitkausko (2010) įvaikinimas tampa alternatyvia globos forma, tačiau pasekmės vaikui yra skirtingos. Įvaikinimo atveju, vaikais praranda visus teisinius ryšius su savo biologinę šeimą bei sukuria naujus, su tėvių šeima.

Kokybinio tyrimo metu siekta atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui. Pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys dirba jau nuo 2008 metų, paskutini karta ši programa buvo atnaujinta 2018 metais.

Atliktas tyrimas atskleidė tėvių parengimo vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui poreikį. Išanalizavus tyrimo duomenis verta aptarti būsimų tėvių parengimo poreikį bei būsimų tėvių parengimą

įvaikinimui. Kalbant apie būsimų tėvių parengimo poreikį, tyrimo duomenys atskleidė, kad parengimo metu būsimiems tėviams yra suteikiama reikiama informacija. Kaip rodo tyrimo duomenys, visų pirma būsimiems tėviams suteikiama informacija apie įvaikinimo sistemą. Akcentuotina, kad mokymų metu būsimi tėviai supažindinami su iššūkiais, kylančiais įvaikinus vaiką. Verta paminėti, kad ir L. White, R. Delaney, C. Pacifici, C. Nelson, J. Whitkin, M. Lovejoy, B. K. Smalley (2014) atliktame tyrime pasitvirtino, kad mokymų metu būsimi tėviai turi galimybę pasirengti įvaikinimui, jiems suteikiama visa reikalinga informacija, sukuriamas pagrindas sėkmingam įvaikinimui. Svarbu paminėti, kad būsimų tėvių parengimo poreikis išryškėja klaidingų nuostatų keitime. Tyrimo rezultatai rodo, kad svarbu atskleisti būsimų tėvių motyvaciją. Atėję į mokymus būsimi tėviai dažnai turi klaidingų lūkesčių apie įvaikinimą, todėl specialistai kreipia ypatingą dėmesį į būsimų tėvių motyvaciją įvaikinimui. Būsimų tėvių motyvaciją tyrinėjo Gvaldaitė (2017), kaip atskleidė autorės tyrimas, toks sprendimas dažniausiai yra susijęs su altruizmu, t.y. asmuo savo gyvenimo tikslą paskiria įvaikinto vaiko poreikių tenkinimui. Tyrėjos atliktas tyrimas atskleidė, kad būsimų tėvių parengimo poreikis atsiskleidžia formuojant būsimų tėvių požiūrį apie įvaikinimą. Giedrimo (2014) atliktame tyrime taip pat atsiskleidė, kad požiūrio pokytis apie įvaikinimą, formuojasi remiantis būsimų tėvių turimomis žiniomis bei gaunant naujas žinias mokymų metu. Svarbu paminėti, kad mokymų metu gaunamos žinios yra pagrindas formuojant tinkamą požiūrį apie įvaikinimą. Tyrimo metu identifikuota, kad GIMK mokymų metu specialistai padeda būsimiems tėviams geriau suprasti įvaikio situaciją. Kaip atskleidė tyrimo rezultatai būsimiems tėviams sudėtinga suprasti ypatinga vaiko patirtį, t.y. vaiko trauminę patirtis ir vaiko patirtos netektys. Liobikienės ir Radvilienės (2009) atliktame tyrime pasitvirtina, kad vaikas, praradęs tėvų globą patiria traumą, gali sutrinkti vaiko prierašumas. Tėviai turi suvokti, kad įvaikis nėra įprastas vaikas. Įvaikinti vaikai reikalauja ypatingo dėmesio, prierašumo atstatymo bei naujų, artimų santykių kūrimo. Kaip teigia Giedrimas ir kt. (2013), vaiko elgesys yra tiesiogiai susijęs su patirta traumine patirtimi. Būsimi tėviai turi būti pasirengę padėti įvaikiui išgyventi trauminę patirtis, tėvių įsitraukimas šiame procese yra ypatingai svarbus. Būsimiems tėviams suteikiamos žinios kaip tokia vaiko patirtis (trauminė patirtis, patirtos netektys) gali daryti įtaką įvaikio elgesio ir emocijų problemoms. J. E. Greeno, R. B. Lee, M. C. Uretsky, J. E. Moore, R. P. Barth, T. V. Shaw (2016) atliktame tyrime pažymima, kad mokymų programa skirta būsimiems tėviams atskleisti priežastis bei pagalbos galimybes sprendžiant įvaikių elgesio ir emocijų problemas. Akcentuotina, kad tyrimo duomenys atskleidė, kad būsimi tėviai turi įsivertinti save bei patirtų netekčių išgyvenimus. Laurinaičiaus (2008) atliktame tyrime teigiama, kad asmuo patiria didesnę sielvarto jausmą tuomet, kai praranda viltį, kad galės turėti, o ne tada, kuomet praranda ką jau turėjo. Vilties praradimas, gali atnešti didesnės pasekmės asmeniui. Kadangi negalėjimas susilaukti

biologinio vaiko ar jo praradimas prilyginamas netekčiai, būsimi tėviai privalo išgedėti patirtas netektis ir tik tuomet kreiptis dėl įvaikinimo. Gedulo etape būsimi tėviai negalės padėti įvaikintam vaikui išgyventi jo patirtas netektis. Tuo atveju, jeigu asmenys pasirinks įvaikinimą kaip sielvarto malšinimą, šeima nebus pajėgi patenkinti vaiko poreikių. Pasak Giedrimo ir kt. (2013) nevaisingumas tampa pagrindinė priežastimi įsivaikinti vaiką, o motyvas, dėl kurio tėviai ryžtasi tokiam pasirinkimui, yra savęs realizavimas tėvystėje. Tačiau neįsivertinus asmeninių patirtų netekčių, būsimieji tėviai negalės suteikti tinkamos pagalbos įvaikiui.

Tyrimo rezultatai atskleidė būsimų tėvių parengimą įvaikinimui. Išanalizavus tyrimo duomenis atsiskleidė būsimų tėvių rengimo vaiko įvaikinimui charakteristika. Įvaikinimo charakteristika yra reglamentuota Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl Įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2021). Tyrimo rezultatai rodo, kad būsimieji tėviai turi kreiptis į VTAS teritorinį skyrių bei pateikti reikiamus dokumentus, tuomet atliekamas dokumentų įvertinimas. Būsimiems tėviams praėjus pirminį įvertinimą, pagal savo gyvenamąją vietą, siunčiami į Globos centrą bei jiems organizuoja mokymus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą, tuomet įvertinamas būsimųjų tėvių pasirengimas įvaikinti. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „Dėl Įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2021) pagrindinis būsimų tėvių parengimas vyksta Globos centre pagal GIMK programą, kuri tampa pagrindiniu įrankiu būsimų tėvių parengime. Būsimiems tėviams gavus teigiamą išvadą. Išvada ir dokumentų paketas yra perduodamas VVTAIT bei šie asmenys yra įtraukiami į „Norinčių įsivaikinti apskaitą“. Būsimieji tėviai gauna vaiko pasiūlymą. Jeigu tėviai duoda sutikimą, įvyksta pirminis susitikimas su galimu įvaikinti vaiku. Verta paminėti, kad būsimiems tėviams siūlomas vaikas iš „Galimų įvaikinti vaikų apskaitos“. Visų pirma yra atsižvelgiama į vaiko poreikius ir ar tėviai galės patenkinti juos. Svarbu paminėti, kad Gvaldaitės (2017) atliktame tyrime akcentuojama, kad vaiko pasiūlymas tėvių šeimai turi būti grindžiamas užtikrinant būsimo įvaikio geriausius interesus bei atitikti vaiko poreikius. Jeigu tėviai neatsisako vaiko pasiūlymo bei pats vaikas neprieštarauja būti įvaikintas, ruošiami dokumentai į teismą. Kaip atskleidė tyrimo duomenys, pagrindinis būsimų tėvių parengimo įrankis yra GIMK programa. Tai patvirtina ir Giedrimas ir kt. (2013), kad GIMK programa skirta pasidalinti aktualia informacija su būsimais tėviais, kad šie galėtų tapti tinkamais tėviais savo įvaikintam vaikui. Svarbu paminėti, kad mokymų metu pagrindinis dėmesys skiriamas į vaiko poreikių tenkinimą šeimoje bei ugdymą tėvių gebėjimų (Giedrimas ir kt., 2013). Būsimų tėvių parengimas pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą būtinas. Kaip teigia Giussani (2012), šeimai suteikiama

prievolė ne tik įvaikintam vaikui sukurti tinkamas gyvenimo sąlygas bei patenkinti jo būtinus poreikius, tačiau dar išugdyti tinkamas vertybes, parodyti tikrąją gyvenimo prasmę bei ugdyti ją naudojant pozityvios tėvystės metodus. Liobikienės ir Radvilienės (2009) atliktame tyrime pasitvirtino, kad tėviams atkūrus vaiko saugumo jausmą, gali pažadinti jo tvirtus, pasitikėjimu grįstus santykius su tėviais.

Tyrimo duomenys atskleidžia veiksnius, kurie turi įtakos rengiant tėvius įvaikinimui. Mokymų metu ugdomi būsimų tėvių pagrindiniai penki gebėjimai, kurie atsispindi ir vertinimo kriterijuose. Pagrindiniai penki gebėjimai: saugios aplinkos užtikrinimas ir fizinių poreikių tenkinimas; vaiko poreikių tenkinimas ir raidos sunkumų kompensavimas; vaiko ryšių su jo biologine šeima užtikrinimas; pagalba vaikui, užmezgant saugius ir patvarius ryšius; bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas. Šie pagrindiniai gebėjimai yra reglamentuoti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie SADM direktoriaus įsakyme „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos, konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ (2011). Būsimi tėviai privalo turėti šiuos penkis gebėjimus, kurie yra tiesiogiai susiję su įvaikio ateities gyvenimu (Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir tėvių rengimo programą, 2012). Kaip rodo tyrimo duomenys specialistai, rengiant būsimus tėvius įvaikinimui, atsižvelgia ne tik į pagrindinius penkis gebėjimus, bet ir į tvirtus poros santykius. Anot Monginaitės (2010), pozityvių tarpusavio santykių sukūrimas, daro teigiamą įtaką vaikui, kuris auga šeimoje. Pozityvūs tarpusavio santykiai turi būti grindžiami kompromisais, savęs bei partnerio analizavimu. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys įvardina, kad labai svarbus būsimų tėvių tarpusavio santykiai, kadangi įvaikinimas tai iššūkis šeimai, o ne galimybe išgelbėti griūnančius santykius. Nemažiau svarbus veiksnys yra abiejų šeimos narių apsisprendimas įvaikinti. Anot Giedrimo (2014), mokymų metu būsimi tėviai gali įvertinti savo apsisprendimą bei priimti sprendimą nebetęsti įvaikinimo kelio. Tyrimo duomenys atskleidė, kad labai svarbus veiksnys yra tėvių artimųjų ratas, kuris galėtų juos palaikyti įvaikinus vaiką. Tai patvirtina ir Gvaldaitės (2017) atliktas tyrimas, kad tėviams, įvaikinus vaiką, būtina artimųjų pagalba bei jų parama. Pastebima, kad nemažiau svarbus veiksnys yra šeimos forma, jeigu tai nuklearinė šeima, kuri augina biologinius vaikus, kaip atskleidė tyrimo duomenys, būtina atsižvelgti į vaikų nuomonę bei parengti ir biologinius vaikus. Cline (2005) atliktame tyrime nurodoma, kad šeimai auginat biologinius vaikus, įvaikintas vaikas gali padaryti teigiamą įtaką jiems. Taip pat svarbus veiksnys išplėstinės šeimos forma, būtina įvertinti giminaičių nuomonę apie įvaikinimą.

Tyrimo rezultatai rodo, kad GIMK programa turi privalumų ir trūkumų. Atlikto tyrimo metu buvo išvelgti privalumai GIMK programos. Tyrimo duomenis rodo, kad teorinės sąsajos su praktiniais

užsiėmimais turi teigiamą įtaką ugdant būsimų tėvių gebėjimus taip pat specialistams lengviau perteikti informaciją. G. Moddy, L. Brokes-Howell, R. Canning – John, S. Channon, E. Coulman, M. Lau, A. Rees, J. Scourfield, J. Segrott, M. Robling (2018) atliktame tyrime taip pat pasitvirtino, kad būsimų tėvių rengimo metu naudojamų praktinių priemonių taikymas yra vertingas tuo, kad būsimi tėviai gali įgyti gebėjimų, labiau suprasti įvaikį bei jo neigiamo elgesio šaltinius, gebėjimą spręsti kylančius sunkumus bei neigiamo elgesio keitimo sprendimo būdus. Tyrimo metu buvo išvelgti trūkumai: GIMK programos laiko trūkumas bei temų apjungimas. Pastebima, kad atnaujinta programa turi nemažai pasikeitimų, vienas iš tokių - temų apjungimas (Vadovo knyga, 2018). Tai apsunkina būsimų tėvių parengimą, kadangi temos, kurios buvo apjungtos reikalauja didesnio dėmesio mokymų metu. Tyrimo duomenys rodo, kad specialistai turi galimybę kūrybiškai žvelgti į tokį temų apjungimą bei laviruoti mokymų metu, tačiau tai gali sudaryti terpės atsiradimą - ne vienodai parengtų tėvių pagal GIMK programą. Specialistai koreguodami programą gali akcentuoti skirtingus aspektus.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad būsimiems tėviams reikalingas Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų palaikymas, kuomet jie laukia vaiko pasiūlymo. Remiantis LR SADM tyrimo ataskaita (2020) būsimiems tėviams tenka ilgai laukti įvaikio pasiūlymo. Liobikienės ir Radvilienės (2009) atliktame tyrime taip pat pasitvirtino, kad būsimiems tėviams reikalingas palaikymas išgyvenant laukimo krizę. Kaip pastebima autorių atliktame tyrime bei pačios tyrėjos, artimiausi žmonės, kurie gali palaikyti būsimus tėvius vaiko laukimo metu, yra tarnybos atestuoti asmenys.

Tyrimo duomenys rodo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims kylančius iššūkius būsimų tėvių parengimo metu. Tyrimas rodo, kad pagrindinis iššūkis yra būsimų tėvių neišgyventos netektys. Tai patvirtino ir Giedrimo (2014) atliktas tyrimas: pagrindinis iššūkis su kuriuo susiduria Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rengiant tėvius įvaikinimui yra jų neišgyventos netektys. Kaip ir tyrėjos atliktame tyrime taip ir autoriaus tyrime pasitvirtino, kad jeigu specialistai pastebi tokias neišgyventas patirtis, būsimiems tėviams yra rekomenduojama specialistų pagalba, dažniausiai psichologinė pagalba. Kitas nemažai svarbus kylantis iššūkis yra nepakankama tėvių motyvacija. Kaip teigiama Liobikienės ir Radvilienės (2009) atliktame tyrime, būsimų tėvių motyvacija mokymų metu gali keistis, gavus naujos informacijos mokymų metu. Pastebėjus nepakankama tėvių motyvacija rekomenduoja psichologo konsultacijas. Psichologo konsultacijų metu tėviai sau išsiginina, ko jie iš tikro nori arba turi galimybę išspręsti savo asmeninės problemas, kurios gali trukdyti sėkmingam įvaikinimui. 2018 metai pasikeitus Lietuvos Respublikos įstatymui „Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas Nr. I-1374“ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims atsirado papildomas iššūkis, tai

įtėvių informacijos nuslėpimas apie save. Natūralu, kad kiekvienas norime parodyti save iš gerosios pusės, tačiau tai apsunkina objektyvų būsimų įtėvių įvertinimą, kadangi nėra žinoma visa reikiama informacija arba pačių būsimų įtėvių yra pateikta klaidingai. Specialistai teigia, kad šiam iššūkiui sprendimo būdo neturi. Jie bando individualių konsultacijų metu stebėti būsimų įtėvių verbalinę bei neverbalinę kalbą, ją analizuoti, užduoti papildomus klausimus. Tyrimo metu buvo identifikuoti iššūkių sprendimo būdai. Dažniausiai pasitelkiama pačių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų konsultacijos, jeigu pastebima, kad reikalinga papildoma pagalba būsimiems įtėviams rekomenduoja psichologo, psichoterapeuto konsultacijas ar savitarpio pagalbos grupės. Rekomenduojama pagalba parenkama pagal būsimų įtėvių probleminį lauką. Kaip teigiama Genienės ir Nedveckojos (2021) atliktame tyrime, dažniausiai teikiama pagalba spręsti kylančius iššūkius rengiant įtėvius įvaikinimui yra psichologo konsultacijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų konsultacijos.

Atliktame tyrime pastebima, kad norint tobulinti būsimų įtėvių parengimą įvaikinti, būtina koreguoti pagrindinį specialistų įrankį GIMK programą. Remiantis tyrimo rezultatais pastebima, kad būtina sugrąžinti 10 susitikimų mokymus arba sudaryti galimybę Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims rengti atskiras globėjų ir įtėvių grupės. Tai gali pagerinti efektyvų būsimų įtėvių parengimą, specialistai galės labiau įsigilinti į būsimų įtėvių patyrimus, labiau juos išgryninti ir (ar) identifikuoti bei rekomenduoti reikiamą pagalbą, spręsti iškilusiems iššūkiams. Tai gali padaryti įtaką didesniai skaičiui sėkmingai įvaikinusių šeimų, kadangi jų parengimas taptų efektyvesnis, o jų pasirengimo įvertinimas būtų objektyvus. Kaip pažymima ir „Globėjų ir įtėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ tyrimo ataskaitoje (2020) taip ir tyrėjos atliktame tyrime, GIMK mokymų ir konsultavimo programą būtina atnaujinti, joje stinga naujausios informacijos. Kaip pažymi tyrimo dalyviai, ši programa turi būti atnaujinta reguliariai, bent kas du metus, tada įtėvių parengimas bus tikslingas ir efektyvus. Pažymėtina, kad atliktame tyrime išryškėjo nemažiau svarbus aspektas tobulinant įtėvių parengimą įvaikinimui - tai VVTAIT specialistų mokymai, susiję su GIMK programa. Kaip teigia tyrimo dalyviai, jie neretai susiduria su problema, kad VVTAIT specialistai perteikia netinkamą informaciją įtėviams apie įvaikinimo procesą. Specialistai pasigenda tokių mokymų. VVTAIT specialistai tai pagrindiniai asmenys su kuriais tenka tarpininkauti įvaikinimo proceso metu Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims, todėl svarbu, kad teikiama informacija būtų identiška.

Atliktas baigiamojo darbo tyrimas gali padėti giliau pažvelgti į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant įtėvius vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui.

Išsigrynino pagrindinius iššūkius, kylančius specialistams jų darbo su būsimais tėviais metu, pagrindinio būsimų tėvių rengimo įrankio (GIMK programa) trūkumus. Šis tyrimas gali tapti pamatu, ateityje atlikti gilesnius tyrimus, orientuotus į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtis rengiant tėvius įvaikinimui.

IŠVADOS

1. Skirtingi mokslo sričių ekspertai nagrinėja šeimos svarbą vaiko gyvenime iš skirtingų perspektyvų, tačiau visi sutinka, kad šeimos vaidmuo vaiko gyvenime yra svarbus. Šeima yra vaiko pirminis socializacijos etapas. Vaikas augdamas šeimoje išmoksta socialinių įgūdžių, sukuriama socialinių santykių pagrindas, vaikui įdiegiamos pamatinės vertybės. Vaiko tėvai tampa pirminiu elgesio modeliu, jų auklėjimo stiliaus pasirinkimas tampa pagrindu tėvų ir vaiko santykių kūrimui, vaiko elgesiui.

2. Pateikiant įvaikinimo teisinį reglamentavimą, būtina pabrėžti, kad Lietuvos Respublikos įstatyminėje bazėje aiškiai reglamentuota įvaikinimo procedūra. Įvaikinimo procesas susideda iš ikiteisminio ir teismo proceso. Ikiteisminio proceso metu būsimi tėviai kreipiasi į VTAS teritorinių skyrių pateikdami reikiamus dokumentus, specialistai juos patikrina, gavę teigiamą įvertinimą būsimi tėviai siunčiami į globos centrą. Globos centre yra organizuojami GIMK mokymai būsimiems tėviams, pasibaigus mokymams vyksta būsimų tėvių įvertinimas dėl jų pasirengimo tapti tėviais. Gavus teigiamą įvertinimą būsimi tėviai laukia vaiko pasiūlymo, gavus jį turi kreiptis į teismą. Teismo proceso metu yra naikinami visi įvaikinto vaiko teisiniai santykiai su biologiniais tėvais bei sukuriama nauji, su tėviais. Už sklandų įvaikinimo procesą atsakingi Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistai.

3. Aptariant būsimų tėvių parengimą įvaikinimui, verta paminėti, kad įvaikinimo procese, tai vienas svarbiausių etapų. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys yra atsakingi už būsimų tėvių parengimą bei jų pasirengimo tapti tėviais įvertinimą. Būsimi tėviai yra rengiami pagal GIMK programą. GIMK mokymų ir konsultavimo programa yra orientuota į vaiko interesų tenkinimą bei tėvių parengimą, 2018 metais Lietuvoje ši programa buvo atnaujinta. Programos metu būsimiems tėviams suteikiamos reikiamos žinios, kad jie galėtų tapti tinkamais tėviais. Būsimų tėvių pasirengimo įvertinimas vyksta pasiremiant penkiais gebėjimais, kurie yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos teisės akte. Sėkmingas tėvių parengimas tiesiogiai susijęs su įvaikio teisių ir teisėtų interesų užtikrinimu bei tinkamomis gyvenimo sąlygomis.

4. Atskleidžiant Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant tėvius įvaikinimui, galima pastebėti:

4.1. GIMK mokymų ir konsultavimo programos poreikis pastebimas būsimų tėvių parengimo įvaikinimui metu. Būsimiems tėviams mokymų metu yra suteikiama visa reikalinga informacija apie įvaikinimo sistemą, galimus iššūkius įsivaikinus. Mokymų metu bandoma atskleisti

būsimų tėvių motyvacija įvaikinti. Neretai mokymų metu specialistai susiduria su klaidingomis nuostatomis ar klaidingu požiūriu apie įvaikinimą. Dėl to Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys stengiasi pakeisti būsimų tėvių nuostatas ir požiūrį apie įvaikinimą. Būsimiems tėviams padedama labiau suprasti būsimą įvaikio situaciją. Svarbu, kad būsimi tėviai gebėtų padėti įvaikiui išgyventi traumines patirtis bei netektis. Mokymų metu būsimi tėviai supažindinami su įvaikio ypatinga gyvenimo patirtimi bei kokią įtaką jo elgesiui tai gali padaryti. Svarbu, kad mokymų metu būsimieji tėviai turi galimybę įsivertinti savo įvaikinimo pasirinkimo teisingumą.

4.2. Būsimoji tėviai yra rengiami pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą. Mokymai sudaryti iš septynių susitikimų grupėje bei mažiausiai dviejų individualių susitikimų. Mokymų metu būsimiems tėviams keliami giluminiai klausimai, padedantys analizuoti bei atpažinti, kaip būsimiems tėviams pavyks patenkinti įvaikio poreikius. Grupiniai susitikimai grindžiami būsimų tėvių penkių pagrindinių gebėjimų ugdymu: saugios aplinkos užtikrinimas ir fizinių poreikių tenkinimas; vaiko poreikių tenkinimas ir raidos sunkumų kompensavimas; vaiko ryšių su jo biologine šeima užtikrinimas; pagalba vaikui, užmezgant saugius ir patvarius ryšius; bendradarbiavimas sprendžiant vaiko ir šeimos problemas.

4.3. Pagrindinis Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų darbo įrankis yra GIMK mokymų ir konsultavimo programa. Programa pasižymi dėstomosiomis teorijos sąsajomis su praktiniais užsiėmimais. Tai daro teigiamą įtaką būsimų tėvių parengimui. Naudojami metodai būsimiems tėviams gali padėti įsijausti į tėvių vaidmenį, analizuoti kylančias mintis bei emocijas.

4.4. Atnaujinta GIMK mokymų ir konsultavimo programa pasižymi ir trūkumais. Pastebimas mokymų susitikimų stygius, kas daro įtaką efektyviam tėvių parengimui. Trūksta laiko tinkamai išdėstyti metodinę medžiagą bei pažinti būsimus tėvius.

4.5. Būsimoji tėviai yra rengiami bei vertinami remiantis pagrindiniais penkiais gebėjimais, kurie yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos teisės akte. Tačiau pastebima, kad yra nemažiau svarbių veiksmų, į kuriuos reikia atsižvelgti rengiant ir vertinant būsimų tėvių tinkamumą įvaikinti vaiką. Svarbu įvertinti būsimų tėvių tarpusavio santykius, kokia šeimos forma, ar yra palaikantis ratas. Visi šie veiksniai gali daryti įtaką sėkmingai vaiko adaptacijai šeimoje.

4.6. Atliktame tyrime įvaikinimo proceso metu atskleisti kylantys iššūkiai. Svarbu paminėti, kad specialistai susiduria su tėvių patirtomis netektimis, netinkama būsimų tėvių motyvacija. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rekomenduoja būsimiems tėviams individualias konsultacijas, psichologo, psichoterapeuto ar savitarpio grupių pagalbą sprendžiant minėtus

iššūkius. Tokiu atveju, jeigu būsiamiems tėviams nepavyksta išspręsti minėtų iššūkių, jiems nerekomenduojama tapti tėviais. Specialistai įvardina vieną papildomą iššūkį - informacijos nuslėpimas. Jie niekaip negali to išspręsti dėl Lietuvos Respublikos pasikeitusio asmens apsaugos įstatymo. Svarbu paminėti, kad dažnai reikalingas būsimų tėvių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų palaikymas, vaiko pasiūlymo laukimo metu.

4.7. Siekiant tobulinti būsimų tėvių parengimą įvaikinimui reikia reguliariai atnaujinti GIMK mokymų ir konsultavimo programą, padidinti grupinių susitikimų kiekį. Tyrimo metu buvo atskleista, kad yra poreikis organizuoti atskirą tėvių parengimo grupę. Tai leistų specialistams labiau įsigilinti į kiekvienos tėvių šeimos problemas bei labiau jas pažinti. Manoma, kad atskirų grupių sukūrimas gali padėti efektyviau parengti būsimus tėvius bei objektyviau įvertinti jų pasirengimą įsivaikinti. Svarbu, kad pagrindinis darbo įrankis rengiant būsimus tėvius įvaikinimui, būtų nuolat atnaujinamas bei naudojama tik naujausia informacija. Akcentuotina, kad siekiant gerinti tėvių parengimą įvaikinimui, svarbu, kad VVAĮT specialistams būtų organizuojami mokymai, orientuoti į GIMK mokymus. Pastebimas poreikis būsiamiems tėviams teikti identišką informaciją.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo rezultatais apie Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant įtėvius įvaikinimui, siūlomos šios rekomendacijos:

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos:

- nuolatos atnaujinti GIMK mokymų ir konsultavimo programą, siekiant efektyvaus būsimų įtėvių parengimo.
- organizuoti GIMK mokymų metu atskiras globėjų ir įtėvių grupės, sukuriant galimybę Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotiesiems asmenims labiau įsigilinti į įtėvių parengimą ir objektyviai įvertinti jų pasirengimą įvaikinti vaiką.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos specialistams dirbantiems su įvaikinimu:

- VVTAĮT specialistams dirbantiems įvaikinimo procese, organizuoti kvalifikacijos kėlimo kursus ar mokymus orientuotus į GIMK programą.

Tyrėjams:

- Atlikti kokybinius ir kiekybinius tyrimus, atskleidžiančius įtėvių požiūrį ir patirtis rengiantis vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui.
- Atlikti kiekybinį tyrimą aprėpiant visas Lietuvos Respublikos savivaldybes, siekiant atskleisti specialistų požiūrį įtėvių rengimą įvaikinimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bi, X., Yang, Y., Li, H., Wang, M., Zhang, W., & Deater-Deckard, K. (2018). Parenting styles and parent-adolescent relationships: The mediating roles of behavioral autonomy and parental authority. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02187>
2. Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologijos raštai I tomas. Ugdymo filosofija. Ugdymo idėjos ir problemos*. Vilnius: Edukologija. Prieiga per internetą: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:4358642/datastreams/MAIN/content>
3. Bitinas, B. (2013b). *Rinktiniai edukologiniai raštai II tomas*. Vilnius: Edukologija.
4. Breidokienė, R., Ignatovičienė, S. (2015). *Pozityvius tėvystės įgūdžių ugdymas. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
5. Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*, 5th edition, Oxford University Press. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=N2zQCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=d%20oNvCRH6wh&sig=9-#v=onepage&q&f=false>
6. Brown, H. C., Sebba, J., Luke, N. (2014). *The role of the supervising social worker in foster care*. An international literature review. University of Oxford.
7. Brown, J., Gerrits, J., Anderson, L. (2017) *Challenges facing foster parent resource worker in Canada*. *International Journal of Social Welfare*, 26, 63 – 74. doi: 10.1111/ijsw.12219
8. Cline, L. (2005). *Foster Parents`Children: Their Thoughts on Fostering and the Role They Wish to play*. Conference paper in forest family-based treatment association`s 19th Annual Conference on Treatment Foster Care, July, Alanta.
9. Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3rd Edition. Los Angeles: Sage Publications.
10. Frankfort-Nachmias, C., & Nachmias, D. (1996). *Research methods in the social sciences*, 5th edn. St.
11. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
12. Galimi įvaikinti vaikai metų pabaigoje. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R0110#/>
13. Genienė, R., Nedveckė, J. (2021). Globos centrai ir budintys globotojai: nuo projekto iki tvaros socialinės vaiko globos politikos. *Socialinė terapija, empatija, politika ir praktika*. 23, 68-83.

14. Giedrimas, Z. (2014). Potencialių globėjų ir tėvių švietimas, keičiant jų nuostatas. *Socialinis ugdymas/ Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, 39 (3), 74 – 85. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/marga/Downloads/vdocuments.mx_potenciali-globj-ir-tvi-vietimas-keiiant-j-nuostatas-2018-12-18%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/marga/Downloads/vdocuments.mx_potenciali-globj-ir-tvi-vietimas-keiiant-j-nuostatas-2018-12-18%20(1).pdf)
15. Giedrimas, Z., Ignatovičienė, S., Breidokienė, R., Ignatovič, E. (2013). *Vaikas gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir tėviams*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/6525_vakas-gimes-musu-sirdyse-atmintine-globejams-internetui.pdf
16. Giussani, L. (2012). *Il miracolo dell'ospitalità*. Milano: Edizioni Piemme
17. Gončarova N., Tamurienė I. (2016). Įvaikinimo trukdžiai Lietuvos Respublikoje. Ekspertų požiūris. *Viešoji politika ir administravimas*, 15(2) 251-263. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14551/4246-9657-1-PB.pdf?sequence=1>
18. Greeno, J. E., Lee, B. R., Uretsky, M. C., Moore, J. E., Barth, R. P., Shaw, T. V. (2016). Effects of a Foster Parent Training Intervention on Child Behavior, Caregiver Stress, and Parenting Style. *Journal of Child & Family Studies*, 25, 1991 – 2000.
19. Gudžinskienė V., Naitis G. (2016). Įvaikinimas: deinstitucionalizacija - palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymas. *Socialinis darbas*, 14(2) 134-147. Prieiga per internetą <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14569/4491-9957-1-SM.pdf?sequence=1>
20. Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 14, 48–63.
21. Gvaldaitė, L. (2020). Tėvių ir globėjų savivalbos grupės – šeimų stiprinimo ir įgalinimo instrumentai. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 26(2). 39-59.
22. Gvaldaitė, L., Atas A., Giknienė, N., Zbarauskienė, A. (2013). *Šeima: problemų šaltinis ar ištekliai? Socialinės pagalbos šeimai galimybės*. Vilnius: SOTAS.
23. Gvaldaitė, L., Atas, A., Giknienė, N. (2017). Tėvių ir globėjų savivalbos grupės: pagalba šeimoms ir socialinis veiksmas. Vilnius: Balto print.
24. Hanna M. (2007). Preparing school age children for adoption: perspectives of successful adoptive parents and caseworkers. *Adoption Quarterly*, 10(2), 1-32. doi: 10.1300/J145v10n02 01
25. Jovaiša, L. (2013). *Nuo edukologijos iki pedagogikos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: https://www.vu.lt/site_files/LD/Leonas_Jovai%C5%A1a._Nuo_pedagogikos_edukologijos_link.pdf

26. Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijos 2019 metų veiklos ataskaita. (2019). Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/00c8d080a46a11e9aab6d8dd69c6da66?jfwid=-5t6646t42>
27. Juodaitytė, A. (2006). Vaiko ir vaikystės sampratų genezės bruožai ir kontekstualizavimasis pedagogų mąstyme. Iš: *Pasaulis vaikui : ugdymo realijos ir perspektyvos*. Vilnius.
28. Juzefovič A. (2013). Vaizdo vaidmuo siejant komunikacines strategijas filosofijoje ir sociologijoje. *Filosofija. Sociologija*, 3, 131–13. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1394701931921/J.04~2013~1394701931921.pdf>
29. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Kaunas.
30. Kardelis, K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 4 – asis leidimas. Šiauliai: Lucilijus.
31. Kolektyvinis autorius (2012) *Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą*. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba. Prieiga per internetą: https://ppi.lt/uploads/knygele_1.pdf
32. Kudinavičiūtė-Michailovienė, I., Sagatys, G. (2012). *Šeimos teisė. Praktikumai. Metodinė priemonė*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
33. Ladauskienė, A. (2010). *Asmenų su fizine negalia streso įveikos strategijų, fizinio funkcionavimo lygio bei pasitenkinimo gyvenimu sąsajos*. Magistro darbas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
34. Lapinskienė, A. (2005). *Socialinio darbuotojo veikla įvaikinimo procese*. Magistro darbas. Utena: Utenos kolegijos.
35. Laurinaitis, E. (2008). Depresija iš arti. *Bionalija*. 2, 12-13. Vilnius: Mitela.
36. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
37. Lietuvos piliečių įvaikinti vaikai matų pabaigoje. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R284#/>
38. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo (2018) Nr. I-1374 pakeitimo įstatymas.
39. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras (2002). Trečioji knyga. Šeimos teisė.
40. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Šeimos teisė. Vilnius: Saulelė.

41. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas (2000). Trečioji knyga: Šeimos teisė. V dalis: Įvaikinimas.
42. Lietuvos Respublikos seimo nutarimas (2003) „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ Nr. IX-1569. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.211767>
43. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Nacionalinis įvaikinimas. (2022). Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/ivaikinimas>
44. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas (2021) „Dėl įvaikinimo organizavimo Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimas“ Nr. A1-76. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e7c93ad35f4c11eb9954cfa9b9131808>
45. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2023 metų veiksmų plano patvirtinimo“ (2014) Nr. A1-83. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/e4169490984411e3aad2c022318814db/asr>
46. Lietuvos Respublikos socialinės ir darbo ministerijos „Globėjų ir įtėvių paslaugų poreikio, jų prieinamumo ir teikiamų paslaugų kokybės analizė“ tyrimo ataskaita (2020). Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/metodines%20rekomendacijos/ATASKAITA12_27.pdf
47. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos antikorupcinio vertinimo išvada (2017) „Dėl teisės aktų, reglamentuojančių ikiteisminę įvaikinimo procedūrą“. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/marga/Downloads/2017+05+10+d%C4%97I+antikorupcinio+vertinimo+i%C5%A1vados%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/marga/Downloads/2017+05+10+d%C4%97I+antikorupcinio+vertinimo+i%C5%A1vados%20(4).pdf)
48. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių pagrindų įstatymas (1996). Valstybės žinios, Nr. 33-807. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.26397/asr>
49. Lietuvos Respublikos vyriausybė nutarimas „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ (2002) Nr. 405. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163202/HrPopxgJNT?jfwid=1821jti8ed>
50. Lietuvos Respublikos vyriausybė nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 metų plano patvirtinimo“ (2007) Nr. 1193. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.308740/asr>

51. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas „Dėl Asmenų, norinčių įvaikinti vaikus, ir galimų įvaikinti vaikų apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2002) Nr. 1422. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.182714/asr>
52. Liobikienė, N, T., Radvilienė, K., (2009). Įvaikinusių tėvų socialinės paramos poreikis. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 4(2), 125-164. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367170008182/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
53. Logan, J. (2010). Preparation and planning for face-to-face contact after adoption: the experience of adoptive parents in a UK study. *Child and family social work*. 15, 315-324. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00673.x
54. Lowe, N., Murchm M., Kay, B., Margaret, B., Rosalie, C. (2004) Shearman cathy lises and jenny. the plan for the child: adoption or long-term fostering. *Child and adolescent mental health*, 9, 42- 47.
55. Maslauskaitė, A. (2008). *Mokslo tiriamojo darbo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
56. Mažeikienė, N. (2009). Epistemologinis diskursas: kiekybinė versus kokybinė prieiga (konstruojant lyties požiūriu nešališka socialinių mokslų metodologiją).
57. Monginaitė, L. (2010) *Bendravimo psichologija*. Vilnius: TECHNIKA.
58. Moody, G., Brookes – Howell, L., Cannings – John, R., Channon, S., Coulman, E., Lau, M., Rees, A., Scourfield, J., Segrott, J., Robling, M. (2018). Evaluating the long – term impact of the Fostering Changes training programme for foster carers in Wales, the Confidence in Care trial: study protocol for a randomized controlled trial. *BioMed Central*, 19, 34.
59. Nekrašas, E. (2010). Pozityvizmo ir postpozityvizmo ginčas socialiniuose moksluose. *Politologija*, 1 (57), 76 – 97.
60. Pagrindinė globėjų (rūpintojų), budinčių globotojų, įtėvių, bendruomeninių vaikų globos namų darbuotojų mokymo ir konsultavimo programa. Vadovo knyga. (2018). Vilnius
61. Pileckaitė-Markovienė ir M. Lazdauskas, T. (2007) *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
62. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
63. Ruškus, J. (2010). *Socialinio darbo magistro baigiamojo darbo rengimo metodinės rekomendacijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

64. Sansone, C., Harakiewicz J., M. 2000. Intrinsic and Extrinsic Motivation. *The Search for Optimal Motivation and Performance*. Academic pres.
65. Shek, D. T. L. (2002). Parenting characteristics and parent-adolescent conflict: A longitudinal study in the Chinese culture. *Journal of Family Issues*. <https://doi.org/10.1177/0192513X02023002002>
66. Suckelinė N. (2008). *Vaikų globos šeimoje ir šeimynoje organizavimo prielaidos Lietuvoje*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: VPU.
67. Vaiko teisių konvencija (1989) Valstybės žinios, 60-1501.
68. Vaiko Teisių konvencija, (1995).
69. Vaikų globos įstaigose skaičius. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R552#/>
70. Vaikų skaičius pagal amžių apskrityse ir savivaldybėse. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=1acc5565-d9a2-4f34-bf76-258f9f9b05c0#/>
71. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Įvaikinimo žingsniai. (2022). Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-rupyba-ir-ivaikinimas/ivaikinimas/nacionalinis-ivaikinimas.html>
72. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2021 metų veiklos ataskaita (2021). Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2021%20m.%20veiklos%20ataskaita%20.pdf>
73. Valstybės vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2020 metų veiklos ataskaita. (2022). Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/marga/Downloads/vta-kontrolieriaus-2020-m-veiklos-ataskaita-2020-03-31-nr-4-10.pdf>
74. Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Įvaikinimas. (2022) Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/veiklos-sritys/vaiko-globa-rupyba-ir-ivaikinimas/ivaikinimas/>
75. Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl Asmenų, siekiančių įgyti teisę vykdyti asmenų pasirengimo globoti (rūpintis) ar įvaikinti vaiką patikrinimą, atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“ (2013) Nr. BV-30. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.450395/asr>
76. Valstybės vaiko teisių ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus įsakymas „Dėl Globėjų (rūpintojų) ir tėvių paieškos, rengimo, atrankos,

konsultavimo ir pagalbos jiems paslaugų teikimo rekomendacijų patvirtinimo“ (2011) Nr. BV-16. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403315/asr>

77. Valstybinio audito ataskaita. *Įvaikinimo organizavimas*. (2014). Prieiga per internetą: https://ppi.lt/uploads/Audito_ataskaita_ivaikinimas.pdf

78. Vietienė, I. (2017). Vaiko ir suaugusiojo tarpkultūrinio, hermeneutinio dialogo raiška įvairiose ugdymo aplinkose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 47 (1), 53-59. Prieiga per internetą: <https://www.zurnalai.vu.lt/jaunuju-mokslininku-darbai/article/view/23762/23024>

79. Vilkaitė, R. (2016). Santykio su autoritetu ir auklėjimo stilių sąsajos. *Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai*, 5, 1-6. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1508934953605/J.04~2016~1508934953605.pdf>

80. Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 133-146. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/12370/1168-2215-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

81. White, L., Delaney, R., Pacifici, C., Nelson, C., Whitkin, J., Lovejoy, M., Smalley, B. K. (2014). *Efficacy of Blended Preservice Training for Resource Parents*. *Child Welfare*, 93 (6), 45 – 72

82. Zbarauskaitė, A. (2010). *Prieraišumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ar paauglį*. Vilnius: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Prieiga per internetą: https://ppi.lt/uploads/A_Zbarauskaite_Prieraisumas.pdf

83. Žydžiūnaitė, V. ir Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai, principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

84. Блохина С. А. 2011. Роль семьи в развитии личности. Педагогика: традиции и инновации. *Челябинск: Два комсомольца*, 124-127.

85. Фатеев, И. (2009). Причины возникновения делинквентного поведения. *Общество: политика, экономика, право*, 1(2), 105–107. Prieiga per internetą: <https://cyberleninka.ru/article/n/prichiny-vozniknoveniya-delinkventnogo-povedeniya/viewer>

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema - Įtėvių parengimas vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui.

Baigiamojo darbo tikslas - atskleisti įtėvių parengimą vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui teoriniu ir empiriniu aspektais. Darbe buvo iškelti šie probleminiai klausimai: kokios priemonės taikomos įtėvių parengimo vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui; su kokiais iššūkiais susiduriama rengiant įtėvius įvaikinimui globos centre ir kaip jie sprendžiami; kaip gerinti įtėvių parengimą įvaikinimui globos centre.

Tikslui pasiekti buvo atlikta Lietuvos ir užsienio mokslinių šaltinių, apie įvaikinimo procesą bei būsimų įtėvių mokymo procesą, analizė. Atliktas empirinis tyrimas, naudojant kokybinio tyrimo strategiją. Tyrimo duomenys rinkti naudojant pusiau struktūruoto interviu metodą, siekiant atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant įtėvius įvaikinimui. Gauti duomenys analizuoti pasitelkus turinio analizės metodą. Tyrimo metu buvo apklausti 7 Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys iš 5 skirtingų Lietuvos miestų. Tyrimo dalyvių imtis buvo sudaryta tikslinės atrankos būdu, naudojant kriterinės atrankos metodą.

Empirinio tyrimo išvados rodo, kad būsimieji įtėviai yra rengiami pagal GIMK mokymų ir konsultavimo programą. Mokymai sudaryti iš septynių susitikimų grupėje bei mažiausiai dviejų individualių susitikimų. Mokymų metu, naudojami metodai būsimiems įtėviams gali padėti įsijausti į įtėvių vaidmenį, analizuoti kylančias mintis bei emocijas. Būsimiems įtėviams keliami giluminiai klausimai, verčiantys analizuoti bei atpažinti, kaip būsimiems įtėviams pavyks patenkinti įvaikio poreikius. Grupiniai susitikimai grindžiami būsimų įtėvių penkių pagrindinių gebėjimų ugdymu. Pagrindiniai būsimų įtėvių penki gebėjimai yra reglamentuoti Lietuvos Respublikos teisės akte. Būsimiems įtėviams mokymų metu yra suteikiama visa reikalinga informacija apie įvaikinimo sistemą, galimus iššūkius įsivaikinus. Mokymų metu bandoma atskleisti būsimų įtėvių motyvacija įvaikinti. Neretai mokymų metu specialistai susiduria su klaidingomis nuostatomis ar klaidingu požiūriu apie įvaikinimą. Dėl to Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys stengiasi pakeisti būsimų įtėvių nuostatas ir požiūrį apie įvaikinimą. Būsimiems įtėviams padedama suprasti būsimąją įvaikio trauminę patirtį bei jų sąsajas su įvaikio elgesiu.

Tyrimo metu gauti rezultatai atskleidė iššūkius bei jų sprendimo būdus. Svarbu paminėti, kad specialistai susiduria su įtėvių patirtomis netektimis, netinkama būsimų įtėvių motyvacija. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuoti asmenys rekomenduoja būsimiems įtėviams individualias konsultacijas, psichologo, psichoterapeuto ar savitarpio grupių pagalbą sprendžiant minėtus iššūkius. Tokiu atveju, jeigu būsimiems įtėviams nepavyksta išspręsti minėtų iššūkių, pasinaudojus

specialistų pagalba, jiems nerekomenduojama tapti tėvais. Specialistai įvardina vieną papildomą iššūkį - informacijos nusiėpimas. Jie niekaip negali to išspręsti dėl Lietuvos Respublikos pasikeitusio asmens apsaugos įstatymo. Akcentuotina, kad dažnai reikalingas būsimų tėvių Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų palaikymas, vaiko pasiūlymo laukimo metu.

Siekiant tobulinti būsimų tėvių parengimą būtina reguliariai atnaujinti GIMK mokymų ir konsultavimo programą, padidinti grupinių susitikimų kiekį. Tyrimo metu buvo atskleista, kad yra poreikis organizuoti atskirą tėvių parengimo grupę. Tai leistų specialistams labiau įsigilinti į kiekvienos tėvių šeimos problemas bei labiau jas pažinti. Manoma, kad atskirų grupių sukūrimas gali padėti efektyviau parengti būsimus tėvius bei objektyviau įvertinti jų pasirengimą įsivaikinti. Svarbu paminėti, kad siekiant gerinti tėvių parengimą įvaikinimui, svarbu, kad VVAIT specialistams būtų organizuojami mokymai, orientuoti į GIMK mokymus. Pastebimas identiėkos informacijos teikimo stygius.

Raktiniai žodžiai: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotas asmuo, tėvių parengimas įvaikinimui, GIMK mokymų ir konsultavimo programa.

SUMMARY

The topic of the final work is the preparation of adoptive parents for the adoption of a child left without parental care.

The aim of the final work is to reveal the theoretical and empirical aspects of the preparation of adoptive parents for the adoption of a child left without parental care. The following problematic questions were raised in the work: what measures are applied for the adoption of an adopted child left without parental care; what are the challenges in preparing adoptive parents for adoption in a care center and how they are being addressed; how to improve the preparation of adoptive parents for adoption in a care center.

To achieve this goal, an analysis of Lithuanian and foreign scientific sources on the adoption process and the preparing process for future adoptive parents was performed. An empirical study was performed using a qualitative research strategy. The research data were collected using the semi-structured interview method in order to reveal the experience of persons certified by the State Child Rights Protection and Adoption Service in preparing adoptive parents for adoption. The obtained data were analyzed using the content analysis method. During the research, 7 persons certified by the State Child Rights Protection and Adoption Service from 5 different Lithuanian cities were interviewed. The sample of study participants was formed by targeted sampling using a criterion-based sampling method.

The findings of the empirical study suggest that future adopters are being prepared under the GIMK preparing and counseling program. The preparing consists of seven group meetings and at least two individual meetings. During the preparing, the methods used can help prospective adoptive parents to empathize with the role of adoptive parents and analyze emerging thoughts and emotions. In-depth questions are raised for future adoptive parents, forcing them to analyze and identify how future adoptive parents will be able to meet the needs of the adoptee. Group meetings are based on developing the five core competencies of future adoptive parents. The five main abilities of future adoptive parents are regulated by the legal act of the Republic of Lithuania. Prospective adoptive parents are provided with all the necessary information about the adoption system during the preparing, possible challenges after adoption. The preparing attempts to reveal the motivation of future adoptive parents to adopt. It is not uncommon for professionals to encounter misconceptions about adoption during preparing. As a result, persons certified by the State Service for the Protection of the Rights of the Child and Adoption are trying to change the attitudes of future adoptive parents towards adoption. Prospective adoptive parents are helped to understand the traumatic experiences of the future adoptee and their relationship to the adoptive behavior.

The results obtained during the research revealed the challenges and the ways to solve them. It is important to mention that professionals face losses suffered by adoptive parents, inadequate motivation of future adoptive parents. Persons certified by the State Child Rights Protection and Adoption Service recommend future adoptive parent's individual consultations, assistance of a psychologist, psychotherapist or mutual groups in solving the above-mentioned challenges. In this case, if future adoptive parents fail to solve the above-mentioned challenges with the help of specialists, they are not recommended to become adoptive parents. Specialist's name one additional challenge - concealment of information. There is no way they can solve this due to the changed law on personal protection of the Republic of Lithuania. It should be emphasized that the support of persons certified by the State Child Rights Protection and Adoption Service for future adoptive parents is often required while waiting for a child's proposal.

In order to improve the preparation of future adoptive parents, it is necessary to regularly update the GIMK training and counseling program and increase the number of group meetings. The study revealed the need to organize a separate adoption preparation group. This would allow professionals to delve deeper into the problems of each adoptive family and become more familiar with them. It is believed that the creation of separate groups can help to prepare future adopters more effectively and to assess their readiness for adoption more objectively. It is important to mention that in order to improve the preparation of adoptive parents for adoption, it is important that preparing is organized by State Child Rights Protection and The Adoption Agency specialists focused on GIMK training. There is a lack of identical information.

Key words: A person certified by the State Child Rights Protection and Adoption Service, preparation of adoptive parents for adoption, GIMK training and counseling program.

PRIEDAI

1 priedas

Interviu klausimynas

Laba diena, esu Margarita Solovej Mykolo Romerio universiteto socialinio darbo magistrantūros studijų programos studentė. Rašau baigiamąjį darbą, kurio tema „Įtėvių parengimas vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui“ bei atlieku tyrimą, kurio tikslas – atskleisti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos atestuotų asmenų patirtį rengiant įtėvius įvaikinimui. Jūsų patirtis, atliekant šį tyrimą, yra labai svarbi, todėl norėčiau jūsų prašyti atsakyti į keletą klausimų. Užtikrinu, kad naudojant šio tyrimo metu gautą informaciją, Jūsų tapatybę, įstaiga, kurioje dirbate, nebus atskleista, tyrimo duomenys bus pateikti apibendrinta forma. Noriu jūsų paklausti, ar jūs sutinkate, dalyvauti tyrime. Ar sutinkate kad interviu būtų įrašomas?

KLAUSIMAI

Įtėvių rengimo vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui poreikis

1. Papasakokite apie įtėvių rengimo vaiko įvaikinimui poreikį?
2. Į ką reikia atsižvelgti prieš rengiant įtėvius įvaikinimui?

Įtėvių rengimas įvaikinimui:

3. Papasakokite, kaip vyksta įtėvių rengimas norintiems įsivaikinti vaiką?
4. Papasakokite, kas ir kaip turi įtakos rengiant įtėvius įvaikinimui?
5. Papasakokite, remiantis Jūsų patirtimi, kokios pagalbos dažniausiai reikia įtėvių šeimai įvaikinimo proceso metu?
6. Papasakokite kokie iššūkiai kyla dirbant su įtėvių šeima, kuri ruošiasi įsivaikinti?
7. Kaip yra sprendžiami šie iššūkiai?
8. Papasakokite, kaip galima būtų tobulinti įtėvių paruošimą įvaikinimui?

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2022 – 05 – 04
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto, Edukologijos ir socialinio darbo instituto, Vaiko teisių apsaugos programos, iššęstinių studijų studentas (-ė) Margarita Solovej,

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Įtėvių parengimas vaiko, likusio be tėvų globos, įvaikinimui“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

Margarita Solovej
(vardas, pavardė)